

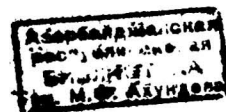
Ҳахмуҷар
Баҳабзада

ВОТОНДАШ

БӘХТИҖАР ВАҢАБЗАДӘ

ВӘТӘНДАШ

Аз-207983

БАҚЫ
«КӨНЧЛИК»
1994

Редактору Зүлфугар Шахсөөнли

Yeniyyətələr üçün

Vahabzadə Bəxtiyar Mahmud oğlu

(Şe'rlər və poemalar)

Vətəndaş

Bakı · Gənclik · 1994

Нəшријјатын директору *Ә. Т. Әлијев*
Мәтбәэнин директору *С. Ә. Әһмадзаде*
Рәсәмә *Ф. Әфәнди*, Бәдји редактору *Фираван*,
Техники редактору *Л. Гарајева*, Корректору *Т. Нәзәрли*.

ИБ № 6460

Јығылмаға верилмиш 22.11.93. Чапа имзаланмыш
12.04.94. Әдәби гарнитур. Кағыз форматы 84×108^{1/32}.
Мәтбәә кағызы № 2. Јүксәк чап үсүлү. Шәрти ч/в. 11,76.
Учот нәшр в. 8,65. Тираж 5 000. Сифариш № 464.

Мүғавилә гүмәти илә.

Азәрбајчан Республикасы Мәтбуат вә Информасија
Назирлији.

«Кәнчлик» нәшријјаты, Бақы, һүсү һачыјев күчәси, 4.
1 №-ли китаб мәтбәәси. Бақы, Әли Бајрамов күчәси, 3.

В 27

Ваһабзадә Б.

Вәтәндаш (ше'рләр вә поемалар). Б.;
Кәнчлик, 1994. сәһ. 224.

Јарадычылығыны мүстәғиллијимиз, милли
азадлығымыз, вәтәнизмизин бүтөвлүјү уғрунда мү-
баризәјә һәср етмиш бөјүк шаиримиз Бәхтијар Ва-
һабзадәнин «Вәтәндаш» китабына мүхтәлиф ил-
ләрдә јазылмыш сәрт вә ачы һәгигәтләрин әкс-
сәдәси олан ше'рләрин, поемалары топланмышдыр.

Бу китабын шығу үзү көрмәси үчүн нәшријјат-
тымыза гајғы көстәрмиш Азәрбајчан Республика-
сы Ады Советинин сәдри, Р. Гүлијева вә Гарадар
рајону Ибраһимов районун башчысы Е. Искән-
даров «әнәбларын» миңләтәрлығымызы билди-
рир.

Мүдиріјјәт

В 4702060202 — с'дансыз
М 653 (07)—94

Аз 2

ISBN 5—8020—1198—X

© Кәнчлик. 1994.

ВӘТӘН ВАР

ВӘТӘНДАШ

Вәтәндаш! Нә көзәл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — бир Вәтәнинн өвләдыјыг биз.
Анамыз ејнидир, гардашыг демәк,
Мән сәнә архајам, сән мәнә көмәк.

Вәтәндаш! Нә көзәл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — ики чанда бир үрәјик биз.
Күчсүзүк,

бир һечик сән дә, мән дә тәк.
Вәтәнә күвәниб олдуг Вәтәндаш.
Мәним үрәјими ганатсын кәрәк,
Сәнин дырнағына дәјән чыртма даш.

Вәтәндаш! Нә көзәл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — бир иглимдә бөјүмүшүк биз.
Сәни дә, мәни дә бөјүдән Вәтән,
Сәнә дә анадыр, мәнә дә ана.
Сән дә чавабдәһсән, мән дә һәр заман
Ваһид анамызын хошбахтлығына.

Вәтәндаш! Нә көзәл сәсләнир бу сөз,
Јә'ни — бир гајнагдан су ичмишик биз.
О су гәлбимиздә чошду, гајнады,
Ејни бир ад илә танытды бизи.
Вәтәнин үнваны, Вәтәнин ады,
Бизә хатырлатды вәзифәмизни!

Вәтәндаш! Нә көзәл сәсләнир бу сөз.
Вәтән әбәдидир, кедәријик биз.
Инсан күввәтлидир өз вәтәниндә.
Билирик, дунјаја биз нијә кәлдик.
О бизи јарадан, биз она бәндә.
Јарадан уғрунда өлмәјә кәлдик.

Август, 1980.

ВЭТЭН ВАР

Нардајса бу дэмдә,
Дәрјада батан вар.
Вардырса көмәксиз
Фәрјада чатан вар.
Дүнјада аландан
Эввөлчә сатан вар.

Атәш өз-өзүндән
Бирдән-бирә жанмыр.
Бир шеј бу чаһанда
Изсиз вә сәбәбсиз
Биһудә јаранмыр.
Вардырса, јаранмыш,
Мүгләг јарадан вар.
Варсанса...
өзүндән
Эввөлчә атан вар.

Дүнја гуру бир сәс,
Гәм чәкмәјә дәјмәз.
Јүз-јүз итән олсун,
Мин-мин дә битән вар.
Шүкр сјлијәлим ки,
Бизләрдән һәм әввәл,
Һәм сонра Вәтән вар.

Август, 1980.

ШӘКИ

*«Өзүңүз шәкили олдугуңуз һалда нијә
Шәкијә бир ше'р һәср етмәйсиниз?»*

Бир мәктубдан.

Бир нәғмә гошмадым һәлә мән сәнә,
Дағлар буну мәнә кәсир санмасын.
Мән дедим, вургунам Азәрбајчана,
Дејирәм, һеч заман хырдаланмасын.
Көңлүмдән учалан бу аваз, бу сәс:
Бөјүкдүр, учадыр мәсләким мәним.
Бала анасына «севирам» демәз,
Мән дә демәмишәм, а Шәким, мәним!

Мән сәнә борчлужам өз балам кими.
Чох да ки, ше'римдә көрүнмүр адын.
Мәним охудуғум нәғмәләрним,
Мәним гулағыма сән пычылдадын.

Ше'римни мајасы — бу гајнар нәфәс, —
Сәнин өз чичәјин, сәнин өз барын,
Ше'римдә дил ачыб данышмырмы бәс,
Сәнин булағларын, көј чинарларын?
Мән һәм бакылыјам, һәм ләнкәранлы,
Кәңчәли, губалы, һәм нахчыванлы.
Шәкили,
ширванлы,
гарабағлыјам.
Бүтөв Вәтәнимә, бүтөв бағлыјам.

Мән сәнин гојиунда кәлдим чаһана,
Өзүн бәхш еләдин Азәрбајчана.

Ичиб марал көзлү чешмәләриндән,
Елимә, обама мән вурулмушам.
Бир елдә доғулуб,
хошбәхтәм ки, мән
Бөјүк бир Вәтәнә оғул олимушам.

Ноябр, 1971.

МЭНЭ НЭ ВАР?

*«Биздә бу сојуг ганлары нөјләрдин
илаһи?...»*

М. Ә. Сабир

«Мәнә нә вар?!» дедин,
Дүзмү дедин сәи?
Бирләшир ахырда ән узун јоллар.
Кәнара чәкилтмә,
бил ки, бу күндән
Бу күн мәнә варса, сабаһ сәнә вар.

Дашгын бөјрү үстә јыхса бир дағы,
Јанындакы дағ да әјиләчәкдир.
Бу күн јејилирсә биринин һаггы,
Сабаһ да сәинки јејиләчәкдир.

Буздан сојуг олар иланын ганы,
Инсансан!
О исти ганын бәс һаны?

Де көрәк сән нечә баха билирсән
Көзүнүн өнүндә тапданан һагга?
Нәдән алышмајыр бәдәнин, нәдән,
Һагсыз мәш'әл тутуб о јанан һагга?
Нечә инсан дејим, нечә, мән сәнә,
Гој өвлад демәсин бу Вәтән сәнә!..

Әкәр адамсанса... Сев адамлары,
Демә, бу, достумдур, о, дүшмәнимдир;
Демә әзизимдир ев адамлары,
Де, мән бу халгынам, халг да мәнимдир.

Демә, даш јајыныб гардаша дәјди,
Мән елә билдим ки, даш даша дәјди.
Јурдун о башында јыхылан кәсин
Агрысы гәлбиндә көрәк көјнәсин!

Ән бөјүк дәрјанын бирдир саһили,
Ону һәр тәрәфдән дөјәр далғалар.
Бир бөјүк Вәтәни, бир бөјүк ели
Тар-мар ејләјәр, «мәнә нә вар»лар.

Ағачлар гатарла чәтмәнибдир,
Онлар бир-бириндән чох узагдадыр.
Будаглар, јарпаглар көрүшмәсә дә,
Көкләри бир јердә,
бир торпагдадыр!

1967.

АНА ДИЛИ

Дил ачаңда илк дөфә «ана» сөйләйрик биз,
«Ана дили» адланыр бизим илк дәрслијимиз.
Илк маһнымыз лајланы анамыз өз сүдүлө
Ичирир руһумуза бу дилдә килә-килә.

Бу дил—бизим руһумуз, ешгимиз, чанымыздыр,
Бу дил—бир-биримиздә әһди-пейманымыздыр.
Бу дил—танымтын бизә бу дүнјада һәр шеји,
Бу дил—әждадымызын бизә мирас вердији
Гијмәтли хәзинәдир... ону көзләримиз төк
Горујуб, нәсилләрә биз дә һәдијјә верәк.

Бизим уча дағларын сонсуз әзәмәтиндән,
Јатағына сығмајан чајларын һидләтиндән,
Бу торпагдан, бу јердән,
Елин бағрындан гоһан јаныглы нәғмәләрдән,
Күлләрин рәнкләриндән, чичәкләрин нјиндән,
Мил дүзүнүн, Муганын сонсуз кенишлијиндән,
Ағсачлы бабаларын әглиндән, камалындан
Дүшмән үстүнә чуман о Гыратын налындан
Гоһаң сәсдән јарандын.
Сән халгымын алдыгы илк нәфәсдән јарандын.

Ана дилим, сәндәдир халгын әгли, һикмәти,
Әрәб оглу Мәчнунун дәрди сәндә дил ачмыш.
Үрәкләрә јол ачғи Фүзулинин сәнәти,
Еј дилим, гүдрәтинилә дүнјалара јол ачмыш.
Сәндә мәним халгымын гәһрәмәңлыгга долу
Тарихи варагланыр,
Сәндә нечә мин иллик мәним мәдәнијјәтим,
Шан-шөһрәтим сахланыр.
Мәним адым-санымсан,
Намусум, вичданымсан!

Бу дил—танымтын бизә бу дүнјада һәр шеји,
Бу дил—әждадымызын бизә гојуб кетдији
Ән гијмәтли мирасдыр, ону көзләримизтөк
Горујуб, нәсилләрә биз дә һәдијјә верәк!

Еј-өз доғма дилиндә данышмағы ар билән,
фасонлу әдабазлар,
Гәлбиннизи охшамыр гошмалар, телли сазлар.
Булар гој мәним олсун,
Аңчаг вәтән чәрәји сизләрә гәним олсун.

Нојабр, 1954:

ВЭТЭНДЭН — ВЭТЭНЭ

Аразын
бу тајы Вэтэним,
о тајы Вэтэним.
Вэтэни көрмөжө аманым јох мәним.
Бу нечө Вэтэндир?
Көрмөдим үзүнү
чатсам да бу јаша.
Өирүндө бир дөфө
бөс салам вермәзми
гардаш да гардаша?
Бу гөмим, бу дәрдим дағлардан ағырды,
Аразын сујуна гарышыб ахырам.
Фүзули һәсрәтлә гүрбәтдән Вэтәнә бахырды,
Мән исә...
Вэтэндән—Вэтәнә бахырам...

1962.

* * *

Өмүр бизә верилмир
Анчаг јашамаг үчүн.
Өмүр бизә верилир,
Дүнјанын да дәрдини,
Гәмини чијнимиздә
Чәкмәк, дашымаг үчүн.
Өмүр—гәлбин, зәканын
Мин ешги, мин әмәли.
Өмүр—өмүрдән сонра
Јашамағын тәмәли!

1965.

БИЗ ВЭТЭНЧИН ДОГУЛДУГ

Вэтэнийн архасында
Биз хөмишэ даг олдуг.
Вэтэн бизимчин дежил,
Биз Вэтэнчин догулдуг.

Тохуимасын бу журда,
Бир ан дүшмэн нэфэси.
Кэлсин миһарэлэрдэн
Аллаһү-Әкбәр сәси.

Башымызын үстүндә
Мәммәдэмнн бајрагы.
Күллә горхар икидән,
Күллә тутар горхагы.

Вэтэн адлы очага
Һәр күн испимәк шәрәф.
Бу торпағын јолунда
Торпага дөнмәк шәрәф!

Һәм өвләддыр бизимчүн.
Һәм аһадыр бу торпаг.
Вэтэн өләр, Вэтәнчүн
Өлмәји бачармасаг.

Апрел, 1992.

СЕВДИМ, БИЛДИМ КИ...

Јурдум, Вэтәним, шөһрәтим, андым!
Бир вахт ки, сәнин ешгинә јандым,
Билдим ки, әсир инсанам, инсан!
Билдим ки, һәдир

истәјим, арзум бу чаһандан!
Севдим сәни,
Һәм нәш'әни,
Һәм дәр-д-гәми тапдым!

Севдим сәни, мән гиһләми тапдым!
Севдим сәни, билдим ки, мәним
өз сифәтим вар.

Билдим оғулам;
өз анам, өз мәмләкәтим вар!
Билдим ки, Вэтән наминә өлмүш
Тәк-тәк доғуланлар нијә мин-мин.
Билдим ки, һәдир мајәси һәр гүдрәтин, әзмин!
Билдим ки,
Нечин гејрәти јохлар сәни данмыш...
Билдим ки, вэтән наминә өлмәк дә асанмыш!
Билдим, сәнин ешгинлә өјүнмәк вә өјүлмәк
нә демәкдир?

Билдим,
Сәнин уғрунда дә өлмәк нә демәкдир!
Халг севи мәни,
Еј мәним өз шөһрәтим, андым,
Севдим вә севилдим!
Бу бөјүк севикини јалһыз
Һәр күн даһа чох
мән сәни сеvmәклә газандым!

Декабр, 1993

ИСТАНБУЛ

Босфор көрфәзи...
Ики гит'ә.
Сөжкәймиш бир-биринә
Ортасында бу јолун.
Бир тәрафи Европадаыр,
Бир тәрафи Асија
Истанбулун...
Түрк оғлу дуруб ортада
Сейр едир
Сағыны,
Солуну.
Бир шәһәрдә бирләшир
Ики гит'ә.
Биринни баилангычыдыр,
Биринни сону...

Сол тәрафиндә
Дәбдәбәли кечмишиндән јадикар галан,
Банша көјләрә учалан
Чамеләри, бүрчләри, гәләләри;
Дурур мин илдән бәри.
Сол тәрафиндә
Модерн евләр, банклар, отелләр...
Түрк оғлу
Көзләриндән суаллар јаға-јаға,
Каһ сола бахыр, каһ саға.
Истанбулун кечмиши вугарлы, шанды,
Бу күнү өзүнә јад,
Кәләчәји думаны...
Бу күн
Бир ајагы Европададыр,
Бир ајагы Асијада
Түркүн.
Гулагларында мотор сәси,
Дилиндә Гур'ан сурәси
Түркүн.

Заман ону дилләндирир,
Әсрин аһәнкинә сәс верир,
Дүшүнүб дәриндән;
Анчаг бабасы чәкир әтәкләриндән.

Чырпыныр шәһәр
Икилик ичиндә.
Дүјүм-дүјүм олмуш фикирләр
Әсрин кешмәкешиндә...

Бир шәһәрдә көрүшүр
Ики дүнја, ики аләм.
Тапачагдыр әминәм
Түрк оғлу һагг јолуну.
О, һәләлик сейр едир
Сағыны,
Солуну...
Үрәји Шәрг үрәји,
Ағлы Гәрб ағлыдыр
Түркүн.
Бу тәзаддан
Синәси дағлыдыр
Түркүн.
Дуруб һисс илә ағыл арасында,
Һәгигәтлә һағыл арасында.
Ирәлими кетсин,
Керијәми дөнсүн?!
Кечмишиндән гопа билмир,
Бу күнүнү
Тапа билмир.
Ахтарыр,
Ахтарыр.
Гаршыда ишыг вар;
Ахтаран тапар!..

Истанбул, 1961.

ЧӨРӨК — СЭАДЭТ

Дирэк олду көйлэрэ аһ-налэси бу јерини...
Вэтэндэ ни ахтарыб ағ күн көзлэјәнлэрин,
Көзлэрини ағ дүшүб.
Бир парчачыг чөрөк дэ Вэтэндән гачаг дүшүб.
«Балкә...» — деди,

әкибләр,
битмәјибдир,
«бәлкә»ин.

Анадолу кәндлисн кәзди бүтүн өлкәни,
Хејир ахтарды.

көрдү,
гисмәтннә шәр дүшүб.

Вэтәнин өвладлары өзкә гапыларында
нечә дәрбәдәр дүшүб.

Чөрөк чејран белиндә,
Чејраны һүркүтдүләр.

Гачыб онун далынча
орда, бурда күддүләр.

О, көзләрдән јајынды,
Ону вуруб өтдүләр.
Әлэ чөрөк кәлдисә, сәадәти кәлмәди,
Анадолу кәндлисн, бирчә шеји билмәди,
Һәр халгын.

Һәр милләтин,
Вэтәниндән узагда тапылан «сәадәтин»
Ады сәадәт олур,
Өзү фәләкәт олур...

1972.

ЧӨРӨК — ВЭТЭН

Әјинидә «чинси» шалвар,
Белиндә ели кәмәр,
Сачы чијиниләриндә,
Дөшүндә смблемләр,
Фирменли бир түрк илә
Мән данышдым әрк илә:
— Бурда чөрөк тапмысан, бәс сәадәт, бәс Вэтән?
Чөрөк сәадәт дејил, унутдунму буну сән?
Үч ил,
Беи ил.

Нә заман,

Дөнәчәксән Вэтәнә?
— Нарда гарным тохдурса, ора Вэтәндир мәнә, —
Дејә гәһгәһә чәкди.

О, бу гәһгәһәсилә үзүмә шиллә чәкди.
— Бир гарынлыг чөрөкчүн сән унутдун һәр шеји,
Сән чөрәјә бағладың, тәлејини, бахтыны,

Бәс Вэтәнин тәлеји?
Бәс ону ким дүшүнсүн?
Вэтән дүшмәнләринин ганыны төкмәк үчүн,
Кимин кини, гәзәби,

Јаныб күлләјә дөнсүн?
Бурда чөрөк тапмысан,

бәс сәадәт,
бәс Вэтән?

Чөрөк сәадәт дејил; унутдунму буну сән?
Сәадәт — Вэтән демәк!

О, Вэтәнә бағлыдыр.
Елин гәлби дағлыса, сәнин гәлбин дағлыдыр.
Бәс һәр зүлмә, чәфаја нечә дајанмыш бабан?
Еллә кәлән јасы да тој-бајрам санмыш бабан
Елсиз бир сәадәти сәадәт билмәмишләр.

Унутма,

«Ел ичиндә — өл ичиндә» —
демишләр.

Вэтән — намус,
намусу

итә атсан, ит јемәз,

Јал үчүн зинкилдәјәр, намуса зинкилдәмәз.
Сән инсансан!

Намусун. ел гејрәтин һаны бә

Азербайджанская
республика
Библиотека
им. М. Ф. Ахундова

Намусу эләф кими көвшәмә!..

о, јејилмәз!

Бир парчачыг чөрәкчүн һамы гачсын Вәтәндән,
Бәс Вәтәндә ким олсун?

Кәдәриндән гачдығын,
Сабаһкы севинчнә узакдан әл ачдығын,
О су, һава,

о торпаг,

Гој сәпә гәним олсун!

«Һарда гарным тох исә, ора Вәтәндир» — дедин.

Сәп Вәтәни чөрәјә нечә гурбан еләднн?

Бурда чөрәк газаныб өзүнү дә итирднн.

Быг далынча кәлиркән, саггалы мүфтә вердин.

Гүрбәтдә чөрәјин вар,

үрәјин јәхдур сәнин.

Анасыз бир ушагсан,

Гыврыл јат,

динмә!

Гәлбин

ојуг-ојугдур сәнин!

Чөрәјин вар,

Бәс һаны, сачына сығал чәкән,

Вәтәнин күләкләри?

Сәни сәрмәст ејләјән күлләри, чичәкләри?

Һаны Вәтән һавасы?

Һаны ана лајласы?..

Вәтән јалныз чөрәкми?

Бәс бунлар?

Бунлар һаны?

Бир парчачыг чөрәјә сатарлармы ананы?

Гарби Берлин, 1972:

КАМАН НАЛӘ ЧӘКИР...

Узаг Британијада каман нәғмәси...
Һабил лал телләри дилә кәтирмиш.
Бир халгын көкүндән кәлән аһ сәси,
Башга бир халгы да инилдәдәрмиш.

Башгадыр бу халгын мәсләки, дини,
Фәғәт бу нәғмәјә башлар әјилмиш.
Сојуг ганунларын даш сәрһәддини,
Сәнәтдән сәзәји ким аша билмиш?

Каманын сәсиндә һычгырыг, әләм,
Дујан үрәкләрә од әләнибдир.
Хәзәр ләпәләри елә бил бу дәм
Темза саһилиндә ләпәләнибдир.
Бөлүнән бир халгын көнүл телләри,
Белә ичин-ични нечин инләјир?

Һичран өз һөкмүнү верәндән бәри,
Каман налә чәкир вүсәл ешгинә.
Бөлүнән бир халгын көнүл телләри,
Каманын бағрында ағлајыр јенә.

Каман сусаң кими,
Галхыб салондан,
Әлиндә күл-чычәк бир чаван оглан,
Атылды сәһнәјә...

О күлә-күлә

Чичәк топасыны верди Һабилә.
Алгышлар алтында енди сәһнәдән
Јенидән каманча динди сәһнәдән.

Мер зијәфәт верир шәрәфимизә,
Бу кечә ајрыча һөрмәт вар бизә.

Бир кағыз чыхартды Һабил чибиндән:
— Мәнә бағышланан күлүн ичиндән,
Тапдым бу кағызы, көрүн нә јазыр.
Охудуг...

Сөзләрдән од-алов јағыр.
Охудуг кағызы биз дәнә-дәнә.
Охудуг бир халгын фачиәсини.
Ешитдик, каманын инилтисинә

Сәс верән гардашын фәрјад сәсини.

Бах бизим дилдәдир бу мәктуб.

— Нечә?

— Мәним гардашыммыш бу чаван оғлан.

Темза сәһилинә тәһсил далынча

Кәлиб хан Аразын сағ чинаһындан.

Билмирәм нә дсјим кор таләјә мән?

Икијә бөлүндү бу ана торпаг.

Балача бир чајы кечә билмәјән

Гардашлар көрүшүр гүрбәтдә анчаг.

Далыб гәлбимизин һөнкүртүсүнә

Охудуг мәктубу биз дәнә-дәнә:

«Улдузлары саја-саја

Ајаг басыр инсан Аја.

Мәним бу тајдан о таја

Әлим чатмыр сәнә, гардаш».

Дәрддән шајр олуб о чаван оғлан,

Заманын гәрибә ојуну вармыш.

Јердә беш аддымы кечмәјән инсан,

Көјдә лап аја да ајаг басармыш!

Ана тәбиәтин дүзүб гурдугу

Гәјданы, һудуду дағыдыр инсан.

Анчаг аша билмир, кечә билмир о,

Өзү јаратдыгы һәддән, һудуддан.

Һичран өз һәкмүнү верәндән бәри,

Каман нәлә чәкир бир вүсал үчүн.

Бөлүнән бир халгын көнүл телләри,

Каманын сәсиндә бирләшир бу күн.

Гәлазго, 1978.

ГЕЈРӘТ

Китаблар охудун, мәктәб битирдин,

Нечә мүәллимә имтаһан всрдин.

Вәзифә тахтына чыхандан бәри,

Кәздин шәһәрләри, мәмләкәтләри.

Көрүрәм, машаллаһ, бол савадын вар,

Һәр јердән, һәр шәјдән мәлүматын вар.

Бунлары билмәклә чох өјүнмә сән,

Хәбәрин вармыдыр бәс өз-өзүндән? —

Өз догма кәндиндән,

өз сл-обандан?

Әслиндән, көкүндән, улу бабандан?

Бөјүк даһиләри әзбәр билирсән.

Өзкәләр өнүндә чох әјилирсән.

Де нечин?

Биликдән, саваддан габаг

Гејрәт истәјирәм мән сәндән анчаг.

Билик алынмадыр, билијә нә вар —

Ону зәһмәтлә дә газанмаг олар,

Чәтиндир гејрәти сәјлә газанмаг —

Әкәр мајамызла бир доғулмаса...

Валлаһ, биликләрин бир фәјдасы јөх

Ону хәрчләмәјә гејрәт олмаса.

Ахтарма әдада, сөздә сән ону,

Санма ки, о сәнин өз әлиндәдир.

Гејрәт — палтар дејил, кејәсән ону

Гејрәт — гејрәтлинин әмәлиндәдир.

Амма гејрәтинин нагислијиндән

Шикајәт еләјән көрмәмишәм мән.

Каш слә бир чиһаз кәшф едиләјди —

Гандакы гејрәти өлчә биләјди.

Онда шәрәфсизләр рүтбәјә минмәз,

Онда әмәл үчүн сөзә нә һәчәт.

Онда өз јерини тутарды һәр кәс,

Гапылар далында галмазды гејрәт.

Август, 1984.

НАҒЫЛ — ҺӘЈАТ

Анам олсан белә, ај анам, хејли,
Сәндәп килејлијәм, сәндән килејли...
Сән дүјмаг, дүшүнмәк өјрәтдин мәнә,
Дүјуб-дүшүнмәкдән азал олајдым.
Данышмаг өјрәтдин сән өз көрпәнә,
Нола, мән анадан лал доғулајдым.

Дилнин бир илә өјрәндим... наһаг!..
Өз дилим өзүмә кәсиллиб јағи.
Бүтүн өмрүм боју чалышдым, анчаг
Өјрәнә билмәдим данышмамағы...
Башыма баладыр мәним өз дилим,
Дәнизәм, үзүмә дуруб саһилим.

Јеримәк өјрәтдин тутуб әлимдән,
Долашдым араны, долашдым дағы.
Балана јеримәк өјрәдинчә сән,
Кәрәк өјрәдәјдин јыхылмамағы...

Фикирләр јығылыр бејнимдә гат-гат,
Чаваблар—горхулу, суаллар—јасаг.
Һәјаты ганана өкәјдир һәјат,
Ону ганмајана доғмадыр анчаг.

Мәни инчилдрләр бә'зән гәсд илә,
Ертәси һәр шәји унутурам мән.
Кирәвә дүшәндә залимә белә
Зүлм едиб кам алмаг кәлмир әлимдән.

Ана, гудузлашыр һәјат илбәил,
Далајыр пуч олан үмидләрим.
Нијә исти дејил, мейрибан дејил
Бу амансыз һәјат гучағын кими?..

Һардасан, ај ана, бир кәл, мән јенә
Бәлалы башымы гојум дзиннә.
Мәнә нағыл даныш, дајансын анлар,
Көрүм, нағылдакы о гәһрәманлар
Чүт башлы дивләри нә тәһәр јыхыр,
Нә тәһәр кизләниб тилсимдән чыхыр.

Бир даныш, һардадыр көрүм сәадәт?
Бизим јурдумуза о, нијә кәлмәз?
Даныш, даныш көрүм, Мәлик Мәһәммәд
Зүлмәтдән ишыға нечә чыхды бәс?

Данышма, ај анам, данышма, кири,
Бејнимә батмајыр бу әфсанәләр.
Дивләр көрмүшәм ки, нағыл дивләри,
Онларын јанында тојуға бәнзәр.

Надаһиләр көрмүшәм, өз јолундакы
Дикә сһиш дејир, дүзә дик дејир.
Түлкүләр көрмүшәм, өз голундакы
Дәмир зәпчирләрә биләрзик дејир.

Атасыны сөјән, јада баш өјән,
Рәһбәрләр көрмүшәм гәддар, амансыз.
Тикана күл дејән, күлә кол дејән,
Гарылар көрмүшәм динсиз, имансыз.

Гулдулар көрмүшәм, өзкә јер дејил,
Јурдуну талајыб асудә јатмыш.
Тачирләр көрмүшәм, симузәр дејил,
«Маладес» сөзүнә Вәтәни сатмыш.

Дүнјаны биләндән, дујандан бәри,
Мәним көзләримдән дүшүб һәјат да.
Нағылда көрдүјүм горхунч шәјләри,
Һәјатда көрмүшәм, анам, һәјатда.

Јанвар—1964, мај—1965.

ШӘҢИД МӘЗАРЛАРЫ

Кәлирик дүңјаја бир амал үчүн
Кедрик...

Јашајыр бу јурд, бу торпаг!
Өләр бизим кими вәтән дә бир күн,
Вәтәнчүн өлүмә һазыр олмасаг!

Вәтәни севмирләр гуруча сөзлә,
Вәтәндир јарадан, јашадан бизи.
Биз дә јери кәтсә

Өлүмүмүзлә
Кәлдик, јашатмаға Вәтәнимизи!

Нечә әсрләрә бәс едәр бә'зән,
Вәтәнә һај верән бир одлу сәс дә.
Дүнән дә, бу күн дә јашајыр Вәтән,
Бабәкин ғырылан ғыллары үстдә.

Шәһид мазарлары... Дүшмән гәһими!
Вәтәнин көксүндә вугарла дуруб.
Мәним варлыгымы бир тәсдиғ кими
Јурдун синәсинә мөһүрләр вуруб.

Шәһид мазарлары...

Бу мәғбәрәләр
О әсрин бу әсрә узанан әли.
Басғынлар...

Һүчүмлар,
Вурушлар,
Нәләр!

Бир халғын тарихи...
Ешги, әмәли!

Шәһид мазарлары...

Мәни,
Һәм сәни,

Бир јола чағырыр,
Тәк бир сөз дејир.
Бүтүн әсрләриң фикирләрини,
Бир фикриң одуна шәләләндирир.

Шәһидләр нур сачыр амалымыза.
Һәмишә јенилмәз,
Һәмишә мәғрур!
Онлар гонағ кәлир хәјалымыза,

Онлар руһумузда бинәләр гурур.
Өтүр маһнысыны өтән чағларын.
Шәһидләр сыңрајыб хәјалымыздан.
Хејир-дуа верир бизә һәр заман,
Башына доланыб од-очағларын.

Шәһидләр бојланыр әсрләр үстдән,
Доланыр зәманә,
Дөнүр гәһинә.
Нечә јашамағын, нечә өлмәјин,
Тәһрини өјрәдир нәвәләринә.

— Вәтәни севирәм — дејән чох олар,
Демәјә нә вар ки, дил јорулмаса,
Вәтән дә бизим тәк өләр, јох олар,
Вәтәнин јолунда өлән олмаса!

Август, 1975.

ЧАВАБ

*Иранда Азербайжан халгынын милли
варлыгыны данан, халгымьзы фарсла-
рын төр-төкүнтүсү несаб едөн «алим-
лэр» пейда олмушдур. Бунлардан бири
дә миллијотчә азербайжанлы олан Јәһ-
ја Закадыр.*

Өзкө гапысына даш атаң—азгын,
Сән өзкө дашыны өзүнө атдын.
Өзкөјө гәними чох ешитмишик,
Өзүнә гәними сәмми јаратдын?

Нәдир бу бөлтәнлар, бу үјдурмалар?
Фитнә көкүндәдир чалдыгын бу саз.
Сијасәт фитнә көпүлсүз, начар
Заман ојнаса да тарих ојнамаз.

Заманың сүзкәчи нарындан нарын,
Кечирир һәр сөзү нечә әләкдән.
Өзүнә галачаг үјдурмаларын,
Көрдүнмү зир-зибил кечә әләкдән?

Мән јахшы билдирәм мәсәдин нәдир,
Үјдурма тарихин мәрәмә најмиш.
Нәсимми, Фүзули, Хәтан, Сабир
Сәнчә Фирдовсинин јетимләријмиш.

Сәнин шапын һаны, шәрәфин һаны?
Әјилмә өзкәјә өз мәнзилиндә.
Нәнән бајатыны, анан лајланы
Нијә чағырмады бәс фарс дилиндә?

Алтај дағларыны бабан ашанда,
Аған бу чүр'әти һеч данмамьшды.
Гөргүд өз дилиндә нәгмә гошанда
Сә'динин гәзәли јаранмамьшды.

Тарихләр јарадыб тарихдән гәдим
Бу халгын гылынчы,
Бу халгын сөзү.
Бәс нечә олду ки, еј дөнүк алим,
Биз олдуғ өзкәнин төр-төкүнтүсү?

Чыртдан нағылыны даньшды нәнән,
Бу нағыл ганана ибрәтдир бу күн.
Диво әјилмәди Чыртдан...

Амма сән
Гарға габагында сәрчәјә дөндүн.

Еј сөзүндән әмин, өзүндән разы,
Јаланы сөјләдин киһин адындан?
Ананын лајласы, атаның сазы,
Бабаның очағы чыхды јадындан?

Анан дуасында деди: «Ја аллаһ,
Баламың һәминә үзү ағ олсун.
Елә јашасың ки, ел она панаһ,
О да ел-обаја бир дајағ олсун».

Дајағ олмалыјкән өз елиңә сән,
Елин күрәјиндә бир бычағ олдун.
Сән икид олмалы, әр олмалыјкән,
Өзкәнин әлиндә ојунчағ олдун.

Бу һалда сән кимсән, нәчисән, дүшүн,
Халгының башында өзкә јумруғу!
Өмрүңү-күңүңү голтуғда сүрдүн,
Сәни иситдим өзкә голтуғу?
Су төкүб өзкәнин дәјирманына,
Өзүн инандыңмы өз јаланына?

Чәкдијин бојалар позулду јенә,
Јағанда заманың кур јагышлары.
Тарих силлә киһи чәкди үзүнә
Өзкәдән аялдыгын о алгышлары.

Өзкәнин шөрүна сән гајмағ дејиб,
Демә өз сүдүнә булама, Јәһја,
Сән бу күн түчүрүб өз бошгабына,
Өзкә бошгабыны јалама, Јәһја!

Де һардан өјрәдин сән бу ојуну?
Гамьш тапылмады әлчәм бојуну.
Сән өз бостанының кәсиб сүјуну,
Өзкә бостаныны сулама, Јәһја.

Онсуз да өзкәјә сән јадсан, ојан,
Чаныны версән дә, бојатсан, ојан.

Сән онун элиндә аләтсән, оҗан,
Өзүнү өзкәҗә чалама, Јәһја!

Аған һөкм еләдн... һагг билдин ону,
Јеринә јетирдин һәр бујруғуну.
Сөјүб өз дәдәни, сән гујруғуну
Өзкәнин өнүндә булама, Јәһја!

Сән ки, инанансан аллаһа, динә,
Бәс бу нә лотулуг, бәс бу нә фитнә?
Сән өз чиркабына, үфунәтинә
Кәл, бу бәјдә халгы булама, Јәһја!

Гатма јад мајасы сән өз нһрәнә,
Сөјмә тәндиринә, сөјмә тәһнәнә.
Өзкә мәһләсиндән сән өз мәһләнә
Белә чани-дилдән улама, Јәһја!

1987.

БӘСДИР

*«Бир пара әһли маарифләримиз јери
дүшәндә көһнә ислам мәдәнијјәти илә
фәхр едирләр ки, бу һал алим бабасы
илә фәхр едән чаһил нәвәмин кулүнч
һаһына бәһзәр».*

М. Ә. РӘСУЛЗАДӘ.

«Бизим мүдрик,
ағсаңлы,
гәһрәман
елимиз вар.
Бизим гәч Короглумуз,
Бизим Бәһмәңјарымыз,
Бизим: Фүзулимиз вар!...»

Валлаһ, буну чох дедик,
Биллән, буну чох дедик.
Кәчмишин көлкәсиндә
Ағзымызы һаваја
ачыб

Јатмаг истәдик...
Анчаг,

буну билмәдик;
Көһнә һава ичиндә
үрәк сусур,
боғулур.

Көлкәдә јатанларын,
Өз кәлкәси јох олур...
Һара кедә биләрик
бош әллә,
гуру сөзлә?
Јетәр өјүндүјүмүз
Сојумуз,
Көкүмүзлә!..
Јетәр, јетәр дејирәм,
Гартал фамилјасыјла
Бу күн хырда гуш олмаг,
Дүнәнин хумарыјла
Һалә дә сәрхош олмаг!..

Бизим емблемимиз,
Рәмзимиз.
Шәрафимиз
Гөј олсун сәләф—дедик.

Ағыллы өвладымыз
Сәһвимизи дејәндә
Она нахәләф дедик!

Көрөгүлү, Бабәкә
Абидә гојулса да
Өјүнмәјәк биз бу күн.
Онларын амалыны
Јашатмаг,
ән мөһтәшәм,
Һәјкәлдир онлар үчүн!

Гәһрәманлар барәдә
Тә'рифләр сөјләмәкдә
Гәһрәманыг биз анчаг.
Ағлымыза кәлмәјир
О гәһрәманлар кими
Јашамаг!

Өндән һәнирти дујуб
Ат дөлдү,
Далә бахды.
Шир габагдан шыгыјыб
Көһлени јерә чахды.
Көз габага бахмаса
Далә галар ајаглар.
Архада галанлары
Заман өзү ајаглар.

1259

МӘНИМ АНАМ

Савадсыздыр,
Адыны да јаза билмир.
Мәним анам...

Анчаг мәнә,
Сај өјрәдиб,
Ај өјрәдиб,
Ил өјрәдиб;

Ән вачиби:
Дил өјрәдиб
Мәним анам...
Бу дил илә танымышам
Һәм севинчи,
Һәм дә гәми...
Бу дил илә јаратмышам
Һәр ше'рими,
Һәр нәғмәми.
Јох, мән һечәм,

Мән јаланам,
Китаб-китаб сөзләримин
Мүәллифи—мәним анам!..

1958

ТЭЈЈАРЭЛЭР

Исмајил Шичхалев

Јердэн алыб өз күчүнү
Галхар көјө тэјјарэлэр,
Мөһөл гојмаз

нэ жагыша,
нэ күлөјө
тэјјарэлэр.

Учуну да өзөмөтлн,
Дурушу да өзөмөтлн...
Ашыб-дашар

тэјјарэлэр.

Јердө дсјил,
Көјдө јашар

тэјјарэлэр.

Сэрнишинэ
Вүгарындан—вүгар верир
тэјјарэлэр.

Күнләрнн јох,
Саатларын аз өмрүндө
Гүтбләрн бирләшдирир
тэјјарэлэр.

Кечө кедир,
Күндүз кедир
тэјјарэлэр.

Мөгсөдинэ,
Мәнзилинэ дүмдүз кедир
тэјјарэлэр.

Ениш билмэз,
Јохуш билмэз,
Доләј билмэз
тэјјарэлэр.

Нэ бурулмаз,
Нэ әјилмэз
тэјјарэлэр.

Ичәридән алышмаса
бу сүр'әтлә,
бу чүр'әтлә

Уча билмэз
тэјјарэлэр.

Өзү кими
Өлүмү дә мәрданәдир.

Мәнзилинэ уча-уча,
гача-гача
Өз ичиндән тез үзүләр
тэјјарэлэр.
Јаваш-јаваш өлә билмэз,
Өлөндө дә бирдән өләр
тэјјарэлэр.

1900

ГЕЈРЭТМИ, АҒЫЛМЫ?

Һаны дәлиләрин, а нәнәм Никар,
Намәрдләр доғуғду бу зәманәдә.
Дәдәсн кор олан гоч короғлулар
Өзләрн кор олду бу зәманәдә.
Алы дәдәмизин көзү кор олду,
Чағдаш кәдәләринн өзү кор олду.

Төрәди Корсәғду дәлиләриндәп
Савадлы, билликлә «ағыллылар» һеј.
Бу ағыл һүнәрә дејил, бәс нәдән
Кәлә сһтһјата сәчдә ғылар һеј?

Вахтын һавасына баш әјән ағыл
Һава бүросудур, о, ағыл дејил.
Сабаһы бу күндән бәлләјән ағыл
Биликдир, арзуја, ешгә јол дејил.

Онлара өзкәсн һаһыдан јахын,
Онларын өзләри өзүнә өзкә.
Бәли, һәр шеји вар «ағыллыларын»,
Мәрдликдән саваја, гејрәтдән өзкә.

Елә һеј дејирсән: — «Фәрасәтһмиз
Чатышһмыр, ағыллы олмалыјыг биз».
Сән ағыл дејәндә нәји дејирсән?
Мәнн әјән ағлы истәһмирәм мән.

Һәмһишә данышдыг јерли-јатағлы,
Нижә азалмәды бир дәрја дәрдин?
Бизи сһтһјата чағыран ағлы
Бир чимдик гејрәтә дәјишдирәрдин.

Гејрәт азадлыгдыр, бу амал үчүн
Гејрәт аддымлајыр Јер күрәсини.
Гејрәтдир дәјишиб јарадан бу күн,
Дүһјанын сијасн хәритәсини.

Гој ағыл, гејрәтин кетсин далынча,
Гој једәк олмасын ағыла гејрәт.
Ағлыһмыз гејрәтдән кери галынча
Дөнүр әфсанәјә, нағыла гејрәт.

Ел дејиб: «Ағыллы фикирләшинчә,
Дәли вуруб кечди чаја бир анда».
Де кәрәк, нәјләди ағыллы һәмзә
Дәлиләр «һуј» — дејиб чәбһә јаранда?

Дәлилик истәрәм, ағыллы башдан,
Гар јағар, сојугдур онун тәдбири.
Дәлибаш атәшдир, о кечәр дашдан,
Шумлар даш дөзүмү, әридәр сәбри.

«Ағыл», «ағыл» — дејән бош нағылларын
Далында һәмһишә горху кизләнәр.
Дүһјада ачылан бүтүн јолларын
Әввәли гејрәтдир, ахыры зәфәр.
Бизә гејрәт кәрәк, бизә од кәрәк,
Өлүмә кетмәјә истә'дад кәрәк.

20 сентјабр, 1985.

АТА ЈУРДУ

Шәкидә мәһлә вар нә гәдәр десән,
Кәлдим бу дүңјаја «Јухары баш»да!¹
Бир көз севимиздә нә десән варды,
Тахча ашағыда, бухары башда.
Чыхды аһыллыгым о ездән чөлә,
Амма ушаглыгым јухары башда.
Инди мән һәсрәтәм ата јурдума,
Оду үрәкдәдир, бухары башда!

Јаковар, 1974.

ДАҒДА ШӘЛӘЛӘ КИМИ

Бир рәнки јох, көјләрин мин рәнкини севирам,
Бир күлү јох, күлләрин чәләнкини севирам.
Мән чыхмаға тәпә јох, уча дағ истәјирәм,
Һәјәты, һәјәт кими јашамағ истәјирәм!

Көјдә гүруб чағы да, дан јери дә көзәлдир,
Һәјәтын севинчи дә, кәдәри дә көзәлдир.
Һәјәт — бир чыдыр дүзү, бир дөјүш мејданыдыр,
Һәр кәси өз чүр'әти, өз гүдрәти таныдыр!
Инчи үзә чыхармы чалхаланмаса үмман?
Бу мејданда һејиф ки, даим ениш ахтаран,
«Азча ашым, ағрымаз башым» — дејәнләр дә вар.
Кәдәрдәки нәш'әни, зөвгү анламајанлар
Һәјәтын нәш'әсиндән, фәрәһиндән нә анлар?

Һәр кәдәри сәадәт, һәр севинчи гәм изләр,
Әсл көнүл һәм гәми, һәм севинчи әзизләр.
Тәләтүмсүз үрәкләр говуг кими бош олур,
Данм севинч ахтаран данм гәмә туш олур.

Дүшмәнәм јалтагланыб тәпәјә дағ дејәнә,
«Бу дүңјада биртәһәр гој јашајағ» — дејәнә.
Аһ, биртәһәр!.. Лүғәтә бу сөз һардан кәлмәдир?
Јашамағ јашамагдыр! Бәс бу «биртәһәр» нәдир?
Мән дүшмәнәм, дүшмәнәм бәлә, «өлү чанларам»,
Күндән гачыб һәмшә көлкә ахтаранларам...
Онлар ортада јејиб, ғырагдаса кәздиләр,
Намусу хәрчләмәкдән онлар чәкинмәздиләр.
Онлар орта јол тутуб нә «һә», нә дә «јох», — деди.
Һаваја нә «истидир», нә дә ки, «сојуг», — деди.
Онлар өлчүб-биңдиләр һәр бир шеји дәриндән,
Өзкәсини горхудуб һүркдүләр өзләриндән.
Онлар газдан ајыгды...
Онлар һаваја бахды:
Кәһ јағыша, кәһ гара,
Кәһ ғыша, кәһ баһара,
Кәһ ахшама, кәһ да ки, сәһәрә дәм тутдулар,
Өзләрини дүшүнүб, өзкәни унутдулар.
Сәсләрдән сәс алдылар, өз сәсләри олмады.
Јашадылар өлүтәк, нәфәсләри олмады...
Кетдиләр иш далынча, үрәкләри кетмәди...
Кәздиләр... һеј кәздиләр,

¹ Шәкидә мәһлә адыдыр

Ајаг сәсләриннисә тәк өзләри ешитди,
бир кимсә ешитмәди...

Атларыны дашыла салыб сәјиртмәдиләр,
Адлары киши олду, өмүрдә бирчә кәрә
кишиллек етмәдиләр.

Онлар өләндә белә, кимсә хәбәр тутмады.
Бу сәссиз, күјсүз өлүм кимсәни ағлатмады.
Чохдан өлмүш зәни едир ахы һамы онлары,
Дирин икән, сағ икән.

Өз сәси олмајанын өлүмү сәссиз кечәр,
Мин-мин дәрфә өләнин матәмни јассыз кечәр.
Гардаш, мин дујғу өтсүн үрөјиндән бир анда,
Сән ғымышма күләндә, инләмә ағлајанда.
Ағласан, һөнкүр ағла, күлсән гәһгәһә чәк күл.
Күлсән дә, ағласан да тамам дөјсүн гој көнүл.

Јашамағ истәмирәм сүрүнүб дизин-дизин.
Истәјирәм ән уча зирвәләрә мән гонам.
Хәфиф сакитлијини нејләјирәм дәнизин,
Онун ғасырғасына, далғасына вурғунам!
Гој дөјсүн јағыш мәнн,

боран мәнн,
гар мәнн,

Һәјатын боранлары данм јашадар мәнн.
Истәмирәм һәјатым сакитчә бир отагда
кәлиб кечсин дал кими...

Истәјирәм, дөјүшәм гајаларын башында
дүшмәнлә ғартал кими.

Бағчадакы арх киши өтүб һәзин нәғмәләр,
ахмағы истәмирәм.

Сәјјаһ олуб һәјата сәјирчи бир нәзәрлә
бахмағы истәмирәм.

Чағламағ истәјирәм дағда шәләлә кими,
Сәпилмәк истәјирәм чөлләрә лалә кими,
Дәрја олуб, нәһр олуб, чалханмағ истәјирәм,
Көјләрдә улдуз кими мән јанмағ истәјирәм.
Шығымағ истәјирәм башсыз күләкләр кими,
Бәсләнмәк истәјирәм бүтүн үрәкләрлә мән
арзу, диләкләр кими.

Бир рәнки јох, көјләрин мин рәнкнини севирам,
Бир күлу јох, күлләрин чәләнкнини севирам.
Мән чыхмаға тәпә јох, уча дағ истәјирәм,
Һәјаты һәјат кими јашамағ истәјирәм.

Јашамағ истәјирәм!

Е Н Т И Ј А Т

*Чәсурларин дәлисанлылығына
шәрәф нәғмәси охујуру.*

М. ГОРКИ

Еһтијат сөзүндән еһтијатлыјам,
Еһтијат — һәр јердә еһтијач олмур.
Һәр сөздән өзүнү ғорујан илһам
Ајагда сүрүнүр, башда тач олмур.

Еһтијат күдәндә јаздым көнүлсүз,
Еләси ғәлбләрә чәтин јол тапыр.
Үрәклә, чүр'әтлә дедијим һәр сөз
Һәлә горхагла да асан дил тапыр.

Сәнәтин, илһамын, ешигин кур сәси,
Горхағ үрәкләрдән нијә кен дүшүр?
Еһтијат күдәндә, сөзүн күлләси
Һәмнишә һәләфдән дидәркин дүшүр.

Еһтијат күдәнләр, аста кедәнләр,
Һеч сизи көрмәдим мәнзил башында.
Еј фикрин өнүнә даш килләдәнләр,
Әлибош ғалдыңыз сиз ил башында.

Јолу кедә-кедә аддым сајанлар,
Јолунуз јарыдан нијә сәһв олур?
Анчағ чәсарәтлә аддымлајанлар
Ја һәр шәји алыр, ја да мәнв олур.
Еһтијат — биртәһәр баш доландырмағ,
Чәсарәт — ја һәјат, ја өлүм анчағ!

Еһтијат веркүлдүр, нөгтә дејил, јох!
Еһтијат чалардыр, рәнк ола билмәз!
Дејирәм, дүнјада бир ғәһрәмәнлығ
Кәлә еһтијатдан доғула билмәз.

Горхур чәсарәтдән горху да шәксиз,
Онун өвләдыдыр икидлик, һүнәр.
Ахы чәсарәтсиз, ахы үрәксиз
Ғапыны дејмәмиш һәлә бир зәфәр.

Чәсарәт чәтиндир, еһтијат асан,
Горхудар алчалдан, ахы һәр кәси.
Чүр'әтдән горхмајағ, горхағ горхудам,
Горху — итаәтин дајағ нөгтәси!

Доландым — жүз өлчүб бир бичкөдө мөн,
Жашаја билмөдөм бирчө ан, анчаг.
Мөн зијан чөкмөдөм чөсәрөтөмдөн,
Горхуадан горхурам, горхуадан анчаг!

Май, 1970:

ВАХТ

Ушаглыгым,

Көнчлијим,

аһыллыгым — сјнимми?!

Јох, һәр бири башгадыр, бир-биринә јад кими.

Кәлән говур кәдәни.

Инкар едир мән, мәни...

Өмрүн һәр пилләсіндә башгалашыр тәбимиз,

Дүнјада мәгсәдимиз, дүнјадан тәләбимиз.

Вахт мәни пәрванәтәк башына доландырыр,

Дүнән гапмадыгымы бу күн мәнә гапдырыр.

Ким дөшүнә дөјәр ки,

Мән ваһидәм, мән бирәм!

Бирчә буну билирәм: мән күчлүјәм, гадирәм.

Мән күчсүзәм, ачизәм тәкчә вахтын әлиндә.

Өмрүн о саһилинә әлим јетә билмәјир

Өмрүн бу саһилиндә.

Һаны көзүмүн нуру,

Һаны гәлбимин гору?

Кимдир удаң, удузан заман илә арзунун

әбәди јарышында!

Сачымын ағлыгында, алнымын ғырышында

Заман нечә ат чапыр, јүјәни өз әлиндә.

Оғулсанса, тап көрәк, кимдир атын белиндә!

Мән өз азадлыгыма танры дедим, һагг дедим

Бир һөкмә, бир фәрмана мән башымы әјмәдим.

Амма вахтын даһынча

Өмрүм боју гул кими нечә сүрүнмүшәм мән,

Голумдакы саатын гулуна дөнмүшәм мән.

1985

I

Нәфсине гул олсан... Нә дејим сәнә?
Агына күвәнмә, күвән мә дәнә.
Адын инсан олар, өзүн бөчәксән,
Бојундан жүз дэфә кичиләчәксән.
Дүнјаны удсан да дојмаз көзләрин
Дибә көрүнмәјән гүјүдур тамаһ.
Адемдән Һатәмә дәјирман тәкин
Нә төксән.

әрдир,

үјүдур тамаһ.

Өзүнү жүз дэфә кичилдиб, амма
Мә дәнн жүз мисли бөјүдур тамаһ.

Инсан дәрк едирсә бу керчәкләри.
Ону затындакы тамаһ бәс нәдир?
Чәннәти алмаја сатандан бәри
Тамаһ, ләҖагәтлә бәһчабәһсәдир.

Нәфсине ујанын

дөври-гәдимдән

Һәмишә силаһы хәјанәт олду.

Бу да гәрибәдир,

Бәс, нечин көрән.

Тамаһын гурбаны ләҖагәт олду?

Ағлы мә дәсиндән хырда кәдәләр
Дүнјаны једирди өз нијјәтинә.
Кәсиб тамаһындан улу дәдәләр
Чалады һәмишә ләҖагәтинә.

Ачкөз «газанчында» јенә удузду.

Чунки о позду —

Тамаһла ләҖагәт арасындакы

Назик хәтләри.

О, көрә билмәди ади бир корун

Јахшыча көрдүјү һәгигәтләри...

Сәрвәтә гул олан бир рүшвәтхорун

Хәлвәт газандыгы вар-дөвләт олду.

Ашкар итирдји ләҖагәт олду.

II

Мејмун — ләҖагәтин инсан өвлады.
ЛәҖагәт — инсанын икинчи ады.
ЛәҖагәт — инсана ән доғру үнван.
Инсан бу ад илә дәрдајаглыдан
Ики ајағлыја бир тарих кечди.
Инсан гәтрә-гәтрә инсаниләшди
Јалныз өз инсанлыг ләҖагәтилә...
Газандыг бу ады биз килә-килә,
Инди ләҖагәтлә газандығымыз
Инсанлыг адыны итирәкми биз?

1 октябр, 1985.

МЭНЭ СУАЛ ВЕРИН

Нэгнэгт хэмншэ догду суалдан,
Дэринэ апарыр суал хэр кэси.
Гэрнбэ замандыр...

Елэ бил дилдэн
Нараса говулуб суал чүмлэси.

Нөгтэлэр, веркүллэр нэ гэдэр десэн,
Сахта нидаларла долуб китаблар.
Нэр шеји билirik санки дүнөндөн,
Артыг суаллара нэ ентијач вар?

Суалсыз кор олар керчөјин көзү,
Јашамыр,
Доланыр суалсыз нисан.
Мэнэ суал верин,
суалын өзү
Кирэр нэгнэгтүн даш гапысындан.

25 феврал, 1986.

ӨЛҮМ ҢАГГЫНДА ДҮШҮНЧЭЛЭР

1.

Јох олан јенидэн догула билмэз,
Бу арзу бәшәрин улу нијјәти!
Варлыг—әбәдијјәт! Бу ола билмэз,
Өлүмсә—јохлугун әбәдијјәти!

— Горхурсан?
Өлүмү дүшүнмә бир ан.
Әкәр дүшүнмәсэн, горхмајачагсан.
Өлүм горхулудур, горхулу, анчаг.
Онун дәишәтини дүшүнән заман.
— Ону дүшүнмәмәк мүмкүнмү? Чәтин!
Нәр күн чарпазлашыр ичимдә сәсләр.
Нә гэдәр хошбәхтдир дүшүнчәсинин
Өлүмсүз гатына јүксәлән кәсләр.

2.

— Өлүмдән горхурам.
— Јохлугдур өлүм.
Нәјиндән горхурсан јохун, ај күлүм?
— Өлүм јохлугса да өзү вар анчаг.
Бир күн кеч, бир күн тез мәни чалачаг.
Јашамаг чәтиндир, өлүмүн нәр ан,
Јохлуг олдуғуну биләндән сонра.
— Бир шеј билирдинми доғулмамышдан,
Нәји биләчәксән өләндән сонра?

Јанвар, 1986.

БАШ ДАШЫНДА СААТ

Жазылды саатсаз мазары үстдө:
«Филан ил догулду, филан ил өлдү».
Мөрһүмүн кимлији билсинин дејө
Гэбрин баш дашына саат «һөрүлдү».

Јашаркән — доғуму кечмиш заманды,
Ошун өлүмүсө — кәләчәк заман.
Өлүмүн өзү дө онда күманды,
Өлүм керчәјиндө дајаныр заман.
Дүнјадан көчөндө

әслинә бахсан,

Гэбрә јох, кечмишә көмүлүр инсан.

Елә бил саата күлүр гэбир дө
Нә дөнүб доланыр, нә динир саат.
Вахтын, һәрәкәтин дондуғу јердә
Нә гэдәр гәрибә көрүлүр саат.

Үз-үзә дајаныр өлүм һәјатла,
Заман үст гаткадыр, алт гата сығмыр.
Һәјаты анбаан өлчдүк саатла,
Өлүмсә замана, саата сығмыр.

Бурда јатанлара өлүм пајлајан
Вахт да анлар кими өлүмш бу јердә.
Һәмишә өндәдир кәләчәк заман,
Кечмиш заман нсә јатыр гэбирдә.

Вахт — јерин үстүндә кечәридирсә
Әбәдијәт олур јер алтында ан.
Јерин үст гатында о, дөвр едирсә,
Јерин алт гатында нүвәдир заман.

26 феврал, 1986.

ЈАХШЫ КИ, БИЛМИРИК...

Имканын һәддини билсә дә инсан
Хәјала, арзуја јенә тәшнәдир.
Бизи јухуларда кама чатдыран,
Арзуну күлдүрән јухулар нәдир?

Сонсуз арзуларла һәјат тән олса
О ширин олмазды јухулар кими.
Јухулар һәмишә әкәр чин олса
Јашамағ инсаны бездирмәзди ми?

Өмрүмүз бојунча хејирдән, шәрдән,
Көнүл, бир мө'чүзә көзләјир нәсә.
Јашамағ, азаба дөнәрди,
һәрдән

Хәјала кәләнләр баша кәлмәсә.

Хәјал — говулдугча гачан бир пәри
Бә'зән күл үфүрүр көзләримизә.
Алыб әлимиздән нәгд күнләри
Ниссә кәләчәји бәхш едир бизә.

Ал-әлван бојалы дүшүнчәләрдән
Бә'зән јол салырыг тој-дүјүнләрә.
Ганадлы, ганадсыз јухулар бә'зән
Шәкәр дамчылајыр ачы күнләрә.

Јухулар гојунда гол ачыб гонағ
Арзу күлшәнинин чичәклијинә.
Бу ки кунәһ дејил... Бә'зән алданағ
Ширин јухуларын керчәклијинә.

Үрәкдә доғулан сирли бир сәсә
Ујуруг...
Билмирик һардандыр бу сәс?
Әкәр өз јухумда учан мәнәмсә
Онда чарпајыда јатан кимди бәс?

Биз һәлә билмирик нәдир бу ахын? —
Долан, о тәрәфдән бошалыр јенә.
Биз һәлә билмирик өз дүнјамызын
Бу тајында нә вар, о тајында нә?

Чох шеји билмирик,
Сирләр гатбагат.
Битмәсин инсанын арзусу, дәрди.
Җахшы ки, билмирик...
 Јохса бу һәјат
Нечә адиләшәр, садәләшәрди.

1980—81.

ЛӘЗЗӘТИ — АҒРЫСЫ

Күлүн ләчәјиндә од вараг-вараг,
Билмирик һардандыр бу рәнк, бу әтир.
Күл дә изтирабдан доғулур, анчаг
Рәнки дә, әтри дә јанмагдан кәлир.

Јаныр өнүмүздә очаг курһакур,
Биз дә гызынырыг алышан ода.
Билмирик, ағачын чан ағрысыдыр
Алышан көсөјүн аловлары да.

Отуруб евиндә јалныз һәзз үчүн
Ше'рими бхујан охучум,
 Дүшүн!
Сәнин үрәјинә истилик верән
Бу дүјгү, бу алов һардандыр көрән?
Дүшүн, сән дүшүн!
Әтрими пјләдин, рәнкими көрдүн.
«Көзәлдир» — дедин!
Анчаг билмәдән,
О рәнк, о әтир
Бөјүк бир јанғыдан бирчә гәтрәдир.

Оху дәрин, дәрин, дүј дәрин-дәрин,
Еј мәним көнлүмү тәфтиш едәним.
Дүјсан, биләрсән ки, бу ше'рләрин
Ләззәти сәниндир, ағрысы мәним.

Ијул, 1982.

Нардасан, ај анам?

Јенә бу ахшам

Гајгыңа, севкинә гурағсымышам.

Бир ушағ олајдым тәзәдән, јенә,

Мәни бәләјәјдин мәһәббәтинә.

Чох да ки, шөһрәтдән башда тачым вар,

Бир исти нәфәсә сһијачым вар.

Азырам јолуму думанда, чәндә,

Гәлбим дөһәндирер көзүм көрәни.

Инди дә јухуда хортдан көрәндә

Сәни чагырырам, ај анам, сәни...

Әлинин истиси дурур башымда,

Мән сәнә мөһтачам лап бу јашымда.

Кәл, мәни јетшидир арзуја, кама,

Һәр дәрәдән, бәладан сән көзлә мәни.

Гајыдым тәзәдән ушағлығыма,

Јенә охша мәни, әзилә мәни.

Доғмаларым белә јапан бағрымы

Тәсәлли донуна кејиндирмәди.

Көзлә көрүмәјән кизли ағрымы

Һәлә сәндән өзкә кимсә көрмәди.

Кәл, мәнә танытдыр досту, дүшмәни,

Нардасан, һардасан, кәл овут мәни.

Сән ки, јохлуғунда һәмнишә варсан,

Бирчә сығалыла унутдурарсан

Балана дүнјанын һәр бәласыны,

Сәнә миннәтдарам торпағын саны!

Еј мәним көндүмүн сөзү-сөһбәти,

Дилимни әзбәри сәнсән һәр заман.

Мән сәндән көрдүјүм о мәһәббәти

Инди дә умурам балаларымдан.

Күнаһкар билмирәм бурда һеч кими,

Бу дүнја беләчә гурулуб, ана.

Мәним балаларым мәним севкими

Мәнә јох,

Гајтарыр балаларына.

Нојабр, 1983

Көзүңлә көрдүјүн мән, ајры мәндир,

Әсл «мән» көзүңә көрүмәјәндир.

Өзүм дә безмишәм өз сәс-күјүмдән.

Дүзүнү ахтарсан, көрүндүјүмдән

Учајам,

Бир фикрин дөһмәз гулујам.

Мәним каһ сағымда, каһ да солумда

Бир көзә көрүмәз мән вар-мән ојам.

Һәр саат, һәр јердә битән дејиләм.

Бирини данласам, о, мән дејиләм,

Ону бағышлајан, анлајан мәнәм.

Кеңиб күнаһыңдан бир күнаһкарын,

Өзүнү һәр ишдә күнаһкар билиб

Данмајан—мәнәм!

Әкәр бојланмырса сөзүм, өзүмдән

Башга мән әлләшиб мәним јеримдә.

Бир надан сөзүңә сусурамса мән,

Демәк кизләнмишәм мән өз сәбримдә.

Сәнәтдә күчлүјә мејдан охујан,

Һәјатда дөзүмә баш әјән мәнәм.

Өлән мән дејиләм, өлдүјүм заман

Өлүмүңдән сопра јашајан мәнәм.

Ијул, 1984.

ОХУЧУ МЭКТУБУ

Мэктублар алырам охучулардан.
Мэктублар нур долу, тэшэккүр долу.
Бир бэлэдчи олүб мәнә чох заман.
Көстәрир һагг јолу, доғру-дүз јолу.

Охучу мэктубу! Шириңдән ширин,
Көнлүмә дајагдыр онун һәр бири.
Деди бу мэктублар
Тәңгидчиләрин
Деја билмәдија чох мәтләбләри.

Охучу мэктубу! Мөһтачам мән дә
Сәнин көнүл ачан сөзүнә һәр күн.
Бә'зән өз-өзүмдән шүбһәләһәндә,
Инамсыз гәлбимдә инама дөндүн.

Охучу мэктубу!
Дүшүнәнләрин
Көнүл һычгырығы, үрәк нидасы!
Јаздығым нәғмәнин, јаздығым ше'рин
Бир мүддәт сонрақы әкс-сәдасы!

Сәндән еј охучум, чох билмирәм мән,
Мәгсәдим дејилдир дәрс вермәк сәнә.
Мәгсәдим — гәлбимдә алышан оддан
Атәш чиләмәкдир сәнин гәлбинә.

Һәгигәт наминә јашајанларын
Гәлбиндә алышар, дејүнәр бу од.
Јоху вар,
әјрини дүз сајанларын
Көндүндә көз тутмаз, тез сөнәр бу од.
Бу од әманәтдир Нәсимиләрдән,
Шаирләр горујуб јашатмыш ону.
Бу одун нуруја һәр халг, һәр вәтән
Ачмыш һәгигәтин, һаггын јолуну.
Бу одун истиси јашатмыш бизи,
Зүлмәтдән кечирмиш мәнлијимизи.

Күнәш алышмаса күн доғмаз јәгин.
Һәгигәт көрүнмәз!
Һәгигәт будур!

Бир халгын сағлығы — шаирләринин
Алышыб јандығы ода борчлудур.

Шаир — од гајнағы, ше'р — күлләдир.
Барытсыз ше'рә ше'р дејилмәз.
Шаири олмајан бир халг күтләдир,
Амалсыз бир күтлә халг ола билмәз.

Охучу мэктубу! Дүшүнәнләрин
Көнүл һычгырығы, үрәк нидасы.
Јаздығым нәғмәнин, гошдуғум ше'рин
Бир мүддәт сонрақы әкс-сәдасы!

Мән тәк, сиз чохсунуз...
Һәр биринизә
Чаваб јазаммырам...
Анчаг мән сизә
Борчлу да галмырам,
Үрәк сөзләрим
Қағызлар үстүндә шырым-шырымдыр.
Үнваны сиз олан мәним һәр ше'рим
Сизә көндәрдијим мэктубларымдыр.

Ијул, 1981.

НЭСЭНСЭ ӨЗҮН ОЛ

Сиз еј биздэн сонра ше'рә кәләнләр,
Бу чәтин јолларда уғурлар сизә!
Ешгиниз — кәләчәк,
јашыңыз — сәһәр
Гәлбиниз ишығлы, фикриниз тәзә!

Мәрд олун!
Мејданда дурун мәрд кими,
Ұјајын өтәри шөһрәтә, ада.
Бизим ше'римизин дүнәни кими,
Бөјүкдүр, шанлыдыр истигбалы да!

Зөвгләр, дүјүләр дәјишир һәр ан,
Кәлдикчә, кетдикчә нәсилләр бир-бир.
Әзәлдән беләдир, өвләдларындан
Аталар һәмишә килејләнибдир:

«Ај һазарат, бир зманә кәлибдир,
Ала гарға шүх тәрланы бәјәнмәз.
Оғуллар атаны, гызлар ананы,
Кәлинләр дә гајнананы бәјәнмәз...»

Атамыз дејәрди буну бир заман,
Инди биз дејирик өвләдымыза:
— Оғул о кәсдир ки, көһнә китабдан
Бу көһнә јазыны, бу фәрги поза!

Ата о кәсдир ки, дајаныб өндә
Өвләдын һиссиә јашаја билсин.
Өвләд о кәсдир ки, чијинләриндә
Атанын дәрдини дашыја билсин.

Сиз еј биздән сонра ше'рә кәләнләр,
Бу чәтин јолларда уғурлар сизә.
Ешгиниз — кәләчәк,
јашыңыз — сәһәр,
Гәлбиниз ишығлы,
һиссиниз тәзә!

Гачан тез көһнәләр бу тәзәликдән,
Анчаг бир мәтләби демәлијәм мән:
Сазымда ејбәчәр сәсләр ујдуран

Сахта халлар зуран чаванлар да вар.
Өзкәнин ишинә «Гәсри-Сүләјман».
Өзүнүн гәсринә «һин» дејир онлар.

Мәним беләсинә бирчә сөзүм вар:
«Јад јерин һалвасы чох ширин олар».
Гачырсан, мин иллик ән'әнәдән, гач!
Һеч кәсә бәнзәмә, сән тәзә јол ач!
Дедијин һәр сөзү дүј дәрип-дәрин.
Һәјатда көрдүјүн кериликләрин
Демә ки, һамысы ән'әнәдәндир!..
Сән нијә арханы көһнә сајырсан
Гачыб өз атандан? Бәс бу нәдәндир,
Өзкә аталары јамсылајырсан?

Күлмә өз көкүнә, ајыбдыр сәнә!
От көкү үстүндә битәр, унутма!
Көһнә дамғасыны вуруб атана,
Өзкәдән өзүнә сән ата тутма!

Јадын көһнәси дә дилин эзбәри,
Ән'әнән чијиниә нијә јүк олду?
Анлаја билмирәм, нә вахтдан бәрә
Јады јамсыламаг јенликл олду?!

Бүтүн көһнәләрә: — «бу нәдир?» — дејә
Күлсәк, нә газанар бундан кәләчәк?
Вәтән дә, милләт дә көһнәдир дејә
Бәлкә тәзәсини ахтарма кәрәк?

Онда ким дејәчәк, ким, бизә јахшы?
Һәр көһнә пис дејил, һәр тәзә јахшы!
Лева! нә дејирсән? О гоча логман,
Өзкә булағындан гәтрә ичмәди.
Фөвгәлбәшәр олду, анчаг һеч заман
Мужик палтарыны о дәјишмәди!

«Тәзә јол!» — дејиб дә ғышгырмајын сиз.
Сәнәт әләминдә јол бирми, јүзмү?
Әсил сәнәткары јолсуз, чығырсыз
Һеч көрдүнүзмү?

Јаз, илһам дејәни, үрәк дејәни,

¹ Л. Н. Толстоја ишарәдир.

Жол өзү доланып тапачаг сәни,
Гәлбини, бејини
наһаг јорма сән!
Амандыр, өзүндөн јол ујдурма сән!
Јенилик хәтринә јазмагдан сақын!
Илһамдыр јарадан сәнәти, шејри.
Јағмаг хәтринә јаған јағышын
Нә баға хејри ар, нә даға хејри!

Гәлбинә, һиссинә дам архалан,
Бир дә... олван сәсли илләримизә.
Көһнә сөз демәмиш илһам, һеч заман
Һәр гәлбин өз сөзү тәздир бизә!
Нәсәнсә, өзүн ол!
тәзәсән онда,
Сән көһнә олурсан јамсылајанда!
Нәсәнсә, өзүн ол,
көкүндән јапыш!
Дүнәнә архалан,
бү күндән јапыш!

Декабрь, 1966.

КИМДИР МӘНИМ ДҮШМӘНИМ?

Кимдир мәним
Ән горхулу дүшмәним?
Каш биләдим буну мән.
О, зәрбә вурмамышдан
Кәсәјдим јолуну мән.

Кимдир мәним дүшмәним?
Јахшымы гојуб,
Јаманымы данышанмы?
Јох!
Ејбләрими дејиб
Архамча күләнми?
Јох!..
Мәним пөгсанларымы
Мәндән јахшы биләнми?
Јох! Јох! Јох!

Онларын көзләрини
Тахајдым өз көзүмә.
Өзкәләрин көзүлә
Бахајдым өз-өзүмә.
Бачарсајдым буну мән
Бу дүнјада нә дәрдим...
Мән онда өз-өзүмү
Даһа јахшы көрәрдим,
Онда ејибләримә
Өзүм дүшмән олардым;
Көрсәјдим өз-өзүмү,
Онда мән, мән олардым!
Аһ!.. Мәни мәндән көзәл
Көрә билән достларым,
Архамча гәһ-гәһ чәкиб
Мәнә күлән достларым,
Күлүн, елә күлүн ки,
Чатсын гулагларыма
Сизин күлүшләриниз.
Јаманымы данышын,
Елә данышын ки, сиз —
Мән дә хәбәрдар олум.
Данышын, гојмајын ки,
Мән өзүмә вурулум.

Эн горхулу дүшмәнин
Кәләрәм өһдәсиндән;
Анчаг өзүм өзүмлә
Бачара билмирәм мән.

Өзүм өз әлләримлә
Бир күн бал ичирәмсә,
Бир күн зәһәр ичирәм.
Мән һәҗат юлларындан
Аягларымла деҗил,
Әгидәмлә кечирәм.

Апрел, 1960

КӨК

Ағачлар
Көк үстә боҗ атыр,
Учалыр.
Ағачлар
Көкүндән күч алыр.

Дүңјада
Һәр шеҗин көкү вар.
Көкү вар
Торпагын, дашын да...
Адамса көкүнү
Кәздирир башында.

1967

СӨНДҮРМӨ

Сөндүрмө чырагы,

дажан,

өмрүмүн

Эн көзөл күнүнү жашадым бу күн.

«Узатсын өмрүнү гој бу күн ан да».

Налә ки, дөрд, әләм мәни сармајыб.

Сөндүрмә чырагы!

Чыраг жананда

Елә билирәм ки, күн гуртармајыб.

Сөндүрмә чырагы,

сөндүрмә, жансын,

Гој күнүм узансын, нәш'әм узансын!

1965

ҲЕЈРӘТ

«Ҳејрәт еј бүт!» деди, дүнјаја гәләм.
Аләми бир сејрим, јүз Ҳејрәтимдир.
Мән Ҳејрај олмасам јаза билмәрәм,
Мәним нәғмәләрим — өз Ҳејрәтимдир.

Бә'зән дејирләр ки, дәјишиб заман

Һәр шеј адиләшиб...

Нә севинч, нә гәм!

Елә бир мө'чүзә тапылмаз,

инсан

Она Ҳејрәтләнә...

Ҳејрәтләнмирәм!

Әкәр белдирсә, күсмә замандан.

Гәлбинә јахшы бах!

Гәлбин чох сојуг!

Ҳејрәт гуртарибса, демәк, чаһандан

Көзәллик көчүбдүр, хәбәримиз јох!..

Көрә билмирсәнсә көзәлликләри,

Бу әләм сәнинчүн кунәһкар олур?

Көзү буз бағлајан булаглар кими,

Сојуг адамын да гәлби кор олур.

Көјләр дамар-дамар,

Јер лағым-лағым...

Бу Ҳејрәт, бу суал диндириб мәни.

Налә көрпәликдән бу Ҳејранлығым,

Суал көһләннә миндириб мәни.

Мән өз Ҳејрәтимин чәмәнлијиндән,

Чаваблар ахтарыб суаллар дәрдим.

Ҳејран галмасајдым бу дүнјаја мән,

Ҳејрәтсиз һалыма Ҳејрәтләнәрдим.

Ҳејранам ачылыб Һеј вараг-вараг

Сачылап дәчәјин мин-мин рәнкинә.

Сиз дејин, мүмкүнмү Һејран галмамаг,

Аһәнксиз дүнјанын өз аһәнкинә?..

Һансыны сөјләјим?

Һансыны сајым?

Дүнја башдан-баша бир сирр, мө'чүзә.

Сиз дејин, мән нечә һејран галмајым,
Јериндә дејилән көзәл бир сөзә?..

Һејранам һәмишә јанан көнлүмә,
Алову шејримдир, күлү көрүнмүр.
Һејранам тохумә, һејранам тума,
Ичнин көрүрәм, чөлү көрүнмүр.

Отун пычылтысы, күләјин әтри,
Торпагын нәфәси — һејрәт нидасы!
Булбүлүн чәһ-чәһн, чичәјин әтри,
Сујун зүмзүмәси — һејрәт нидасы!
Һејрандыр!
Будаглар јарпага һејран,
Торпаг даша һејран,
Даш дага һејран,
Сел дәннә һејран,
Су чөлә һејран,
Чөл чәмәнә һејран,
Күл, күлә һејран!
Өзүнә һејранкөн бу чансыз аләм,
Еј инсан!

Демә ки, һејрәтләнмирәм!

Һәмишә горхмушам
бикәнәликдән,
Јаша һејран-һејран, өл һејран-һејран!
Мәни сојуг-сојуг диндиричә сән,
«Чан» дејиб чанымы ал, һејран-һејран!

Сән оду, атәши өзкәдән умма!
Аләм, тутмајыбса көз, үрәјиндә.
Бәсирәт көзүнү ач бу дүнјаја —
Ахтар һејрәти дә өз үрәјиндә.

Һејрәтим јашајыр дәрди-сәримдә.
Өлсәм...

көзләrimi гапамајын тез.
Бахын көзләримә!
Бәбәкләримдә,
Бир һејрәт ишәғи көрәчәксиниз.

АТА ВӘ ОҒУЛ

*Әзизиям баласын,
Үрәкдә од галасын,
Мән истәрәм баламы,
Балам истәр баласын.*

— Оғул, даһа бәсдир, аз јор өзүнү,
Јардыгын одунлар, көрәр он күнү.
— Ај ата, кәлирәм, сән кеч ичәри.
— Он дәфә демншәм бајагдан бәри.
Сөзүмә бахмырсан... Әкәр, кәлмәсән,
Сојугда сәнинлә дурачағам мән.
— Өзүн бил, дур орда, кәрәк бу ахшам,
Бунун һамысыны јарыб гуртарам.
— А бала, сојугдур, кәл гызын бир аз!
— Киши өз ишини сабаһа гојмаз!

Ата чох јалварды, оғул «јох» деди.
Дедији сөзүндән кери дәнмәди.
Бирдән евә кечди, ата, бу ара,
Гучағында ушағ чыхды бајыра.
Буну көрән кими, оғул бозарды,
Гәзәб гығылчымы үзүнү сарды.
Дилләнди: — Ај ата, сојугдур ахы,
Нијә чыхартмысан чөлә ушағы?
Ата күлүмсүнүб сөјләди: — Нәдән,
Белә горујурсан ушағыны сән?
Мәним ушағымсан, бәс, ахы, сән дә!..
Мән сәни сојугдан бајағ күдәндә
Сөзүмә бахмырдын... Беләдир гајда
Баласыны истәр һәр кәс дүнјада.

Нојабр, 1956

Нојабр, 1971

КӨЛКӨЛӨР

Дипломатлар гышгырышыр:
Ағызларда ширин-ширин көлмөлөр,
Дедикләрн жалаңларын

Жахасыны дүжмөлөр.

Көрүнмәсин үрәкләки
гара-гара көлкөләр

О көлкөләр, о көлкөләр

О заман ки, үзә чыхар,

Көйдән јерә од әләр,

Виран галар өлкөләр...

Јаныр Мисир,

Јаныр Шам.

Од әләннр торпагына, дашына

О дүнәнки бәр-бәзәкли көлмөләр,

Ода дөнүб јағыр бу күн

бир милләтнн башына...

Будур, будур үрәкләрдә јуwalанан

көлкөләрнн бәһроси.

Атәш сәси, аһ сәси!

Тәзә-тәзә силаһларын

базарыдыр көлкөләр.

Ишыгларын мазарыдыр көлкөләр.

Көлкәјә бах.

Әлләриндә од тутуб, од дашыјыр,

Көлкә кими доғулса да

ишыг кими јашајыр.

Октябр, 1973

ДҮНЈАНЫН СӘРҲӘДИ

Хәритә үстүндә рәнкләрлә еркән,
Дүнјаны ајырдыг мәмләкәтләрә.
Һәр јердә торпағын рәнки бир икән,
Нијә биз ајырдыг ону јүз јерә?

Һәр крал: «Бу дүнја мәнимдир» — деди,
Тәзәдән нечә јол бөлүндү торпаг.
Дүнјанын сәрһәди неч дәјишмәди,
Нә бөјүдү,

нә дә

кичилди аңчаг.

Јанвар, 1964

ӘКС-СӘДА

Әкәр галхсан
Уча дағлар зирвәснә,
Сәс аларсан өз сәснә,
О заман сән
Демә тәксән.

Әкәр енсән
Дәрин-дәрин дәрәләрин
тәркинә сән,
Сәс аларсан сәснә сән.
Онда демә, демә тәксән!...

Әкс-сәда! —
Бу сәс нәдир?
Әкс-сәда — дәринликдә,
Әкс-сәда зирвәдәдир.
Дәринлијә әкәр енсән,
Учалыға әкәр галхсан
Чансыз дандан, гәјадан да
Сәснә сәс алачагсан...

1967

МҮСАФИР

Пәнчәрәмин габағындан
Кечәләр гатар кечир.
Һәр гатарда
Нечә вүсал,
Нечә интизар кечир.

Бири тоја,
Бири јаса кедәнләр,
Бири кефә,
Бири ншә кедәнләр,
Бир гатарда мүсафир.

Учуран да,
гуран да
Бу дүнјада мүсафир.
Јыхылан да,
вуран да
Бу дүнјада мүсафир.

Јаранандан бу күнәдәк
Гоша узансалар да
Неч бир заман көрүшмәјән
Бу дәмр релсләр кими,
Үрәјимдән
Бир-бирилә барышмајән
Нечә дүјгулар кечир.
Пәнчәрәмин габағындан
Кечәләр гатар кечир.

Нојабр, 1967

АНА ВӘ БАЛАЛАР

Ушаглар ананы тутду данлага:
— Башгадыр, өзкәдир сәнин заман.
Сәни баша салмаг чәтиндир, ана,
Бизи суалларла чох инчитмә сән.

Ана чаваб верди: — Агылландыныз?
Нә тез бөјүдүңүз, мәни дандыныз?
Дилиңиз јох икән «ингә» сәсиндән
Кичик үрәкдәки арзуну көрдүм,
Јалһыз додагларын бүзүлмәсиндән
Мән сизи бәс нечә баша дүшүрдүм?

Јанвар, 1973

НӘСӘ ЧАТМЫР

Кечә-күндүз, сәһәр-ахшам,
Мән јазырам, охујурам.
Јазыларым китаб-китаб.
Нә олсун ки,
Үрәјимә чоху јатмыр,
Ше'римдә дә нәсә чатмыр,
Сөзүмдә дә нәсә чатмыр.

Көнлүмүздән
Кечәнләрки архасынча биз гошуруг,
Чалышырыг, вурушуруг.
Сәсә дүшүр мәрәмымыз,
Әмәлсә бу сәсә чатмыр.
Дүзү будур:
Сөзүмүздә һәр шеј чатыр,
Өзүмүздә нәсә чатмыр.

Кәмиләрдә үзүрүк биз,
Машынларда кәзирик биз,
Һеј кедирик,
Һеј кәлирик.
Гышы бөјүк шәһәрләрдә,
Јајы—дағда,
Куортларда динчәлирик,
Анчаг јенә биз билирик:
Нәсә чатмыр,
нәсә чатмыр...
Лап ајда да,
Лап күндә дә нәсә чатмыр,
Чатмајанын өзүндә дә
нәсә чатмыр.

Тәк мәнәмми буну дујан?
Јох-јох! һама килејлидир.
Бу, инсанын өз һәвәси,
өз мејлидир.
Јашајырыг, јарадырыг,
Өјрәнмәклә бој атырыг
Дүнја — чыдыр,
Һәјат — јарыш...
Учалырыг пиллә-пиллә,
Бој атырыг гарыш-гарыш.

Биз һәмишә учалмырыг
Бир галханда
Бир енирик...
Бу енишдән, бу јохушдан
Јашамағы өјрәнирик.

Һәјәт өзү — бир мө'чүзә,
Бу мө'чүзүн гаршысында
Каһ сусуруг,
каһ динирик.
Өләндә дә өјрәнирик.
Дејирик ки, көр табәт нә ачизмиз:
Хәстәлик чох,
Дәрман чатмыр, дава чатмыр...
Сон нәфәсдә ғыгырырыг:
Һава чатмыр,
Һава чатмыр.

Өјрәнирик —
Демәк, даим галхырыг биз.
Сон зирвәјә чатмыр анчаг әлләримиз.
Истәјимиз ашыр-дашыр,
Арзулара чата-чата
Арзу биздән узаглашыр.
Шикајәтә башлајырыг өзкәсиндән.
Анчаг һеч вахт
Биз шикајәт еләмирик өзүмүздән.
Бир арзуја чатан кими
Арзу дүшүр көзүмүздән...
Каһ алышыр,
Каһ сөнүрүк,
Чырпынырыг,
Дүшүнүрүк:
Нәсә чатмыр,
нәсә чатмыр...
Идракымын шыгыјла
Зүлмәтләри чох јармышам,
Өмрүм боју ахтармышам
таппамышам...
Нәдир ахы бу чатмајан?!
Һәр бир сирри ачан заман
Ачылан сирр,
Мин бир сиррин
Варлыгындан хәбәр верир.
Ачылдыгча

Ачылмајан азалмајыр.
Ача-ача дүјүмләри баглајырыг,
Биз күнбәкүн.
Чох вахт елә билирик ки,
Дады-дузу габагдадыр өмрүмүзүн.

Өјрәнирик —
Күнү-күндән учалырыг,
галхырыг биз...
Сон зирвәјә
Чата билмир әлләримиз.
Гој чатмасын!
Елә дејәк: — Нәсә чатмыр!
Ахы, инсан
Чатмајана чата-чата инсан олмуш,
«Һәр шеј чатыр» — демәкдәнсә
Өмрүн баша чатмасы хош!...

Нојабр, 1965

ТЭЈЈАРЭДЭН ЈЕРЭ БАХАНДА

Учур, дагыдараг булуду лај-лај.
Тэјјарэ көлөрүн једди гатында.
Ачылыб өнүмдэ мәним тајбатај.
Кешин гапылары каннатын да.

Нечэ даг, нечэ дүз, нечэ кэнд, шөһэр
Өтдүк... Биз наваја галхандан бәри.
Кибрит гутусудур елэ бил свлар,
Ишыг дирэкләрин — кибрит чөлләрин.

Кичилир көзүмдэ учалдыгча мән,
Сылдырым даглар да, кен дэрэләр дэ.
Тэјјарэ елэ бил асылыб көјдөн,
Елэ бил дајаныб дурдугу јердэ.

Донуб өз јериндэ һәр тәпә, һәр дүз
Тэјјарэ галхдыгча анбаан көјә.
Бахырам эгробә:

саатда беш јүз!

Бәс нијә билинмир бу сүр'әт, нијә?

Нә гәдәр јүксәјә галхса да... јемчүн,
Гүш карәк јенә дэ торпаға енсин.
Учан тэјјарәнин, сүзән бир гушун
Сүр'әти бошлугда нечэ билинсин?..

Көјдә нә ағач вар, нә дөрә, нә даг,
Нәлә тутушдураг сүр'әтимизи?
Бу кешин дүнјада нисбатдир анчаг,
Бирн-биримиздән ајыран бизи.

Тэјјарэ гајалар, даглар ашдыгча
Шүтүјүр... Галмајыр навада из дэ.
Тэјјарэ торпаға јахынлашдыгча
Билинир күчүмүз, сүр'әтимиз дэ...

Хәјал көләрдәдир, үфүгләрдәдир,
Ешгимиз, арзумуз, сүр'әтимиз дэ,
Күчүмүз, чәкимиз, гүјмәтимиз дэ
Јердәдир, јердәдир, анчаг јердәдир!..

АНТЕННА

Биналарын дамында
Антенна дирэкләри...
Дәмир,
Полад чубуглар,
Бир дам үстә көјәриб
Чаһаны гучаглајан
Нәһәнк ганад чубуглар.
Күнүн көзү чубуглар.
Идракын тәнтәнәси,
Бәзәји,
Сүсү чубуглар.
Шөһәрләрдән-шөһәрә
Сәс көрпүсү чубуглар.
Гутуларда јашајан
Инсанын,
Көр-көтүр дүнјасындан
һәр ан,
Һәр күн бир тәзә
Пај көтүрмәк арзусу,
Һәр шеји билмәк,
дујмаг,
кәрмәк арзусу!

Бејин гутуларында
Чох дарыхмыш бу арзу.
Артыг бир нештәр кими
Биналарын дамыны
Јарыб чыхмыш
бу арзу!

Әсрик,
Күнүн башында
Көзәрнр тачлар кими.
Гышда јарпагларыны
Төкән ағачлар кими
титрәјир,
Рүзкармыдыр
Ону белә титрәдән?..

Хејр!
Инанмырам мән!
Әсрин әсәбләридир
Ону белә титрәдән!

Ах! Бу дөмир арачлар, —
Һәндәси үчбұчаглар
Дүнҗанын о башыны
Чәкиб евләрә бағлар...
Чәрәҗан телләритәк
Инсан әсәбләрини
Һеј кәрилмәк арзусу...
Һәр шеји көзләрилә
Көрмәк,
Гулагларыјла
ешитмәк,
Әглијлә
билмәк арзусу!
Җарышыб кечә-күндүз
Дәрин дәннзәрлә биз,
Сылдырым дағларла биз,
Дүнҗанын о башыны
Ешидрик, көрүрүк
Бу дөмир көзләрлә биз,
Полад гулагларла биз...
Анчаг...
јсән дә анчаг
Бәс дејил бунлар бизә.
Көнлүмүзүн мин сөзү,
Мин суалы вар бизә!
Бә'ән дуја билмирик
Бизимлә илләр боју
Бир бинада јашајан,
Ејни дәрди дашыјан
Гоншумузун
Үрәјиндән кечәни.
Бурда кими ғынајаг?
Ону,
Мәни,
Ја сәни?..
Бизә елә кәлир ки,
Ағлымыз дәриндәдир,
Һиссимизсә дајазда...
Билмәкдән безмәдикми?
Кәлин, дујаг бир аз да...
Бал кими рө'јалара
Ујаг, ујаг бир аз да.
Гәлбимизин башына

Дөмирдән јох,
амандыр! —
Дујғумузун телиндән
Бир антенна гојаг биз.
Узаглары билирик,
Јахынлары дујаг биз!

Ијул, 1967

НЕЧ ОЛМАСА

Бөлдүнмү Вәтән дәрдини гардашларымызла?
Чәкдинми һесаһ бир дәфә намуһ, арымызла?
Неч олмаса фәрјад чәкәлим, сөндүрәлим биз,
Вичданда јанан атәши көз јашларымызла.

17 ијул, 1972

ҮМИДӘ ҺЕЈКӘЛ ГОЈУН!

Үрәк јашар һәмшиә
Үмидјилә гол-бојун.
Үмид јашадар бизи
Үмидә һејкәл гојун!

Үмид нечә хошғылыг,
Үмид нечә ишвәкар.
О, бүтүн ғыфыллара
Дүшән сирли бир ачар!

Тәк олсам, һәмсөһбатим,
Чүт олсам, һәмкарымдыр.
Ач олсам, о, чөрәјим,
Лүт олсам, палтарымдыр.

Үмиддир дәрдимизин
Синәсини даглајан.
Үмиддир бу күнүмү
Сабаһыма баглајан.

Бизим мин-мин арзумуз
Һәр вахт биздән өндәдир.
Пуч олан диләк белә
Үмид једәјиндәдир.

Үмид биздән чох јашар,
О нә әввәл, нә сондур.
Үмидин өмрү, валлаһ,
Өмрүмүздән узундур.

Үмидлә бир оlanda
Һәјат бизә бал дадыр.
О, алдадыб јашадыр,
О, јашадыб алдадыр.

Гана-гана алданаг,
Будур һәјат, будур һагг!
Јашаја биләрикми
Әкәр биз алданмасаг?!

Һејкәл гојун үмидә,
Тәрк етмәз бир ан бизи.
Арзуја ганад вериб
Одур јашадан бизи.

Август, 1992

АМИН

Таһир Әкбәр басталғымшидир.

Улу таңрым, адына
Ачылыб алларимиз.
Севәрәк көндүмүзү
Сәнә вердик, сәнә биз.
Сәнә һеј шүкр еләсин
Ачылан дилләримиз
Бизә раһм ет, әрисин
Ачы мүшкүлләримиз.
Амин, илаһи, амин!

Јетиш имдадымыза,
Бизә јол көстәр өзүн.
Сәни дәрк етмәк үчүн
Бизә идрак вер өзүн.
Бир-бириндән хош ола
Кечән һәр бир чағымыз.
Күнү күндән учала
Бу Вәтән торпағымыз,
Амин, илаһи, амин!

Олалым јурда дајаг
Бәд әмәлләрдән узаг.
Чәкәлим намуսуну
Улу түрк адымызын
Бизә өрнәкди бу күн
Јолу әчдадымызын.
Улу таңрым, бизи сән
Гору шәрдән, чиләдән
Амин, илаһи, амин!

Апрел, 1993

АХЫ ДҮНЈА ФЫРЛАНЫР...

Вахтын дәјирманында даш әриди, гум олду,
Тарихә атдығымыз гајытды, лүзүм олду.
Дүнәнин һәгигәти бу күн тәрс јозум олду,
Нијә дә јозулмасын, ахы дүнја фырланыр.

Чох овлаглар ичиндә чох овлары овладым,
Ашыб-дашан арзуму мән артыг чиловладым.
Мән атамы өтмүшәм, мәни өтүр өвладым,
Бу, белә дә олмалы, ахы дүнја фырланыр.

Дүнән дүз сандығымы бу күн әјри санырам,
Бәзән олур, өзүмдән өзүм оғурланырам.
Һәр ил башга арзунун башына фырланырам,
Нијә дә фырланијам, ахы, дүнја фырланыр...

Чох әјилән көрмүшәм, әјилмәјән башлары,
Сулар дурулду, көрдүк дибиңдәки дашлары.
Унваныны дәјишди дүнәнин алгышлары,
Нијә дә дәјишмәсин, ахы дүнја фырланыр.

Нечә дөнүр бу довраң, нечә дөнүр бу кәрдиш,
Тазыларын үстүнә дошанлар да күләрмиш.
Дүнја бина оландан һәр шеј дәјишиләрмиш,
Дәјишмәсин нејләсин, ахы дүнја фырланыр.

Әбәдини дүнјада мән әбәди санмадым,
Бир атәшә тутушдум, мин атәшә јанмадым.
Бүтләр кәлди вә кетди, биринә инанмадым,
Нијә инанмалыјам, ахы дүнја фырланыр.

Фырландыгча бу дүнја, јох да дөнүб вар олур,
Гурујан чешмәләрдән сулар јенә чар олур.
Бу дүнјанын һејри дә, шәри дә тәкрар олур,
Нијә тәкрар олмасын, ахы дүнја фырланыр.

Мин-мин илләр бу дүнја беләчә фырланса да,
Бир јуванын бүлбүлү мин будаға гонса да,
Ајлар, илләр, фәсилләр бир-бирини данса да,
Дәјишмәздир әгидәм, чох да дүнја фырланыр.

Нә гәдәр истәјирсә, мин о гәдәр фырлана,
Гаршыма каһ шәр чыха, каһ һејир дығырлана.
Чәрхи фәләк истәјир лап долана тәрсинә,
Әгидәми һеч нәјә дәјишмәрәм мән јенә.

5 октябр, 1995

ӨЗҮМДЭН НАРАЗЫЈАМ

Тәбиәттин көңүл ачан,
Мин рәнки, мин сәси вар.
Һәр үрәјин мин арзусу,
Мин сәсли нәғмәси вар.

Бу арзулар, бу нәғмәләр,
Бу сәсләр бир саз кими
Мәним солгун сөзләримдә
Һеч дил ача билдими?

Һиссим дәрин, сөзүм солгун,
Ғәлбим кениш, синәм дар.
Мәндән әввәл доғулубдур,
Синәмдәки дүјгүләр.

Сәһв атылан аддымлары
Сонрадан анлајырам.
Бахыб вихдан күзкүсүнә,
Өзүмү данлајырам.

Сиз еј јанлыш аддымларым,
Мәни дәрдә салдыныз.
Мән сизинлә дөјүшдүкчә,
Күн-күндән чохалдыныз.

Мән һағг-һесаб истәјирәм,
Кечәләр күндүзүмдән.
Нараһатам, наразыјам,
Өмрүм боју өзүмдән.

Бизим сәнәт дүнјасынын
Ғырыг телли сазыјам.
Бирчә бундан разыјам ки,
Өзүмдән наразыјам.

Рига, июль, 1969

ГОРХУ

Мәним сол әлимдә јаныг јери вар,
О мәнә төһфәдир көрәлијимдән.
Одун, одлуғундан хәбәрсиз вахтлар,
Әлими майғалда јандырмышам мән.

Мәнә «чыз» — дедиләр,
Анчаг горхмадым.
Әлими јандырыб таныдым оду.
Мәним һәјат илә илк танышлығым,
Оддан башлады...

Охшады көзүмү һәлә ушағкән
Очағын ал-әлван алову, көзү.
Дүнјаја кәләли, билмирәм нәдән,
Нәјә вурулдугса, јандырды бизи...

Мән оддан гәрхмадым јанана гәдәр;
Мән горху билмәдим ганана гәдәр.
Елә ки, јандым,
Одла ојнамагдан горхдум, дајандым.
Башланды горху —
Башланды еһтијат —
Башланды һәјат...

Шәки, 1966

КӨРПӨ КҮЛҮШҮ

Көрпө күлдү жүхусунда,
Ким дейэр, бу, нө күлүшдү?
Нур дагылды бу күлүшдөн
Көңлүмүзө ишиг дүшдү.

Гој мүдриклэр чаваб версин,
Көрпө ширин жүхусунда
Јерө, јохса көјө күлдү,
Нијө күлдү, нөјө күлдү?

Чох дүшүнүб, далды мүдрик.
Бу күлүшүн мә'насына.
Чаваб тапа билмәјөндө,
О, өзү дә күлдү буна.

1973:

БИР ҮРЭКДӨ ДӨРД ФЭСИЛ

Һәр кечә данышыр радио навадан:
«Сабаһ аз булудлу, бири күн јағыш...»
Иглимин сиррини бу гадир инсан
Көр нечә өјрәнмиш, көр нечә ачмыш!..

Сабаһкы һаваны билирик бу күн,
Еј инсан,
бунулла демәрәм, өјүн...
Минбир һавасыны јерин, дәнизин
Әввәлдән билирик чох заман шәксиз.
Бәс нијә билмирик өз гәлбимизин
Бир андан сонракы һавагыны биз?

Дөрд фәсил јашајыр бир илдә торпаг;
Гыш, гыш кими кәлир, баһар баһартәк.
Бир саат ичиндә бәс нәдән анчаг
Дөрд фәсил јашајыр бә'зән бир үрәк?

Сабаһкы һаваны билирик бу күн.
Еј инсан, бунулла демәрәм, өјүн...

1955

НЕКРОЛОГ

Некролог — бир һајатын сон нидасы, сон сәси,
Бир мәналы һајатын эн гыса мәнзәрәси.

Өмрүн бүтүн күнләри тез бир јерә јығышды,
он чүмләјә сығышды...

Мәрһума бирчә анлыг версәјдиләр өмр әкәр,
Бахыб, бахыб јад кимн

о, буна ағлардымы,
о, буна күләрдимн?..

Бојланды әмәлләрин эн күтаһ лөвһәсиндән,
мәрһум бизә сон кәрә.

Һәр кәсин арзулары чохдур әмәлләриндән
мин кәрә, милјон кәрә.

Үрәкдәки арзулар әмәлләрдән әзәлдир,
Еләмәк истәдijим мәним еләдijимдән
һәм чох, һәм дә көзәлдир!

Еләјсә... Некролога өмүр там олсун дејә,
Әмәлләрлә бәрәбәр эн көзәл арзулар да
нијә јазылмыр, нијә?!

1964

КӨЗӘЛЛИК ӨНҮНДӘ

Абдулла, бир дајан, машины әјлә,
Мүмкүнмү а гардаш, бу мәнзәрәјлә
Үз-үзә дурмамаг, саламлашмамаг,
Көзәллик өнүндә ашыб-дашмамаг?!

Өмрүмүз өтәјди бу јерләрдә каш,
Әјлә, динчлик верәк бир аз машины.
Дүнја дағылмаз ки, нолар, а гардаш,
Бир аз кеч чатарыг мәнзил башына.

Охгај!.. һавадакы сафлыға бах бир,
Көнүл тәзәләнир, чан тәзәләнир;
Заман әлдән кедир, ону сахлајаг,
Дөшләрә сәпилән күлләрә бир бах!

Вәсмәни чәкибдир гашына күлләр?
Аһ, јаман көзләрдән јашына күлләр...
Инди сүр! Јүзлә јох, минлә дә сүрсән,
Вахты габаглаја билмәјәчәксән!

Анчаг о анда —
Көзәллик өнүндә фикрә даланда
Вахты бир анлыға биз габагладыг,
Онда машины јох, вахты сахладыг.

1962

ТАКЛИК

Хəјал кaһ дағдадыр, кaһ да аранда,
Кaһ кəјə жүксəлир, кaһ енир инсан.
Отағда бир саат тək отуранда,
Јүз илин дəрдијлə жүклəнир инсан.

Елə бил диварлар кəлир үстүнə,
Гулағын сəслəнир, гəлбин дəјүнүр.
Алышыб јанырсан сəн өз түстүнə,
Нидалар кəзүндə суала дөнүр.

Бездирəр
Тез јорар дүшүнчəлəр дə,
Нəфəсини вериб дəрд удар инсан.
Өзүндөн башғасы олмајан јердə,
Инсан олдугуну унудар инсан...

Бир күнəш бəс едəр, пəришан олма,
Сəнни јүз Күр гəдəр кəз јашын олса.
Мин дəрд һүчүм етсə, көнүл, сыхылма,
Бир нəфəр дəрд билən сирдашын олса!

Јарпагы тез солар тək ағачын да,
Архасы јохдурса нечə солмасын?
Мешəлəр сұлтаны, мешəлəр шaһы
Асланын өзү дə јалғыз олмасын.

Дүнјаја кəлмəдик биз əбəс јерə,
Инсаныг, инсан да бизə кəрəкдир.
Бағатək гынына чəкилəнлəрə
Үрək нə кəрəкдир, дил нə кəрəкдир!

Чај чаја говушмаз сулар дашмаса,
Улдузун улдузла үнсијјəти вар.
Кəјдə булудлар да гошалашмаса,
Нə илдырым чaхaр, нə јағыш јағар...

Јол тапа билəрми саз үрəклəрə,
Мизраб аста-аста телə дəјмəсə?
Чыхармы гөнчəдөн, тək бирчə кəрə —
Бүлбүлүн нəфəси күлə дəјмəсə?

Өз ел-обасын тəрк етдијиндən
Тək-тəнһа доланыр бајғуш бу күн дə.
Колларын дибиндə тək битдијиндən
Бојну бүкүк олур бəнəвшəнин дə.

Од вурмаса габда су даша билмəз.
Гуш да тək ганадла дағ аша билмəз.
Кəсəјүн икиси чəлдə дə јанар,
Бири очағда да алыша билмəз.

Гəлбимдə мин сөзүм, мин сəһбəтим вар,
Мəн дəјим,
сиз дəјин,
дил јорулмасын.
Јығылын, јығылын башыма, достлар,
Мəним бир күнүм дə сизсиз олмасын!

Достларын гəлбидир јурдум, мəскəним,
Үрəкдə бир нискил кəрək олмасын!
Сағлығым бир јана, а достлар, мəним,
Сојуг мəзарым да неч тək олмасын!

1956

ӨЗҮДҮР

Дағлар — эзәмәтилә,
Бағлар — наз-не'мәтилә,
Сулар — һәрәкәтилә
 өзүдүр.
Гоча — сөз-сөһбәтилә,
Чаван — шүчаәтилә,
Гыз да — өз исмәтилә
 өзүдүр.
Јалан — гудузмағыјла,
Инам — өз сусмағыјла,
Шүбһә дә — јозмағыјла
 өзүдүр.
Үрәк — өз дүзлүјүјлә,
Севки — сөзсүзлүјүјлә,
Инсан да — өзлүјүјлә
 өзүдүр.
Шаһр — ахтарышында,
Фәһлә — дөзках башында,
Ана — бешик башында
 өзүдүр.

1974

УЧМАГ ИСТӘЈИРӘМ

Учмаг истәјирәм,
Мән елә учмаг!
Ганад вермәсә дә тәбиәт мәнә.
Гучмаг истәјирәм, дүңјаны гучмаг,
Верди бу арзуну мәнәббәт мәнә.

Мәнәббәт ганаддыр, кәзир һәр јерн.
Олмајан гүдрәти о верир бизә.
Көзлә көрүнмәјән дәринликләри
Мәнәббәт көстәрир көзләримизә.
Мәнәббәт — өзүмү дәрк едим дејә,
Мәни јердән алыб галдырыр көјә.

Учмаг истәјирәм,
 јалһыз зирвәдән
Сејр едим бу күнү, өтән чағлары.
О гәдәр учалым, јүксәлим ки, мән,
Көрмәјим јердәки хырдалығлары.

Учмаг истәјирәм, арзу далынча
Өзүмү сәсләјим, һај верин мәнә.
Хәјалдан о таја мән учалынча
Јер мәнә дар кәлир, көј всрин мәнә.

Учмаг истәјирәм,
 әсәбләримн,
Әсрин өз көкүңдә чәкиб тарыма.
Учмаг истәјирәм,
 дәрди-сәримн
Дәрмана јетирән нағылларыма.

Август, 1980

Нағыл истәјирәм, билмирәм нәдән
Күн дагдан әјилиб гаш гаралынча.
Хәјал дүнјамыза дар кәлир заман,
Гачырыг һәмншә нағыл далынча.

Нағыл истәјирәм, көзәл бир нағыл,
Өзүмлә, фикримлә јалғыз галынча.
Күндә бир мөчүзә јарадан ағыл
Аја кедиб чыхды нағыл далынча.

Нағыл истәјирәм, нағыл, мән һәр күн,
Нағылсыз ағылдан ишыг доғулмур.
Нағыл истәјирәм јашамаг үчүн,
Көрүнүр, нағылсыз јашамаг олмур.

1975

*Шекспириң һејкәли доғулдуғу Страст-
форд шәһәриндә дәрә сурәтинин —
Магбет, Отелло, Лир вә Һамлетин
һејкәлләри арасында учалдымыш-
дыр.*

О, халигдир,

Јаратды дәһшәтли ојунлары,
О, өз мәхлугларынын арасында дајаныб.
Инди дә дүшүндүрүр, данышдырыр онлары
Дәрдүнүн дә чјјининдә бу дүнјаның кәдәри,
Јаратды,

Һәм дә јазды, һәр биринин алнына
О, билдији гәдәри.

Јаратды таңры кими,
Бу, инсан гүдрәтинин көрәсән, сон һәддими?
О, јохдан вар ејләди бу дәрдли инсанлары.
Дүшүндүрдү онлары, данышдырды онлары.
Бурда јанылдым бир аз
Јохдан һеч нә јаранмаз.
Рәссам кими көтүрдү
Изтирабы — гүрубдан, севинчи — дан јериндән
О, јаратды бу фикир, бу дәрә һејкәлләрини
дәрдли фикирләриндән.

Халигинин өнүндә Һамлетин тунч һејкәли
Јох, көрүнмүр фикринин нә сону, нә әввәли.
Јаранандан бу јерә
Дүшүнүр.

Үсјан едиб о јерләрә, көјләрә
Қаһ өлдүрүр дүшүнүр,
Қаһ дирилдир дүшүнүр.
«Олум, ја өлүм» — дејә

Дәрә јүз илдир дүшүнүр.
Дәрә мин ил, дәрә милјон ил дүшүнәчәк о, јенә.
«Дүнјаја сығмаз башы сығымдыр синәсинә».
«Олум, ја өлүм» — деди

Ондан әввәлчиләр дә,
Ондан сонрақылар да.

О, нә илкдир, нә дә сон.
Чавабы тапылмады бу әбәди сорғунун.
Һамлетин тунч һејкәли... архасында јарадан
Јаранмышын дилилә данышды заман-заман.

Атомлу эсримиздә бу дүнјанын талеји
бағлы икән бир ана
«Олум, ја өлүм» — деја
Инди дүнјамыз верир бу суалы инсана.

Страстфорд, 1978

* * *

Бу әхлаг тарласы, бу—дин тарласы
Кечирир сынагдан һамыны дән-дән.
Дүнја — ахирәтин илкин тарласы
Бурда әкдијини орда бичәрсән.

1992

* * *

Сыфырлар өнүндә дурдун бир кими
Күнаһсыз јашадын, мәләкләр кими.
Милләтин бојунда һаггы-сајын вар,
Чәннәт гапысыдыр сәнинчин мәзар.

1992

Дүнја бир ишвәкар кәлиһә бәнзәр,
Көзәллик тәхтиндән һеч еһмәммишидир.
Милјон ил кечсә дә һәлә бир нәфәр
Бу көзәл афәтлә евләнмәмишидир.

Аллаһын баласы бу аһиз инсан,
Гуруб-јаратмаға даим чан атды.
Инсанлар ағачдан күрсү, нәрдиван,
Аллаһса ағачда мејвә јаратды.

9 ијул, 1993.

1992

ЈАШДАН КИЛЕЈЛИЈӘМ

Мән он беи јашымда, ијирми јашымда
Елә билирдим ки, гырх гочалыгдыр.
Әллијә чатырам, анчаг башымда,
Ушаглыг сөвдасы һәлә галыбдыр.

Елә бил дүнәндир, чијнимдә чанта,
Горға јејә-јејә дәрсә кетдијим.
Елә бил дүнәндир о гамыш атда,
Нәзил гамчы вуруб «ат» сәјиртдијим.

Һисс едә билмирәм јашымы нејлим,
Үрәк о үрәкдир, һәвәс о һәвәс...
Кәһ арана дүшүр, кәһ даға мејлим,
Нәдир көһлүмдәки бу дүјгулар бәс?

Елә бил дүнәнин ушагыјам мән,
Бу ешгә, һәвәсә бә'зән күлүрәм.
Анчаг ғынамырам өзүмү бә'зән,
Ахы нә јатдым ки, нә јуху көрәм?

Көнчликдән әлиһиз үзүлән кими,
Дүнјадан дөрд әллә јапышырыг биз.
Јашымыз өтдүкчә, ағачлар кими,
Дәриһә ишләјир ришәләримиз.

Одур бах... һәјәтдә гопуб вәлвәлә,
Ушаглар ојнашыр, дырмашыр дама.
Мән дә онлар илә тутуб әл-әлә,
Гачмаг истәјирәм ушаглыгыма.

Истәрәм «кизләнпач» ојнајым јенә,
Башыма көтүрүб чөлү-чәмәни,
Елә кизләнним ки, дүшүб изимә,
Һеч тапа билмәсин гочалыг мәни.

Анчаг јаш өзүнү көстәрир һәрдән,
Үрәкдә чох кизли дөјүнтүләр вар.
Күчәдә, бајырда төвшүјәндә мән,
Санырам, јохушду, дашды күһаһкар.

Јолда балалардан дала галанда,
Нејләсин бу јохуш, бу даш, билирәм.
Анчаг көзәллијә һејран оlanda,
Өзүмү, оғлумла һәмјаш билирәм.

Нојабр, 1971

БАХТЫНДА

«Өмүрүн узун олсун!» — дедилер мана
Калэн ки, кедечэк ја тез, ја да кеч.
Бу өмүр кимсәјә кәрәк дејилсә
Мәним өзүмә дә кәрәк дејил неч.

Кәрәк билирләрсә дүнјада сәни,
Бир көз гырпымында өтүшәр илләр.
Елә ки, итирдин кәрәклијини,
Өмүр дә узанар сонсузлуг гәдәр.

Усаныб, јорулуб јашамагданса,
Мин дәфә көзәлдир, чох сркән өлмәк —
Дүнјаја јүк олуб јашамагданса
Дүнјанын јүкүнү чәкиркән өлмәк!

Һәјат мәним олсун!

О гул, мән һаким!

Зирвәјә учалсын һәјатын јолу.
Өлүмдән горхмајан де кимдир, де ким?
Мә насыз јашамаг ондан горхулу!

Јашамаг һәвәси мәни учалдар,
Кәрәкли көрәндә әмәлләрими.
Барама гурдуна чох һәсәдим вар,
Өлүр, өз ишини гуртаран кими.

Мин ил јашасан да, дојаммаз үрәк.
Әчәлдән гачмәзсан,
Кәләчәк бир күн!
Вахтында! Вахтында өләсән кәрәк
Ешгиндә әбди јашамаг үчүн.

1976

ЭКРАН ГАРАЛАНДА...

— Гуртарда букүнкү верилишләрнимиз
Динләјин сабаһын програмыны.
...Һәлә ки, бу күнүм битмәјиб...
Нә тез
Сабаһа кечирсән?
Инсафын һаны?

Сабаһа чаладын нә тез бу күнү?
Өлмәмиш сән она кәфән бичирсән.
Тамам јашамамыш күнүн өмүрүнү
Индидән сабаһа нијә кечирсән?

Јатмаг истәмирәм... Кечмә сабаһа!
Кечәнин өмүрүнү уздаг бу чүр.
Кәчлик мүфтә имиш, гочалыг баһа,
Фәләкдән күн чалаг, өмүрдән өмүр.

Јатмаг истәмирәм... битмәјән күнүн
Башына доланым, гој дөнүм һәлә.
Сәнинчүн битибсә, амма мәнимчүн,
Битмәјиб, јашајыр бу күнүм һәлә...

Экран гараланда гуртарыр күнүм,
Ушаглар јатмәгә кедир бирбәбир.
Екрандан чәкилтмә, башына дөнүм,
Тәкликдән чаныма үшүтмә кәлир.

Заманы борч алаг биз кечәләрдән.
Дујуб јашамамаг зүлүм дејилми?
Јатмаг?
Нә көрмүсән бу јатмагда сән?
Јатмаг да башга чүр өлүм дејилми?

Сөјкәнсин сөз-сөзә, бахсын көз көзә.
Кечәни уздаг, вахт унутулсун.
Гарышсын даг дүзә, кечә күндүзә,
Мүддәтли өмүрүмүз мүддәтсиз олсун.

Јатмаг истәмирәм... һәр аным әзиз...
Кечәдән камымча дојмадым һәлә.
Һәр кечә јатанда дәфн едирик биз
Өмүрүн бир күнүнү өз әлимизлә.

Екран гаралдымы — көнүл диксинди.
Кечэни бас нечэ баша вурум мән?
Сәсинә сәс кәзән гәлбимә инди
Тәклији нә илә унутдурум мән?

Екран гараланда, еј јалгыз үрәк,
Өзүмә јеканә дост сајдым сәни.
Екран гараланда —
Сән еј мәнимтәк
Јатмаг истәмәјән, тапајдым сәни.

Јанвар, 1979

Чаванлыгда —
Әлләр узун, дилләр гыса.
Гочалыгда —
Дилләр узун, әлләр гыса.
Чаванлыгда —
Күнләр гыса, илләр узун.
Гочалыгда —
Күнләр узун, илләр гыса.

1973

МЭКТЭБ ЖОЛЛАРЫ

А мектэб жоллары, мектэб жоллары
Сиздә гар да көрдүм, думан да, чән дә.
Көнлүм жарпаг кими титрәјиб әсир
Јенә бу јоллардан өтүб кечәндә.

Чочуглуг күнләрим дүшүр јадыма,
Мектәбә апармыш бу јоллар мәни.
Диләкләр гонарды гол-ганадыма,
Нечә учуарды хәјаллар мәни.

Һәр күн ики дәфә кечәрдим сиздән.
Һәр күн бир жүксәлиш, һәр күн бир сынаг.
Кедишим јүнкүлдү, кәлишимдә мән,
Һәр дәфә бир иллә артырдым анчаг.

А мәним ушаглыг, кәнчлик һәмдәмин,
Сән билсән нә гәдәр мәнә әзизсән.
Һәр кичик дашынын үстүндән азы,
Адлајыб кечмишәм мин бир дәфә мән.

Мән јарыб кечмишәм, сәнин үстүнү
Бүрүјән думаны, бүрүјән сиси.
Сәнсән өмрүм боју, һәјатым боју,
Кетдијим јолларын ән шәрәфлиси!

А мектәб јоллары сизсиниз јалныз,
Јарадан ишыглы истигбаллары.
Мәни мутлулуға сиз апардыңыз,
А мектәб јоллары, мектәб јоллары!

1948

ИЛК ЧЫҒЫР

Јаваш-јаваш сөкүр дан,
Шәһәр галхыр ујгудан.
Гапылар да ачылып,
Будур чыхыр јоллара,
Зәһмәтин өвладлары.
Онлар ачыр
Гар үстүндә илк чыгыр.

Бир аз кечир... Олларын ардынча чыхыр чөлә,
ушаглар сәһәр-сәһәр
Ачылмыш чыгырларла онлар да күлә-күлә,
Мектәбләрә кедирләр.

Кет, еј јаврум, гәлбини кәләчәјә багла сән,
Чочуглуг һәјатынын ән гајғысыз чагыдыр.
Ачылмыш чыгырларла бу күн дәрсә кедирсән,
Сабаһ сән ачагасан бу јолларда илк чыгыр.

1947

ҺӘЈАТ, СӘН НӘ ШИРИНСӘН

Бәйүк инкилис шаири Ч. Байронун
хатирәсінә

Сәндән доймаг олармы, һәјат, сән нә ширинсән!
Анчаг һамынын дејил,

сән һәјатын гәдрини
јалныз биләнләринсән!..

Өзүнү бу дүнјада һеч кәс гонаг санмамыш,
Анчаг өмрүн өзү дә бәрәбәр пәјланмамыш.
Өмүр пәјләнән заман көрүн кимә нә дүшдү.
Үч жүз ил боз гарғаја, он ил шаһинә дүшдү.
Һәјат, сән нә ширинсән, ким сәндән дојду кетди?
Кедәнләр бу дүнјада гәлбини гојду кетди.
Дүнән гоча бир гары

Диллиндә аһу-зары

«Бу дүнјанын әлиндән кәлмишәм зара» — деди.
«Өлмүрәм ки, бир дәфә чаным гуртара» — деди.
Үрәкдәми сөјләди о, бу сөзү, көрәсән?
Хејр, инанмырам мән!

О, јана-јана деди:

Дили сөјләдисә дә,

Үрәјиндә о дәрһал:

«Ләһәт шејтана!» — деди.

Һәјат, севинчин гәдәр әзәбин да шириндир,
Сәни мәһаландыран о кешмәкешләриндир.

Ики жүз ил јашады ләззәт ичиндә Лоғман,
Јенә мөһәәт истәди өлүркән аллаһындан.
Јатырды көј чәмәндә, чатды она Әзраил.
Сөјләди: — Ики жүз ил

өмүр сәнә бәс дејил?!

Мән чаныны алмага кәлмишәм, нә сөзүн вар?
Лоғман деди: — Сөзүм јох, алдығымы кәл апар.
Анчаг мәнә мачат вер бирчә аныг әчәлдән,
Кәл чанымы бурда јох, о чәмәнликдә ал сән.
Әзраил разылашды...
Ајаға галхды Лоғман,
Јериди.

Даш асылды анчаг ајагларындан,
Аста-аста јеријиб чатды дедији јерә.
Лоғман бахды көјләрә, Лоғман бахды јерләрә
Бу сон бахышы илә үстүндә ики жүз ил

Јашадығы чаһанла видалашды елә бил...

Өзү видалашдыса, көзү галды чаһанда

О, дүшүндү бу анда:

«Нә көрмүшәм дүнјада бу дүнјаја кәләндән?

Аһ... елә билирәм ки, дүнән доғулмушам мән.

Өмрүмү вердим бада,

Нә көрмүшәм дүнјада.»

Лоғманын көзү бу ан бир күлә дәјди, дурду.

Үрәјини гуш кими күлә доғру учурду.

«Аһ... ону ким үзәчәк, бирчә биләјдим, — деди.

О күлү дә ијләјиб сонра өләјдим», — деди.

Анчаг, анчаг нә фәјда... Јетишмиш артыг әчәл,

Лоғман деди: — Һазырам, ал чанымы инди кәл.

Әзраил деди: — Анчаг акаһ сјлә мәнн сән,

Өлүм үчүн нә фәрги бу чәмән, ја о чәмән?

Нечин мәнн гојмадын орда алым чаныны?

Лоғман деди: — Һәјатын ширин ояур һәр аны

Ордан бура кәлинчә бир аз өмүр газандым,

Ону да бу дүнјада өзүмә фәјда сандым.

Гоча өлдү...

Дедиләр: — Јаранан бир күн өләр.

Нәвәләри чәмәндән һәмән күлү үздүләр,

Лоғманын гәбри үстә гојдулар,

Титрәди күл

Күлүн әтријлә долду бүтүн чајыр, бүтүн чөл.

О, әтријлә сахлады јолчулары јолундан,

Торпағын алтынчаса буну дүјады Лоғман.

Һәјат, сән нә ширинсән, ким сәндән дојду кетди?

Кедәнләр өз гәлбини дүнјада гојду кетди.

Сәндән доймаг олармы, чохун, азын да ширин.

Һәјат, ғышып да ширин, һәјат, јазын да ширин!

Чүрбөчүр јазылар вар өмрүн varaгларында...

Һәјатымын гајғысыз, фәрәһли чағларында

гәдрини билмәмишәм.

Һәлә нә вар ки... «өмрүм габагдадыр» — демишәм.

Отуздан адлајынча, күндә отуз мин кәрә

Башымы јелләдирәм һәдәр кечән илләрә.

Сәндән доймаг олармы, һәјат, сән нә ширинсән!

Анчаг һамынын дејил,

сән һәјатын гәдрини

јалныз биләнләринсән!

Нојабр, 1957

ЈАШЫДЛАРЫМ

Ушаслыг достум Әһмәдидиң

Јашыдларым,
Дағлар башы күмүшүдү
Күлөк әсди,
Күл үшүдү.
Гапымызы дөјөн рүзкар,
Тәбиәтин истәһәзлы күлүшүдү...
О саралан јарнага бах,
көј ота бах!
Баншымызда чарпазлашан
бүлүдә бах!
Чағыллајан дәрәләрдә
сүкүтә бах!
Күнүмүзү күнүмүздән
борч алырыг.
Бојнумуза алмасаг да,
Јаван-јаван гочалырыг.
Јашыдларым,
Заман боју сәфәрдәјик.
Бизә ушаг дөјәрдиләр,
Соңра чаван...
Инди нәјик?
Көрдүнүзмү һәм од тутан, һәм су тутан
бир әлһиндә?
О ки, бизик...
Дајанмышыг,
Чаванлыгын ахырында,
Гочалыгын әввәлиндә...
Үзүмүзә, көзүмүзә
Гар да јағыр
дәнә-дәнә,
бирәм-бирәм.
Бәзән олур,
мәчһисләрдә
Мән өзүмдән јашлысыны көрәммирәм.
Бу дүнјаја вердијим аз,
Алдығыма утанмырам.
Мәндән чаван адамларын
Өлдүјүнү ешидәндә
Галдығыма утанырам...

Заман кечир,
Јаман кечир!..
Танышларын, һәмјашларын
Адлары да
көһнә телфон дөфтеримдән.
Дүшүр бир-бир
гараланыр,
Һәр чызыгда
үрөк бир јол јараланыр.
Дөфтеримдә
тәзә-тәзә танышларын
үнванлары сыраланыр.
Өз һөкмүнү заман верир.
Јашыдларым чағырарды
Бир вахт мәни тојларына,
евләнерди...
Инди онлар гыз көчүрүр,
Инди онлар евләндирир.

Јашыдларым,
аталары, аналары
јола салдыг,
Јетим галдыг.
Балалара
Аталарын, аналарын
Адларыны гоја-гоја
Биз кечмишлә көләчәјин арасында
көрпү салдыг.
Аталара олан севки
Балалара кечди... севдик,
һәм севиддик.
Баламызы
ата билдик,
ана билдик.
Чаван икән өмүр үчүн
Мән алтмышы чох санмышам.
Инди исә дејирәм ки,
чаван өлүш
Алтмышыяда өлән атам.

Кәһ галхырыг,
Кәһ енирик.
Јашамагдан јашамағы өјрәнирик.
Ичимиздә ики дүјүг, ики фикир,

Бир-бирилә һеј күләшир.
Кәшф едикчә бу дүнјаны
Һејрәт кедир,
Јашамаг да адиләшир.
Анчаг... бәс бу, нә сирдир,
Һәр јени бир кәшфимиздә
Биз тәзәдән доғулуруг?
Гочалдыгча,

бу дүнја
Даһа бөјүк бир һәвәслә
бәнд олуруг.

Дүнјаны өз хошумуза тәрк етмирик,
Өвлад олуб аталары,
Ата олуб овладлары
Дәрк етмирик.

Дикдә ениш ахтаырыг,
енишдә дик.

Өмрүмүзүн
бүдрәдији дөнкәләрдә,
Өвладымыз бүдрәјәндә
дејинирик...

Дүзү будур: гочалырыг,
гочалдыгча
өзүмүзә вурулуруг.

Јаман дејинкән олуруг.

Һәр мејвәни өз вахтында јејәрдик биз
ширин-ширин,

Инди исә...

дејирик ки,
Дады гачыб мејвәләрин.
Бу дүзмүдүр?
Хејр, хејр!
Мејвә һәмән о мејвәдир.
Инди бизнәм,
Дады гачыб ағзымызын!

Тәнкијибдир нәфәсимиз.
Ениш битиб.

Дик чыхырыг...
Ејни рәнкли сарт гајалар
Сағымызда, солумузда,

Гангал битиб јолумузда.
Дарыхырыг,

дарыхырыг.

Көнүл јахан бир афәтти јанында да
Дарыхмаға башламышыг.
Гадынлары севә-севә,
Гадынлардан
Биз горхмаға башламышыг.
Чүрәтимиз

гачаг дүшүб гәлбимиздән.

Бир аддымы атмаг үчүн
Мин аддымлыг дүшүнүрүк
узун-узун...

Имканымыз
Архасынча кедә билмир
арзумузун...

Гәлбимиздә бир даш кими
Дүјүмләнир истәјимиз.
Көзүмүзүн ләззәтинә
Һәсрәт галыр үрәјимиз.

Көнүл диңчлик сорағында
Тәлатүмләр,
Һәјәчанлар,
Итирдији манат кими
учуб кетди
Күләкләрин габағында.

Јаныб сөнүр,
сөнүб јаныр
Јаддашымын чыраглары.
Каһ һәсрәтлә,
Каһ нифрәтлә
јад едирик
Һәр сааты тәлатүмлә өтүб кечән
о чағлары...
Балаларын севкисинә пәјланырыг.

Каһ да олар,
Һәсрәт илә
Дурдуғумуз бу зирвәдән

Енишләрә боҗланырыг
 жазыг-жазыг.
Сөзләримиз соҗуг,
 илыг..
Сөһбәтимиз ғырыг-ғырыг...
Еј чаванлар,
Сөзүмүзә гулаг асын,
Нәсипәтә башлаҗырыг...

Сентябрь, 1973

ӨЗҮМЛӘ СӨҢБӘТ

Һәрдән сорушурам өзүм-өзүмдән:
— Нијә бу дүнҗадан килеҗлијәм мән?
Истәјим, тәләбим артыр күнбәкүн
Бу гәдәр нанкорлуг нәјә кәрәкдир?
Агиллик, дүнҗәја кәлдијин үчүн
Бирчә нәфәсә дә шүкр еләмәкдир.

Мән һеч кәлмәсәјдим дүнҗәја, мәкәр
Дүнҗадан бир чөпмү әскиләчәкди?
Анамын бәтниндә өлсәјдим әкәр
Дүнҗа јохлуғуму нә биләчәкди?

Нә вериб алмышдым бу өмрү көрән?
Мән чаны јаратдым, ја бу чан мәни?
Мүфтә алдығымы гајтарам кәрәк,
Бәс нәдир көрәсән ағрыдан мәни?

Башгасы олсајды мәним јеримдә,
Бәлкә дә демәзди: — Бу килеј нәдир?
Мәним бу дүнҗадан килејләрим дә
Алдығым чан кими анчаг мүфтәдир.

Нәдир бу шикајәт? Нәдир бу данлаг?
Бәлкә бу дүнҗанын борчу вар мәнә?
...Күнүн доғушуна бир дәфә бахмаг
Дәјәр бу дүнҗанын һәр мөһнәтинә!

Июль, 1981, Шәки

ОХШАРЛЫГ

Бир заманлар
Өзүм кими бир даг идим;
Өз мэдэним варды мөним,
Өз чичэјим,

Өз чөмөним варды мөним.
Шэлалэјдим.

Өз јатағым
Өл-голума дарды мөним.

Улдуз идим.
Өз ишығым варды мөним.
Төк өзүмө бөксөјирдим,

Өз баһарым,
Өз нүбарым.

Һеч кимсэјө
Јохду мөним бир охшарым!

Бөс арадан нө кечди ки,
Өз-өзүмү данан олдум?
Дамчы-дамчы даман олдум.

Бирчө сөзлү ксрчөк идим,
Нечө сөзлү күман олдум.
Бир гэрарда дамчы-дамчы

Һеј дамырам.

Она-буна охшасам да
Төк өзүмө охшамырам.
Инди мөн дө мөн дејиләм—ојам-бујам.

Өз өмрүмүн өғрусујам.
Башғасыјчүн өз өмрүмдөи вахт тапырам.
Һамы илө көрүшмөјө вахт тапырам.

Өз-өзүмлө көрүшмөјө,
Ичиндөки ағрылары
Ағыл илө үрөјимин арасында бөлүшмөјө

Вахт тапырам,
Күнүм кечир орда, бурда,
Әримишәм гајғыларда.

Бу охшарлыг, бу ејнијјет чөмөниндө
Мөн өзүмү итирмишәм,
Карыхмышам.

Инди дөнүб өзүм үчүн дарыхмышам,
дарыхмышам.

Керчөји өјрөдир бизө јаланлар
Һагга говушмуруг биз јанылмадан.
Тәнәјө нечө дө бөксөримиз вар,
Барлана билмирик буданылмадан.
Будана-будана будағанмышам.
Төсдиг олунмадым инкар олмадан.

Мај, 1982

Ијул, 1979

ЈУХАРЫ

Пислик вар ки, јахшылыгдан јахшыдыр,
Бөдбөхтлик вар, сәадәтдән јухары.
Севкиннн дө һөдөфинн сечмәли,
Нифрәт дө вар мөһәббәтдән јухары.

Зоракылыг баш апарса өлкәдә,
«Мәнәм» — дејә ат чапарса өлкәдә,
Буна гаршы гулаг карса өлкәдә,
Әсарәт дө һүрријјәтдән јухары.

Сөз охунун өз һөдәфи, үнваны!
Өз вахтында сүсдүрмәсан наданы,
Гудуз кимн о далајар дөрд јаны.
Кобудлуг вар, нәзакәтдән јухары!

Өмүр јолу — бир чыдырмыш, јарышмыш,
Јарышанлар сон мәнзилдә барышмыш.
Хејирлә шәр бир-биринә гарышмыш,
Хәјанәт вар дәјанәтдән јухары.

Рәһм еләсән әкәр залым дүшмәнә,
Зүлм еләдин һәм өзүнә, һәм мәнә.
Бу мәрһәмәт хәјанәтдир Вәтәнә,
Зүлм вар ки, мәрһәмәтдән јухары.

22 апрел, 1992, Шәки

ВАЈ НАЛЫНА

Доғулдугун, бөјүдүјүн Вәтәниндә,
Һагг тапданыб шәр удулса, вај һалына!
Сәхавәтин унудулса, гәм еләмә,
Ләјагәтин унудулса, вај һалына!

Имзасы вар јасда тојун, тојда јасын,
Бу гүтбләр бир-бириндән ајрылмасын.
Сәнә шорун баһалығы дөрд олмасын,
Јағын шорла бир тутулса, вај һалына!

Һәр сөһбәтин һәр мәчлисдә јери дејил,
Унутма ки, гөчәлырсан сән илбәил.
Јашыдларын сәнә күлсә, зарафат бил,
Балан јашлы чаван күлсә, вај һалына!

Һәјатындан килејләниб чох ағлама,
Өтәниләри јана-јана вараглама.
Арзуларын өлмәсинә јас сахлама,
Инам өлсә, иман өлсә, вај һалына!

Нөгсаныны үзә дејән намәрд дејил,
Қирајәдә јашадығын ев, јүрд дејил.
Анан сәнә өкәј олса, бир дөрд дејил,
Заман сәнә өкәј олса, вај һалына!

Јанвар, 1989

КЕЧЭЛЭР

Нечэ көзэл олур, нечэ шән олур
Руһумла һамаваз олан кечәләр.
Дуҗгумун, арзумун чыраглары тәк
Көҗләри улдузла долан кечәләр.

Гәлбим ганадланар, көзүм динчәләр,
Фикрим кенншләнәр, руһум инчәләр,
Узана биләҗди каш өмрүм гәдәр
Һәр дәми хатирдә галан кечәләр.

Бир арзү... бир сүкут, бир кечә, бир мән
Дөрдүмүз баш-баша... јох кәлиб-кәдән.
Өзүмү өзүмә гајтарыр нәдән —
Өзүмү өзүмдән алан кечәләр?

1973

БИР ТЭРӘФДӘ

Каһ ағлыма ујдум, каһ да көнлүмә,
Үрәк бир тәрәфдә, баш бир тәрәфдә.
Гәлб ики гансызын арасындадыр,
Заман бир тәрәфдә, јаш бир тәрәфдә.

Өмүр көһләними дашылыға сүрдүм,
Каһ чошуб күкрәдим, каһ көкс өтүрдүм.
Һәмнишә дүнјаны мән белә көрдүм,
Иштаһ бир тәрәфдә, аш бир тәрәфдә.

Әзәлдән гајғысыз доғула инсан.
Ја да гәм чәкмәјә дағ ола инсан.
Каһ саға бојланыр, каһ сола инсан,
Баһар бир тәрәфдә, гыш бир тәрәфдә.

Бир јаным кечәдир, бир јаным сәһәр,
Бир алимдә шәкәр, бириндә зәһәр.
Дејирәм, нолајды бүтүн тәрәфләр,
Һамысы олајды каш бир тәрәфдә.

Феерал, 1965

ЈАВАШ-ЈАВАШ

Өмрүн пайыз фэсли сыхды элими,
Јохса гочалтырам мэн јаваш-јаваш.
Пајызда јарп: га хал дүшөн кими,
Дүшүр сачларыма дэн, јаваш-јаваш.

Ағачлар сојунур, јер хэзэллэнир.
Фикир думанланыр, көзлэр зиллэнир.
Күллэрин үстүнэ енентэк енир
Мэним көзлөримэ чэн, јаваш-јаваш.

Сојујур навалар, сојујур бүтүн
Гысалыр, нечэ дэ күнлэр, күнбөкүн.
Јэгин јакынлашыр гүрубү өмрүн,
Әжилір дағлардан күн, јаваш-јаваш.

Саралыр кет-кедэ чөл, чэмэн, чајыр,
Көнүл һэр сааты өмүрдэн сајыр.
Бир сөс гулагыма һеј пычылдајыр:
— Бәхтијар, көјлөрдән ен, јаваш-јаваш.

Октјабр, 1960

КҮН БАТМАГ ҮЧҮН

Сән мәнэ кәрәксән һәр саат, һәр күн,
Танры тәк бәндәни јашатмаг үчүн.
Сән мәнэ кәрәксән, мэним көнлүмүн
Ујујан көлүнэ даш атмаг үчүн.

Өзүмлэ әбәди давамсан мэним,
Мүһитим, иглимим, навамсан мэним.
Мән дағам, думанлы зирвәмсэн мэним,
Шәрәфдир, шөһрәтдир зирвэ, дағ үчүн.

Торпаг сон јувадыр, торпаг сон бинэ,
Дедим торпағымсан, кәлдим сәчдәнэ.
Өмрүн сон чағында әјилдим сәнэ,
Әјиләр торпаға күн, батмаг үчүн.

14. III. 1987

ТАЧ ОЛУР

Рижакарлыг ат чапанда дөрд јана,
Һәгигәтин гәләбәси күч олур.
Үрәјини кизләдәнләр ағыллы,
Өз сөзүнү үзә дејән «кич» олур.

Һәгигәтә гәсд еләјән һәр рәзил
Тамаһынын нөкәридир мүттәсил.
Көзү тохлар јохсулса да ач дејил,
Нәфси ити вар сәһиб ач олур.

Инсан оғлу дәм тутанда һәр дәмә
Сөз рәнkini дәјишәрмиш һеч дәмә.
Һәр никаһсыз доғулана бич дәмә,
Өз көкүндән ајрыланлар бич олур.

Һәгигәтдир—зүлмә, зора туш олан.
Ағ јаландыр — һәр мағамда баш олан.
Унудуруг, су дибиндә даш олан
Үзә чыхса баша гонан тач олур.

5 ијун, 1990, Шәки.

Чиби долу, башы бошлара

Гејрәт јохса бир кишинин ганында,
Дәрсинә јеритдијин биз јазыг.
Әјриләрин, оғруларын көзүндә,
Кәдә—киши, киши—фәрси, дүз јазыг.

Бир ганмазын габағында алышсан,
Јанмағыны нөгсан биләр о надан.
Анламазы анлатмаға чалышсан,
Јана-јана сөјләдијин сөз, јазыг.

Мин сирр јатыр бир рубабын телиндә,
Мин нәлә вар һәр очағын күлүндә.
Сөз анламаз бир нашынын дилиндә
Нәғмә гырыг, мизраб сыныг, саз јазыг.

Мин бојуну бир һалғаја салдылар,
Доғма дејиб, јада сәчдә гылдылар.
Үстәлик дә бизи биздән алдылар,
Алан «гочаг», зәрән «мајмаг», биз јазыг.

1988

Адыны һәр јердә зикр едән үрәк
Өһдиндән, сөзүндән дөнәри дејил,
Сәни, сәнә лајиг ешг илә севмәк.
Ахы, һәр оғулун һүнәри дејил.

Бу јолун әзабы, мәшәгәтилә
Чатдым, бу мәгама отуз беш илә.
Севдикчә билирәм, бу севким һәлә
Сәниң сәнлијинә јетәри дејил.

Күнәшдән јајыныб гызындым јенә,
Сәниң думанына, сәниң көлкәнә.
Ајрылыг — мә'нәви өлүмдүр мәнә,
Өлүм — дәрдләримниң бетәри дејил.

Бу севки—өз мәғзим, өз фитрәтимдир,
Бу севки—өзүмә сәдагәтимдир.
Бу севки—кәлмеји-шәһадәтимдир,
Бу севки—зөвгүмдән өтәри дејил.

19 иҗа, 1989

Ган баһасы, чан баһасы јығдығын
Сәрвәт олар, сәнә дәвләт оламмаз.
Бир мәгсәдлә бир һәдәфә дәјмәјән
Мин зәрбәдән бир карамәт оламмаз.

Кишилији арадылар сәбирдә,
Үрәјими ганатдылар бу јердә.
Тәпәр јохдур һәр һарајда, һәширдә,
Һәр тәпәрдә әсл гәјрәт оламмаз.

Чох кизләтмә өз ичиндә сән, сәни,
Јахшы көрүр ел көзләри, әзәни.
Кизләтмәмиш ел чувалда низәни,
Ахы нифрәт данм хәлвәт оламмаз.

«Ел бир олса, зәрби кәрән сындырар»,
Ел күчүндә ел деди, сел күчү вар.
Беш нәфәрин јанмағындан нә чыхар,
Халг јанмаса дөнүб милләт оламмаз.

11 март 1989

ЕЛЧИЈӘМ

Гисмәтимин оғрусујам, доғрусу,
Заһирдәсә мән «тоханам», «алчыјам».
Бармагымы јаламадым бал тутуб.
Башгасына бал пајлајан балчыјам.

Өлиндәјәм, мән тутулмүш ов кими,
Шүшәдәдир мәнним чаным див кими.
Сән чевирдин тәләјимә севкими,
Мән тәләјин једәјиндә јолчујам.

Бу дүнјадан хош бир сифәт, үз умдум,
Чан јангымы јелпикләјән сөз умдум.
Өнүмдәки сәадәтә көз јумдум,
Сабаһыма мин фал ачан фалчыјам.

Бир ешиг илә мән дүшмүшәм јоллара,
Нижјәт һара, мәнзил һара, јол һара?
Ичимдәдир кечә, күндүз, ағ, гара,
Өз ағымдан өз гарама елчијәм.

1986

КӨҢНӘ ДӘРДЛӘ МӘН

Ичдим бирнәфәсә, јумуб көзүмү
Өмрүн бадәсини гурта-гуртла мән.
Бир вахт дејәрдим ки, өлүм узагдыр,
Бәлкә гијамәтә галдым, гурдла мән.

Севкимдән өзүмә бир гала гурдум,
Өмрү бу галада мән баша вурдум.
Дүнјаны өзүмә һарам бујурдум,
Јашадым һәјаты тәк бир шәртлә мән.

Бу јердә кәләфим јаман долашды,
Гәрәз зурна чалды, инам гол ачды.
Нејним, үрәјимә шүбһә јол ачды,
Бачара билмәдим о намәрдлә мән.

Көјүн јыртыг јери дүшдү башыма,
Сојуг су гатдылар исти ашыма.
Һәр күн бир тәзә дәрд чыхды гаршыма,
Бир кечә јатмадым көһнә дәрдлә мән.

1985

АМАН ҲЕЈ

Севким мәнә ганад верди, учурду.
Мән өзүмдән јухарыјам, аман Һеј.
Сән галбимдә галбим кими вурмасан,
Бүтөв дејил, мән јарыјам, аман Һеј.

Өз әлимлә мөһүрләнир күнбәкүн
Өз әлимлә бағладығым бу дүјүн.
Әјләчинни гејб еләјән бир өмрүн
Гәза вуран гатарыјам, аман Һеј.

Нишан алдым, мән һадәфи көрмәдим.
Зәрәр көрдүм, бир јол нә фи көрмәдим.
Өз һиссимдән о тәрәфи көрмәдим,
Өз-өзүмүн чәпәријәм, аман Һеј.

Сән јохсанса... мән бир һечәм, һадәрәм.
Сәнин үчүн бир тәлејәм, гадәрәм.
Севким гадәр, мөһәббәтим гадәрәм,
Мән өзүмүн инкарыјам, аман Һеј.

8 феврал, 1985, Гесентуки.

ЧАШЫБ МӘНИМ КИМИ...

Киминсә әзабы, фәлакәтијмиш
Сәадәт гушунун јеми, сән демә.
Онун да сону вар, гәмлә гуртарыр
Һәр күнүн, һәр ајын дәми, сән демә.

Өлүмә кедирик доғулан анда,
Елә бил тәрсинә дөнүр заман да.
Нәјинсә изинә дүшүб тапанда
Итир бу дүнјанын чәми, сән демә.

Һамы елә билир бир о, беш мәнәм.
Һәр јердә, һәр заман апчаг баш мәнәм.
Елә билирднм ки, тәк чашбаш мәнәм,
Чашыб мәним кими, һамы, сән демә.

Көчүб рәјаләра үмидләримиз,
Дәјишиб јерини хејир-шәримиз.
Валлаһ, өзүмүзү унутмушуг биз,
Учуб ағлымызын дамы, сән демә.

Енишин арлдыыр һәр дик, һәр јохуш,
Туфан дедијимиз сүкутдан гопмуш.
Аталар дүз дејиб, тәрс гојулубмуш
Бинәдән дүнјанын хымы, сән демә.

15 ијун, 1986

КЕН ДҮШӘ

Ачаммадым бир гапыны эзабсыз,
Неч олмады кәдәр мөндөн кен дүшә.
Өмрүм боју бир диләжә чан атдым;
Суладыгым сүибүлүмә дән дүшә.

Кечдим нечә доланбачдан, долајдан,
Сечилмәди күн һәфтәдән, ил ајдан.
Бағырырам, ичимдәки һарајдан
Буз баглајан көнүлләрә үн дүшә.

Инди даһа дәјүшүрәм дөзүмлә,
Өз әлимлә өзүмәдир бу һәмлә.
Дөзүм битди, горхурам ки, өзүмлә
Гәдәримин арасына ган дүшә.

Ган гоһујур зәманәнин јелләри.
Гум кәтирир, лил кәтирир селләри.
Нејләјирәм, гәм мөһүрлү илләри
Гисмәтимә көзләдијим ан дүшә.

Өз јолуну неч азмады бу кәрдиш,
Зәмин јанды, тахылымы бичмәмиш.
Нә олар ки, бу дүнјадан көчмәмиш,
Мәним һәсрәт гүзәјимә күн дүшә.

7 феврал, 1986

ҺАРА КЕДИР?

Тәбиәтин сүмүјүнә дирәндик,
Илијини сорасыјыг, сорасы.
Әлимизлә бу аһамыз торпағын
Дағланмамыш көрән галды һарасы?

Тәбиәтә инсан кими күнү јох,
Зүлмүмүздән рүзкары јох, күнү јох,
Бу дүнјанын әввәли јох, сонү јох,
Вар олармы јохла јохун арасы?

Талә бизим гәсдимизә күлүркән,
Доғанагдан кечә билмәз бу өркән.
Торпағын да өлдүјүнү билиркән,
Сөз галмады бу дүнјадан сорасы.

Инсан оғлу газананда удузар,
Гәдәринә јазыланы ким позар?
Бу дүнјанын мин сифәти, рәнки вар,
Гисмәтимиз—ағындан чоһ, гарасы!

Јаранышдан биз өвләдыг, о—ана,
Бу ситәми нечә гыјдыг биз она?
Һара кедир о, фырлана-фырлана,
Синәсиндә чалын-чарпаз јарасы?

1986

ДЕЈИЛМИ?

Өмүр башдан-баша, бешиктен—гөбрө
Нажатын сеvincчи, гөми дежилми?
Өлүм бир өмүрлүк изтирабларын —
Агрынын, ачынын чөми дежилми?

Мә'нәви дүнјага галкыб учалмаг
Ганадлы дүңгуја гисмәтдир анчаг.
Беләјсә, өмүрдән, күндән кам алмаг
Нәр кәсин арзусу, камы дежилми?

Кечир мәгамлар да күндә жүз әлдән
Һансы кизли әлдир позан, дүзәлдән.
Сәнин күвәндигин дүнја әзәлдән
Әкилән, бичилән зәми дежилми?

Ајаглар алтында јер олду таптаг,
Сиррини, мәғзини билмәдик анчаг.
Таптаг етдијимиз бу гара торпаг,
Әбәди мәнзилдин дамы дежилми?

Дамымыз үстүндә кәзәр, һеј кәзәр,
Нәрә өз гәлбигчә бир мәнзил бәзәр.
Торпагы сормагдан етмәдик һәзәр,
Бу да ағлымызын кәми дежилми?

Өтәри мәнзилдә гәдәр һөкм едәр,
Кимимиз бал ичәр, кимимиз зәһәр,
Әбәди мәнзилдә һамы—бир нәфәр,
Бир нәфәр өзү дә һамы дежилми?

22 феврал, 1986. Јесентукки.

ДҮНЈАНЫН

Баш чыхармаг һәм чәтиндир, һәм асан
Иблисіндән, мәләјиндән дүнјанын.
Адәм сатды бир бугдаја чәннәти,
Тора дүшдү кәләјиндән дүнјанын.

Нә көзәлдир, үрәк кениш, сөз ачыг,
Јашамадым бир севдамы јарымчыг.
Әзаб адлы дәјирмандан нарын чых,
Кечәчәксән әләјиндән дүнјанын.

Арзум үчүн бир мәләјән чүјүрдүм,
О тәпәдән бу тәпәјә јүјүрдүм.
Нијә горхум кәфәниндән?

Нә хөрдүм?
Бешијиндән, бәләјиндән дүнјанын?

Еј Бәхтијар, заман өмрү әридәр,
О дүнја кетмәмишдән чүрүдәр.
Архасынча палаз кими сүрүдәр,
Бәрк јапышсам әтәјиндән дүнјанын.

1977

Долдур үрәјини, севинчлә долдур,
 Бу һәјат енишли, јохушлу јолдур.
 Дүнјада дәрд дә бол, фәрәһ дә болдур,
 Һансыны көтүрсән, өз гисмәтиндир.

Бир чыдыр дүзүдүр бу һәјат, күлүм,
 Бу јолдә нәмәрлә баша чат, күлүм,
 Өмрү мүфтә алдын, баһа сат, күлүм,
 Мајасыз бу газанч — өз сәрвәтиндир.

Севинч ахтарырсаң, ал, јасаг дејил,
 Дәрд чәкән үрәкдән дәрд гачаг дејил.
 Дүнја иккә рәнхдир, тәкчә ағ дејил,
 Бирини көтүрмәк чәһаләтиндир.

Бәхтијар, билдинми сән кимсән, нәсән?
 Де һансы рүзкардыр башындан әсән?
 Дүнјанын јасына гәһ-гәһ чәкмәсән,
 Дүнјанын тоју да мүсибәтиндир.

1973—1977

ӨЗ ИЧИНДӘДИР

Кәл гыша «зәһримар», јазә «чан» демә,
 Гышын дәншәтләри јаз ичиндәдир.
 Енишдә јохуш вар, јохушда ениш,
 Ән бөјүк атәш дә буз ичиндәдир.

Јүз тәпә боју вар бир уча дағда,
 Јахындан јахындыр бә'зән узаг да.
 Нифрәт дә, севки дә, гара да, ағ да,
 Ишыг да, зүлмәт дә көз ичиндәдир.

Даш да гижәтләнир әлдән кедәндә,
 Мәләк дә сәндәдир, шејтан да сәндә.
 Јахшы да, јаман да, дост да, дүшмән дә
 Сәнин өз ичиндә, өз ичиндәдир.

1969

БЭҢАҢЭДИР

Дишлэrim төкүлдү, сачым агарды,
Жашын нэ күнаһы, јаш бэһанэдир.
Талейим даш атды, башымы јарды,
Буна даш нејләсин, даш бэһанэдир.

Бэ'зэн баһарда да саралыр јарпаг,
Талейин элинде һәр шесј ојунчаг,
Инсаны өлдүрэн эчэлдир анчаг,
Азар да, безар да бош бэһанэдир.

Лағ етмэ бэдбэхтэ, күлмэ накама,
Бэдбэхт чан атмагла јетишмэз кама.
Бэхтимдэн гар јағды өмүр бағчама,
Буна гыш нејләсин, гыш бэһанэдир.

Мән күзејли олдум, арзум, күнејли,
Она чатаммадым, чалышдым хејли.
Бэхтијар, бэхтиндэн олдун килејли,
Бу да сәнин үчүн хош бэһанэдир.

1965

ОЛУРМУШ

Нэ јаман, нэ чәтин күнләрә галдым,
Севкинин дүшмәни мин-мин олурмуш.
Күмансыз күманлар, гансыз шүбһәләр,
Севәнин гәлбиндә чин-чин олурмуш.

Гырылды арзулар, өлдү инамлар,
Галды арамызда гуру саламлар.
Мәни баша салын сиз, еј адамлар,
Бәс нә вахт севәнләр мәтин олурмуш?

Мән һаггы итирдим күман ичиндә,
Аздым өз јолуму думан ичиндә.
Севәндә севирик бир ан ичиндә,
Унутмаг нә гәдәр чәтин олурмуш.

Бәхтијар, дүшүндүн, әрисин кәрәк
Севәнин мәнлији суда шәкәртәк.
Сән јенә јанылды, севилән үрәк
Гатилдән бешбетәр худбин олурмуш.

Јанвар, 1968

Мəним гисмəтнмдир алаторанлыг,
Кечəјлə кундүзүн арасындајам.
Гурулур ичимдə мизан-тəрəзи
О кəзлə бу кəзүн арасындајам.

Јоллар ајрычында чох таланмышам,
Фикирлэр əлилдə һачаланмышам,
Тəпəдэн горхмушам, дүзү данмышам,
Инди дағла дүзүн арасындајам.

Илишиб галмышам гəм чаласында,
Бир кəзəл тилсмин даш галасында.
Һəмишə гапылар астанасында,
Бајырла дəһлизин арасындајам.

Бəхтијар, снпəдэн нечə «мən» кечир,
Бири дəрдли кечир, бири шən кечир,
Мəфтиллн чəпəрлэр сннəмдэн кечир,
Бакыјла Тəбризин арасындајам.

Мaj, 1969

ОЛАММАЗ

Ган баһасы, чан баһасы јығдығын
Сəрвəт олар, сənə дəвлəт оламмаз.
Бир мəгсəдлə бир һəдəфə дəјмəјən
Мин зəрбəдэн бир кəрəмəт оламмаз.

Кишилији арадылар сəбирдə,
Үрəјими ганатдылар бу јердə.
Тəпəр јохдур һər һарəјдə, һəширдə,
Һər тəпəрдэн əл гəјрəт оламмаз.

«Ел бир олса, зəрби кəрən сындырар»,
Ел күчүндə ел деди, сел күчү вар.
Беш нəфəрин јанмағындан нə чыхар,
Ел јанмаса дөнүб миллəт оламмаз.

11 март, 1989

Күрсү галыр, отуранлар дэјишир,
Кэлэн дејир, кэлишимлэ јаз олуб.
Бирчэ или баша вуруб гышгырыр:
«Дэјишдирдим, эјри дөнүб дүз олуб».

Сэн јаланын бојуна бах, ај аллаһ,
Диванына, тојуна бах, ај аллаһ.
Дүшдүјүмүз ојуна бах, ај аллаһ,
Отуз илин фанишәси гыз олуб.

Ипэк илин ачылмамыш барама?
Һәр чичәкдән мәһһәм олмаз јарама.
Һәр дәннздән сән мирвари арама,
Јахшы писдән, гызыл мисдән аз олуб.

Алгышлара, тәрифләрә ујма чох,
Нүфүзуну дағ башына гәјма чох.
«Мән, мән» дејә өз дөшүнә дөјмә чох,
Һансы сәрчә тәпириндән из олуб?

Көрдүм вахтын фитнәсини, фе'лини,
Еј Бәхтијар, сахла көрәк дилини.
Сындырыблар һәнгәтнин белини,
Инди дөнүб ағызларда сөз олуб.

1988

Горху көлкәсинә сығынмыш бу күн
Сәдагәт, дәјанәт, мәһәббәт, аллаһ.
Јалан һаким олуб, бөһтан көзәтчи,
Чүрүјүр зинданда һәнгәт, аллаһ.

Эјри эјрилији јеридир даша,
Кечиб эјриликлә һамыдан баша.
Доғру һәсрәт галыб исти бир аша,
Көрән һара кедир бу милләт, аллаһ.

Һәфтәләр дэјишди, күнләр дэјишди,
Тәрәфләр дэјишди, јөнләр дэјишди.
Гибләләр дэјишди, динләр дэјишди,
Итә от верилир, ата әт, аллаһ.

Үнваны дэјишиб рәзаләтин дә,
Гајмаг да сатылыр шор гүмәтиндә.
Инди сәдагәтнин сәлтәнәтиндә,
Өјләшиб һөкм едир хәјанәт, аллаһ.

Һа чығыр, һа бағыр, јатан ајылмаз,
Јахшыны јамандан ајыран олмаз.
Сатсан, үзүнә дә бахан тапылмаз,
Нечә учузлашыб ләјагәт, аллаһ.

Јаланлар һәнгәт гијафәсиндә,
Јекләр чөвлан едир шеш ханәсиндә.
Оғрулар, эјриләр зәманәсиндә,
Эјрилик сајылыр, фәрасәт, аллаһ.

9 ијул, 1988

АМАЛЫ ЈОХ

Адам вар ки, бу дунјаја,
Чавабы вар, суалы јох.
Өз ағлындан чох разыдыр,
Имканы вар, камалы јох.

Халгы жүз јерә парчалар.
Јүз архы бир арха чалар.
Чәнубу јох, шималы вар,
Чәнубу вар, шималы јох.

Дили узун, ағлы көдәк
Сәрвәти вар, әтәк-әтәк.
Ири сшишәк арысы тәк,
Нештәри вар, балы јох.

Архасы вар, көмәји вар,
Өз һәкими, дәлләји вар.
Бу һәпәндин һәр шеји вар,
Амма тәкчә амалы јох.

5 август, 1991

ИНСАН—КӨЈДӘ АЈ КИМИДИР...

Чәмәнликдә күл-чичәјин,
Сағ-солунда әләфи вар.
Дунјада һәр бәдбәхтлијин
Һәм зәрәри, һәм нәф'и вар.

Вахт һакимләр һакимидир,
Һәјат, варкән јох кимидир.
Јајдан чыхан ох кимидир,
Һәр өмрүн өз һәдәфи вар.

Үрәкдәдир сөзүн көкү,
Ајыра бил түкдән түкү,
Чох ағырдыр мәсләк јүкү,
Чәкә билсән шәрәфи вар.

Үрәк фикрин тилсимидир,
Һәр гаты бир лај кимидир.
Инсан — көјдә Ај кимидир,
Көрүnmәјән тәрәфи вар.

Ијун, 1978

НЭ ФЭРГИ ВАР?

Нэр эвэллн бир сону вар,
Догүлмусан, өлмэлсэн.
Кэлмэжини кимсэ билмэз,
Кетмэжини билмэлсэн.

Дүнжанын ағ, гарасында,
Бүтөвүндэ, парасында,
Жохла варын арасында
Фэрги даныб силмэлсэн.

Өз јолујла чарх фырланар,
Сәни данар, мәни данар.
Дүнја үчүи нэ фэрги вар,
Ја ағыллы, ја дэлсэн.

Сонда бирдир гэлбин һалы —
Һәм севинчи, һәм мэлалы.
Мәһһәкә вар, ағламалы,
Фачнә вар, күлмэлсэн.

27 ијул, 1992, Шәккә

БИЗ ҺАГГЫН ОҒЛУЈУГ

Алгыш вәтән јолунда вураи күчлү голлара,
Алгыш бу јурд үчүн дөјүшән мәрд огуллара.

Дүшмән дә јалманар, күчә тәслим олар јәгин,
Милләт бир олса бајрағы алтында гејрәтин.

Биз һаггын оғлујуг, күчүмүз һагдадыр бизим,
Јоллар әзаблы олса да фитрәтдәдир дөзүм.

Вурдуг ситәмли илләри мәрдликлә биз баша,
Мәсләк јаша, иман јаша, милләт јаша, јаша!

МИЛЛИ МАРШ

Еј Азәрбајҗанымыз, түркүн оғузлар вәтәни,
Әр оғуллар, әр икидләр, киши—ғызлар Вәтәни.

Көкүмүз—торпағын алтында јатан чәддләримиз,
Мөһрүмүз—торпағын үстүндәки мәбәдләримиз.

Сән фикир ғайнағы, сөз чешмәси, од мәскәнисән,
Бөјүк амалла бу дүңјаја танытдын сәни, сән.

Биз Вәтән Мәчнуну, ел ашиги, сүлһ әскәријик,
Биз Вәтән наминә өлсәк дириләрдән диријик.

Азад олмуш даһа дүшмән чырағындан јағымыз,
Бизим истиглалымыз олду фикир бајрағымыз.

Бизи гардаш билән һәр милләтн гардаш биләрик,
Бүтүн инсанлыға дүңјада сәадәт диләрик.

Сәнин һаггындыр азадлыг, сәнин ешгиндир иман,
Тапынар һагга вә инсанлыға һаггдан доғулан!

Март, 1992

ВӘТӘН ОЛМАЗ

Чәннәт ола гүрбәт, јенә валлаһ, Вәтән олмаз,
Гүрбәтдә шаһ олсан да, бир арзун битән олмаз.

Әчдадымызын түрбәси торпаг — көкүмүздүр,
Торпагсыз ачан бугда дәниндән дә дән олмаз.

Көкдән араландынса ишин дүшдү ғәзаја,
Имдадына, фәрјадына бир дәм јетән олмаз.

Елчин чәкилән һәр бир әзаб мин чичәк ачмыш,
Јурдунда елин чәкдијн зәһмәт итән олмаз.

Јурд ешги бүтүн севкиләрин тачыдыр әлбәт,
Һаггдан доғулан гибләјә һеч вахт чатан олмаз.

Март, 1992

ВЭТЭН

Чагырыр инди бүтүн милләти имдада Вэтэн,
Дәјишилмәз, ај оғул, чәннәтә дүнјада Вэтэн.

Бизә мејдан охујан билмәлидир бирдәфәлик,
Нә сатылмаз, нә верилмәз бинәдән јада Вэтэн.

Синә алтында кәрәк гәлб кими һәр ан дөјүнә,
Јана улдуз кими һәр сөздә, һәм имзада Вэтэн.

Вэтэн ешгиндән учалсын бүтүн истәкләримиз,
Јашасын арзуда, мәгсәддә, тәмәннада Вэтэн.

Улулар ујмады вар-дөвләтә, јалныз дедиләр:
—Ән бөјүк бәхшишимиз биздән һәр өвлада: Вэтэн.

27 март, 1992

Бу гәдәр салды мәни һәсрәт, амандан-амана,
Көңлүм ахырда мәним дүшдү кумандан-кумана.

Нечә алим јазыб өз дәрдини изһар еләди,
Ашигин дәрди фәгәт кечди замандан-замана.

Дәрди-гәмдән гуртарыб дүшдү көңүл һичр одуна,
Еләјәк инди шикајәтми јамандан-јамана?

Сәни көрдүкдә мән анчаг белә дил-дил өтүрәм,
Бошалыр көјдә булудлар да доландан-долана...

Көңлүмүн үстә дүшән көлкәләр ән'ан силинир,
Башымын үстүнә сән көлкә саландан-салана.

Нечә јол вә'дә вериб әһдә вәфа гылмады јар,
Бәхтијар! Гәлбини ахыр дүшдү таландан-талана.

Сентјабр, 1963

АЗАДЛЫГ

Азадлыг, азадлыг! Өмрүм боюнча
Сенин ачын олдум, мөһтачын олдум.
Заман диллимизи ыфыллаяынча
Мен сенин даһа чох лејлачын олдум.

Фикирлер өнүнө атылды дашлар,
Дирн фикирлерә кор олду башлар
Амал өнүндөки гаја дашлары
Нә көтүрө билдик, нә ғыра билдик.
Амма үрөкдөки чырпынышлары
Сөзләр арасындан сыздыра билдик.

О заман јазмышым¹: «Азадлыг—сәһәр.
Бу сәһәр арзусу өлө биләрми?
Мәһкум халглар үчүн азадлыг гәдәр
Бөјүк бир сәадәт ола биләрми?

Идрак да боғулур, сөз дә, сәнәт дә
Ағыл килидләнир дилдә, додагда.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Надан башда кәзәр, агил ајагда...»
Азадлыг ешгилә гол-гола чатдыг
Азадлыг наминә бајраг учалдыг.
Сәпдик ганымызы гәдәмләринә
Баһа баша кәлдин бизә сән баһа.
Азадлыг! Нәһәјәт гөвүшдүг сәнә
Амма дејәммәдик «Шүкүр аллаһа!»

Елә билирдик ки, азадлыг—ишыг!
Јалныз о говачаг јурдан зүлмәти.
Алдыг азадлыгы! Бәс бу азадлыг
Нижә кәтирмәди о сәадәти?

Нәјат да, зилләт дә һәмәндир бу күн,
Верилән вәдләр тез унутулду.
Азадлыгын өзү валлаһ бизимчүн
Инди башга чүрә мәһкумлуг олду.

Тәзә кол-кос битиб јолларымызда
Нә солумуз бәлли, нә дә сағымыз.
Елә бир күндәјик, голларымызда
Гандала чеврилиб азадлыгымыз.

Маһны о маһныдыр, дәјишмиш аваз
Јенә көһнә һамам, јенә көһнә тас!
Надан башда кәзир, агил ајагда
Бүлбүл гәфәсдәдир, гарға будагда.

Азадлыг — Шәрәфдир һәр бир милләтә
Чәрәк әвәзинә јејилмир анчаг.
Азадлыг — ганаддыр ешгә, нијјәтә
О ки, палтар кими кејилмир анчаг.

Вичданлар јухуда, үрөкләр бумбуз,
Дәһшәтдир бу дәрди һамы билирсә.
Көр биз нә күндәјик, Вәтән борчумуз,
Рүшвәтлә, миннәтлә өдәнилисә...

Бу күн һеч... сабаһа умуд да јохса
Олармы бир ғырыг көнүл шадлығы?
Даһа демәјә дә сөз галмајыбса
Ахы кимә кәрәк сөз азадлығы?

Мајакын, сигналын фәјдасы олмас
Күкрәјән дәннәдә кәми батырса.
Сувари нејләсин, јох узун, вахт аз,
Көһәр ат билдији әкәр гатырса...

Вәзифә ешгинә, мәнсәб ешгинә
Гардаш гардашына күллә атырса.
Мәнсәбли мәнсәбин кәлкәлијиндә,
Дүшмәни унутуб раһат јатырса
Вәтән өвләдлары бири-биринә
Ефирдә, гәзетдә бөһтан атырса
Дүшман әскәринә, јад әскәринә
Һалал торпағыны әкәр сатырса
Белә азадлығы истәмирам мән.
Белә азадлығы истәмәз Вәтән!

¹ 1966-чы илдә јаздығым «Тәзадлар» поемасы нәзәрдә туғулур.

Чәкдијимиз бу дәрдләр, мүснбәтләр, балалар
 Гәдәрин гәзасымы?
 Күнәһкар бәндәләрә Аллаһын чәзасымы?
 Өзүмүз дә билмирик нәдән нә истәјирик
 «Әкар белә оларса елә олар» — дејирик.
 Әдәләтин саппағы асылыр бир «әкәрдән».
 Сөзләр дүшүб кәсәрдән, сөзләр дүшүб дөјөрдән.
 Сөздән биһа тикририк, дашы јох, кәрпичи јох,
 Президент фәрман верир, ичрасы јох, күчү јох.
 Бош-бош әмрләр илә гараланыр кағызлар
 Гатыг кәсмир ағызлар.
 Шәһиди-ширәли сөзләр маһа кими сүртүлүб
 Нара кәлди дүртүлүб.
 Сөз иҗитиб раңкини, чәкисини, тамыны —
 Өз иҗкин аңламыны.
 Сифәти дә бозлашыб
 Јаһан һәјасызлашыб.
 Сөзләр елә дөјишиб
 Дүнән ағ-билдјимиз

Бир күн сонра ағ олмур.

Елә үз кәстәрир ки, ону танымаг олмур.
 Сөз гүјмәтдән дүшәли јаһан артыб селләниб
 Селләнмәјир бир јаһа, даш кәсәклә лилләниб.
 Күрсүләрдә, ефирдә, зәһәрләјиб һаваны
 Инди мејдан сулајыр нечә сөз пәһләваны.
 Ганадлы нитгләри басыб сөзүн алағы
 Нүнәрин вар сеч керүм кәһәр атдан улағы.
 Әлиндән иш кәлмәјән
 Сөз илә басыб-кәсән гуру бәјә бәнзәрик.
 Охудуғу сөзләрин мәһасыны билмәјән
 Мүгәннијә бәнзәрик.
 Фәләјин чархы дөндү.
 Башга донда көрүндү.
 Неч олмаса бир аңлыг бојланмадыг чарха да
 Бизим архамыздакы бизи гојду архада.
 Габаға тәләсмәдик.
 Галхан кими горундуг, гылынч кими кәсмәдик
 Билмәдик, һагг јолундан биз нә заман сапындыг.
 Тапылмадыг мәсләкә, нәфсимизә тапындыг.
 Бир јердәки әмәлләр сөзүн једәјиндәдир,
 О өлкәдә билнимәз јахшы нәдир, пис нәдир.
 Бир јердәки сусдурур, агили јелбейинләр

Бир јердәки кәрпәләр, түрфә гызлар, кәлиндәр
 Дүшмәнни пәйчәсиндә бу күн душтаг олубса
 Дәдәмизин торпағы дәдәмизин гулуна
 Әкәр ојлаг олубса
 Вај бизим һалымыз —
 Өлән амалымыз!

Бир јердә ки, каһ Әли, каһ Вәли алгышланыр
 Дүшмәнә тушланасы од ағызлы силаһлар
 Өз халгына тушланыр.
 Бир јердә ки, намус, ар инзиваја чәкилир
 Бир јердә ки, гачгынын пәјына көз дикилир,
 Бир јердә ки, үрфанын чәһаләтдән фәрги јох,
 Бир јердә ки, јалаһын һәңигәтдән фәрги јох.
 Бир јердә ки, рүшвәтдир әдәләтин тәмәли
 Бир јердә ки, шәһидлә фәрәнинин әмәли
 Бир-биринә гарышмыш.
 Бир јердә ки, јасла тој, хејирлә шәр барышмыш,
 Бир јердә ки, кимәсә

хәлвәти һим-чим етмәк

Һалалча торпағыны дүшмәнә тәслим етмәк
 Адичә бир ишдисә
 Өлүм адиләшибсә
 Матәм адиләшибсә
 Дәрд, гәм адиләшибсә
 Бир јердә ки, милләтин һаггы һәррач малыдыр,
 О өлкәдә Вәтән дә, ел дә сатылмалыдыр.

Чөрәк баһалашанда, гејрәт учузлашармыш,
 Инсан үрәјилә јох, мәдәсијлә јашармыш.
 Эт — гызыл гүјмәтинә, вичдан су гүјмәтинә
 Јалан од гүјмәтинә, иман су гүјмәтинә
 Сатылырса сусмағы кәлин сајаг һүнәрдән.
 Күнәши дә көзләјәк дүнән батдығы јердән.

9 ијун, 1993

ЗҮЛМЭТ ЭРИЈЭРСЭ

Натиглэр жарышыр, бу да бир чыдыр!
Жаман дөүш кедир сөз чөбөһсиндә.
Аплаја билмирәм, һансы һаглыдыр
Һәр бири һаглыдыр өз чөбөһсиндә.

Һамысы данышыр халгын адындан.
Һеч бири дәрдини билмир милләтин.
Бу она шәр атыр, о, буна бөһтан
Һагг илә һагсызы аярмаг чәтин!

Каһ она күвәһир, каһ буна милләт
Онларса өзүнә күвәһир анчаг.
Дөнүр заваллија, мәчнуна милләт
Бәс онун дәрдинә һаны бир ортаг?

Данышыр, бојиунда гәрәздән чаты
Һәр кәс өз гәсдини һәгигәт саныр.
Гијам баш тутарса халг һәрәкаты,
Әкәр баш тутмаса гијам адланьыр.

Кимдән хәбәр алаг биз һаггы, кимдән?
О һансы күлдүр ки, битир алагсыз?
Белә дөүшләрдә дөврү-гәдимдән
Галлиб һаглы чыхыр, мәғлубса һагсыз.

Дејән јох, јајыны кизләдәчәјдин,
Бәс нијә, бәс һара атырсан оху?
Зүлмәт әријәрсә көрүнәр, јәгин,
Кимин архасында кимин дурдуғу.

Һаггын архасынча чох һөнкүрмүшүк
Зор сүртүк маҗадыр, һагса утанчаг.
Зор һагдан ирәли кечәр, көрмүшүк
Өвәз едә билмәз о, һаггы анчаг.

18 ијул, 1993.

Шәкк.

ЕТИГАД — ИНАМ

Шүбһәдән инама јол тутмушам мән.
Өзүмү өзүмдә унутмушам мән.
Билмирәм өзүмдә мән кимәм, нәјәм?
Өзүмә бир гулам, һакимәм, нәјәм?

Бә'зән пислә јахшы, узагла јахын,
гарышыр,
Көзүмдә дәјиншир аләм.
Мәләклә шәјтаньын, һагла һаһаггын
Саваш мәјданьына чеврилир синәм.

Инамын өнүндә шүбһәм баш әјир
Инама инамла кетдијим заман.
Амма мә'чүзәләр кирә билмәјир
Ағлымын тајбатај гапыларындан.

Күнәш сирр,
Ај да сирр,
Улдузлар да сирр.

Нә вахт ачылачаг бу сирр дүјүнү?
Ағлын кичиклији гавраја билмир
Халигин өлчүсүз бөјүклүјүнү.

Онда е'тигады арха чәркәдән
Дәрһал көмәјимә чағырырам мән.
Беләчә кедирәм инама доғру.
Билмирәм, инама кедән јолму бу?

Суаллар бејними дешир күнбәкүн
Өзүмә әп бөјүк сиррәм өзүм дә.
Гејри адилликләр, бәлкә бунунчүн
Дөнүр мә'чүзәјә мәним көзүмдә.

Елә јол кедирәм, јол узун, јохуш.
Сон учу көрүнмүр көзә мәнзилин.
Чатдығым һәр мәнзил башлангычыјмыш,
Кетмәк истәдијим тәзә мәнзилин.

6 ијул, 1993

ДҮНӨН — БУ КҮН

Дүнөн эли үстө заваллы миллэт,
«Бөйлөр» көтирдн һакимийжәтә.
«Бөйләр» әлләринә дүшүнчә фүрсәт,
Арха чевирдиләр жазыг милләтә.

Милләтсә унудуб дорди-сәрини,
Үмид көзү илә бахды бөйләрә.
Онларса милләтнин үмидләрини
Мәнсәбә чатынча вурдулар јерә.
Мәнсәб һавасына һазаландылар,
Керчәјә түпүрүб һаггы даныдылар.

Игтидар үгүрида дејүшән заман
Халгын досту иди бу «гәһрәманлар».
Арзуја чатынча дәјишди иман
Халгы фәләкәтә апарды онлар.

Мејданда верилән вәдләр, сөzlәр
Зибил гүтүсуна дүшдү күрсүдә.
Һәрәнин јанында беш алты јавар,
Онлар јашадылар чан күдә-күдә.

Олду үзүрләр: кунәһдан бетәр,
Таныја билмәди милләт онлары.
О гәдәр галхдылар, хырда көрдүләр,
Онлары јухары галдыранлары.

Бојнума алым ки, өз кунәһымдан
Инандым онларга мән дә бир заман.
Пәрдә архасыны көрмәк чох чәтин!
Һәм гангал јетирир, һәм күл бу торпаг.

Мән һардан биләјдим, бу һәрифләрнин
Мәсәли, амалы мәнсәбмиш анчаг.

Мәнсәб гатарына чох тез миндиләр,
Сүр'әтә дөзмәјиб кичәлләндиләр.
Јаначаг чатмады,
јохуша, дикдә

Тәкәрләр кәрилди, гатар ләнкиди.
О гәдәр галхдылар,
о зирвәликдә
Оксијен азалды, нәфәс тәнкиди.

Мин јерә јоздулар тәк бир кәлмәни,
Матләби унудуб сөз чүрүтдүләр.
«Вәтән» дејә-дејә јазыг Вәтәни
Доллара чевириб, чибә дүртдүләр.

Гәрибә әләмдир, доған һәр сәһәр
Јаддаш ајнасындан дүнәни силди.
Дүнән азалдыгы бајраг сәдәнләр
Бу күн азалдыга гәним кәсилди.

Јенә әдәләти гәдәрдән умдуг
Дөндү кечмишәмә јохса бу кедиш?
Демә азалдыгы милләт үчүн јох,
Бунлар өзләријчүн тәләб едирмиш.

Азалдыг верилди... ишләр дүзәлди.
Гол-ганад ачмаға имкан тапдылар.
Таланын јаманча мәгамы кәлди,
Заваллы милләтни чалыб чапдылар.

Бөйләр бу јердә дә јаман тәләсди,
Ғачгынлар чәдырда сојугдан әсди.
Бунлар бәјәнмәјиб беш отаглыны,
Он-он беш отаглы мүлкә көчдүләр.
Бир јол демәдиләр бас инсаф һаны?
Мәнсәби ағылла дејил, дәрдә бах
Ағылы мәнсәблә өлчүб бичдиләр.

Дагыдыб низамы бөйләр бир күнә.
Гумдан «дөвләт» ады даг учалтдылар.
Тәзә дүјүн салыб көһнә дүјүнә
Күрсү көлжәсиндә раһат јатдылар.

Онлар парладылар бир күн ичиндә,
Јасы көрмәдиләр тојун ичиндә.
Онлар билмәдиләр, бу гум дагынын
Күләк галхан ким дағылмасы вар.
Онлар билмәдиләр, бу парламағын
Јанмасы,
сонра дә күл олмасы вар.

19 ијул, 1993

БУ УЗУН КЕЧӘМ

Нә жаман узанды бу ағыр кечәм,
Дәрдимә кар олан бу сағыр кечәм.
Нә көзүм јумулур, нә сәһәр кәлир,
Шәримин үстүнә јени шәр кәлир.

Бирдән үрәјимдә бир ишыг јанды
Үмид чиләләнди, үмид ојанды.
Дедим: — ја кеч, ја тез доғачаг о күн
Бу нә илк кечәмдир, нә дә сон кечәм.
Дүнәнки, сабаһкы ики күндүзүн
Арасында дурур бу узун кечәм.

24 ијул, 1993

«МӘНИМИЗИ» «БИЗЛӘШДИРӘК»

Әлбәјаха савашдадыр,
Бир бәдәндә ағыл-үрәк!
Дедим, бу зидд гүтбләри
Бирләшдирән бир әл кәрәк.

Вурушдурдуг биз «мән»ләри,
Чалаг етдик хејрә шәри.
Бу барышмаз дүшмәнләри
Биз нә гәдәр үзләшдирәк?

Каһ она дән, каһ буна дән!
Бәс дејилми өзсүзлүјүн?
Бу бәладан хилас үчүн
Өзүмүзү өзләшдирәк.

Пусур бизи шәр, мәгамда,
«Мән», «мән» дедик һәр мәгамда.
Һеч олмаса дар мәгамда
«Мәнимизи» «бизләшдирәк».

20 ијул, 1993

Шәки

ЈОХУШДАН ЧУХУРА

Ајрылдым, һәр јердән үзүлүр әлим.
Ағач өз көкүндән үзүлән кими.
Көрүшдүм, көңлүмдә учур дүңгулар,
Дурналар гатара дүзүлән кими.

Вермишәм мән сәнә нәзир көңлүмү,
Керп гәјтармағын үзүр көңлүмү.
Сәнин сәрт чавабын әзир көңлүмү
Јарпаг ајаг әлтдә әзилән кими.

Инчидин, ја күсдүн, нә дејим сәнә?
Гөјмарам көңлүмдә бу атәш сәнә.
Кәләрәм гапына, кәләрәм јенә
Јохушдан чухура су кәлән кими.

30 июл, 1993

ИЧИМДӘН КЕЧӘН ЈОЛ

Фикирләр, хәјаллар башдан ашдылар,
Фикирләр, фикримдә чарпазлашдылар.
Бу ону доғрады, о, буну кәсди
Бири диқаринин јолуну кәсди.
Јоллар чулғалашды ичимдә бирдән
Билмәдим, һансыјла һара кедим мән?
Тутду бу јоллары кәһ гар, кәһ долу,
Бир вахт ајылдым ки, сағым, сол имиш.
Дүңјанын ән узун, ән чәтин јолу
Мәним өз ичимдән кечән јол имиш.

27 июл, 1993

БАХМЫР

Һәгигәт дүз јолунда
Шәккә-шүбһәјә бахмыр.
Јалан да өз јолунда
Дөнүб керчәјә бахмыр.

Зорун атзы бүлөјдә
Һагг һәмншә килејдә.
Иһсафын үзү көјдә
Зүлүм һеч көјә бахмыр.

Бу күн хошдур, бәс дүнән,
Унутдунму буну сән?
Учалдыгы зирвәдән
Һеч кәс керијә бахмыр.

Дүнја бир гумархана,
Көр ким уда, ким јана.
Һәр шей бахыр замана
Заман һеч нәјә бахмыр.

26 ијул, 1993

ДИДӘРКИН

Башына һаранын күлүнү төксүн
Синәси әзабдан дағ-дағ, дидәркин.
Тәзә Вәтәниндә гәриб, чәкинкән
Көһнә Вәтәниндән гачаг, дидәркин.

Башынын үстүндә өз таваны јох.
Јаванлыг бир јана, һеч јаваны јох.
Бу күнә, сабаһа бир күманы јох,
Ај өзү өзүндән узаг дидәркин.

Әсди, һардан әсди бу сәмум јели?
Әл башы кәсмәди, кәсди баш, әли.
Исти јувасындан перик дүшәли
Каһ орда, каһ бурда гонаг, дидәркин.

Һамынын арзусу онунла биркән
Хејирә доланмыр јенә бу өркән.
Өзү бу дүнјадан һагг истәјиркән,
Адыны гојдулар һаһаг дидәркин.

Көнлүндә көз тутуб Вәтән һәсрәти,
Гуртарыб килеји, сөзү-сөһбәти.
Өз ачы тәлеји, өз мүһнбәти,
Өзүнүн башына ғынаг дидәркин.

Сојуг бахышлардан хош хәбәр умар,
Ағламаз, көз јашы аһындан дамар.
Үмидсиз сабаһа о, үмид јамар,
Үмиди өмрүнә јамаг, дидәркин.

8 ијул, 1993
Шәки

СӨЗ—ӘМӘЛ

Жаландыр тарих боју гара үзә ағ чәкән
Әмәлдир—һәр јаланын сипәсинә дағ чәкән.
Сөз—јаланын бојасы, сөз—јаланын пәрдәси,
Анд—јалан ордусунун ән аян сәркәрдәси.
Јаландан төрәһәһләр
Бөһтан бичәчәјини билмәз јалан әкәндә.
Һәгигәтин үзүнә сөздән боја чәкәндә.
Сөзүн әсл аңламы итәр, һагг ағлар галар
Һәгигәтин һапысы доғруларын үзүнә
Һәминә бағлар галар.

5 март, 1993

БУ СЕВКИ

Илк көрүшдән гәлбимиздә өзүнә
Дәрин-дәрин јер еләди бу севки.
Кәтирмәди өмрүмүзә бир фәрәһ,
Хејримизи шәр еләди бу севки.

Халигимиз бизи белә јарадыб,
Һәјат бизә кәмәнд атыб, тор атыб.
Һиссимизи күһү-күндән парладыб,
Ағлымызы кор еләди бу севки.

Нештәрләдик ағлымызын көзүнү,
Дејәммәдик арзумузун сөзүнү.
Һаким олуб гәлбимизә, өзүнү,
Өмрүмүзә пир еләди бу севки.

Пај уммадыг нә гарадан, нә ағдан,
Чәкинмәдик һәдәләрдән, гынагдан.
Биз бу јолда чох чыхмышыг сынагдан,
Ахыр бизи әр еләди бу севки.

Гәлбимиздә һеј сызылдар гәм неји,
Ахарына бурахмышыг тәлеји.
Һәр кәс үчүн ајдын олан һәр шеји,
Бизим үчүн сирр еләди бу севки.

Ејни јүкү биз һәвәслә дашыдыг,
Бу күн артыг дәрдимизлә јашыдыг.
Биз о гәдәр ејни һисси јашадыг,
Икимизи бир еләди бу севки.

7 июл, 1993

Күзкүжө бахырам, үзүм бүрүшмүш,
Гат-гат гырышлардан нэ күнө дүшмүш.
Дүнөндө жашамыш «мән»ин көзүлө
Күзкүдө көрүнөн «мән»имэ бахдым.
Көрмөк истөмирдим өзүмү бөйлө,
Елө бил, өзүмө гөнимэ бахдым.

Күзкүдө көрдүжүм бу «мән», догрудан,
Дүнөнки «мөннмэ гөним»ми аллаһ?
Мән ки, башга чүрдүм ахы бир заман,
Бу көркөм, бу сифөт, мөннмми аллаһ?

Бэс мән өз-өзүмдөн нијө чөкиндим?
О да мән, бу да мән... нэ гөним, нэ јад?
О јанда дүнөннм, бу јанда индим,
Бу она атадыр, о буна өвлөд.

Үзүмө чыхыбмыш демө дөрд-сөрим,
Дөрдим дө кизлиндө галмаг истөмир.
Күзкүжө бахырам, торан көзлөрим,
Бэмбөјаз сачларым «бу мәнэм»—демир.

Сорур: «Бу мәнэмми?»
На чаваб верим?
Үзүмө јашымы јазыб иллөрим.

Әдән чыхан иллөр һесабадан дејил,
Үрөк һа бағырсын; «мән дүнәнәммиш!»
Һачанса јашамыш «мән»им мән дејил,
Күзкүдө көрдүжүм «мән»им мәнәммиш.

10 август, 1993

*Фикир гардашым һачы Әбдүлғадыр
Сезкина*

Јахшы јадымладаыр, мешәдө аздыг,
Ушагкөн, арандан дага көчөндө.
Ајдынлыг һавада јолчулуг асан,
Оғулсан, кәл эзма думанда, чөндө.

Гошадыр дүнјанын кечә-күндүзү,
Гарадыр бу үзү, ағдыр о үзү.
Өзүн дүз олмасан тапмазсан дүзү,
Әјриләр ичиндән дүзү сечөндө.

Һаким ки, јалана ујуб инанды,
Заваллы керчөјин синәси јанды.
Башынын үстүндө аллаһы данды,
Һаггы јыхмаг үчүн зүлм, анд ичөндө.

Иманын камилсә дөрдө дөз, дајан!
Горхма ахирәтин имтаһанындан.
Дүнјанын әзабы чыхар чанындан
Бурда әкдијини орда бичөндө.

Инам көһәрини миниб сонадөк,
Архаја бахмадан чапасан кәрәк.
Инама сығынсан иман кәләчөк,
Аты дәјишмәзләр чајы кечөндө.

8 август, 1993, Шәки

ЗАМАНДАН КЭНАР

Көзүнү сабаһа дикәнләр үчүн
Заманын ичиндө минбир дүјүн вар.
Һәјатын шәһдини чәкәнләр үчүн
Дүнән јох,
Сабаһ јох,
Јалһыз бу күн вар.

Заман һәр мәкана тәзә из салыр,
Хәзана чеврилир дүнәнки ојлаг.
Мәканлар дәјишир, тәзә рәнк алыр,
Һәр заман вар олан замандыр анчаг!

Бу гансыз һөкмүдар, бу гансыз заман
Нәләр төрәтмәјир бир ан ичиндә.
Әбәдијјәт олан амансыз заман,
Вары јох еләјир заман ичиндә.

Вахтын олмадығы бир јер истәрәм,
Чағымы һәмнша сәһәр истәрәм.
Бир хош сифәт илә диндилмәдим,
Өзүмү һеч јердә тапа билмәдим.
Өзүмү өзүм тәк көстәрин мәнә,
Јер мәнә дар кәлир, көј верин мәнә.
Көјдә заман да јох, мәкан да јохдур,
Көјдә тикән дә јох, сөкән дә јохдур.
Мәкан ахтарырам замандан кәнар,
...Амма бу диләјим, имандан кәнар.

26 ијул, 1993, Шәки

ГӘЗӘЛ

Өмрүм боју мән гул кими олдум сәнә мөһтач,
Аллаһыны идрак үчүн инсан, динә мөһтач.

Һәр шеј дәјишиб башга шәкил алса да, амма,
Чөвһәр ки, дәјишмир, дәјишән, әслинә мөһтач.

Ешгим — мәним өз затым иди, бурдан учалдым,
Сәндин баһарым, мән дә баһар фәслинә мөһтач.

Идрак үчүн һәрдән дала бојланса да инсан,
Јүксәлмәк үчүн данма идрак өнә мөһтач.

Бә'зән инамын үстдә дүшүр көлкә мүнһидән,
Күнсән, о гачан келкәдә иман, күнә мөһтач.

Диним, иманым һагга јетирсин мәни јарәб,
Аллаһыны идрак үчүн һәр кәс динә мөһтач.

10 ијул, 1993, Шәки.

КИЗЛИДИР

Гында баһар, баһарда гыш,
Селдә, суда од кизлидир.
Аг булудда јамјашыл от,
Јашыл отда сүд кизлидир.

Нәдир бу дәрә, нәдир бу гәм?
Каһ билирәм, каһ билмирәм.
Һәр севинчдә бир дәрә, әләм,
Һәр дәрәдә умуд кизлидир.

Һечдән—јәха бу дөврәдә,
Күллү көрдүм бир зәррәдә.
Бир дамчыда, бир гәтрәдә,
Бу бојда вүчүд кизлидир.

Һәр көрүшдән бир интизар,
Һәр севинчдән бир гәм доғар.
Һәр сүкүтлә бир һарај вар,
Һарајда сүкүт кизлидир.

Һәр һакимин мәһкуму вар,
Һәр чөкәнин һүчүму вар.
Һәр чүтдә тәкин туму вар,
Һәр тәкдә бир чүт кизлидир.

Керчәји вар, һәр јаланын,
Кен јолу вар, һәр даланын.
Мин бүтә сәчдә ғыланын,
Гәлбиндә бир бүт кизлидир.

27 ијун, 1993
Шәки

СӨЗ

Доғрудан да көзәл олур,
Үрәкләрдә бишәндә сөз.
Амма нечә ғышғырмајым,
Үрәјими дешәндә сөз?

Һағсыз, һағлыны дөјәндә,
Әјриләр дүзү әјәндә,
Нечә дөзүм, үрәјимдә,
Гајнајыбан дашанда сөз?

Гижмәтләр ки, гудузлашыр,
Һәр шәј базарла узлашыр.
Һәјатымыз учузлашыр,
Дәјәриндән дүшәндә сөз.

Сакиг көлә каһ даш атыр,
Каһ зәһәрә шәкәр гатыр.
Хәнчәр олуб көксә батыр,
Өз һәддини ашанда сөз.

Бә'зән үрәк түстүләјир,
Сөһмәк үчүн су диләјир,
Һағг, һағсызы үстәләјир,
Өз јеринә дүшәндә сөз.

4 ијул, 1993

Тэээ жоллар ачды, тэээ хэбислэр,
Зүлм дэ бүрүндү күндө бир дона.
Сөслөр кәтирилди, лап тэээ сөслөр,
Зүлмүн Нүһдан галан элифбасына.

1993

Галәм жолдашым Н. Нәсэнзидәјә

Көрүш јери олду беш илдән бәри,
Һүзр мәчлисләри, јас мәчлисләри.
Севинч гачаг дүшүб үрәјимиздән,
Көрән нә истәјир бу фәләк биздән?

Галды боғчаларда тој либаслары,
Гәмлә кәјиндирдик илләримизи.
Нә гәдәр јас олар? Шәһид јаслары,
Кәдәр һејкәлине дөндәрди бизи.

Матәм евләриндән ајрылан заман,
«Хејирдә көрүшәк» — дедик һәр дәфә.
Амма даш асылыб хејрин гычындап,
Јасда көрүшүрүк тәзәдән јенә.

Хејри көзләрик... Көзә ган дүшәр,
Дунја интизарла дүзәлән дејил.
Шәри көзләмирик... бачадан дүшәр,
Хејри көзләмәклә о, кәлән дејил.
Хејир һәр гәдәрлә говуша билмәз,
Хејри кәтирәрләр, о, өзү кәлмәз.

Ијул, 1993

«КЭЛДИ БИЧ ЭЈАМЫ...»

*Кэлди бич эјамы,
намәрд дүнјасы...*

Ел ше'ријиздәк.

Аллаһын гәрибә иштәкләри вар,
Чәкәнә зүлмү дә, валлаһ, бол верәр.
Һәја сәһибини о, утандыра,
Амма һәјасыза узун дил верәр.

Таңыја билмирәм көһнә дүнјаны,
Гүтбләр дәјишмиш, солум, сағ олмуш.
Күнортаја дүшүб хорузун баны, —
Низамлар, өлчүләр баш-ајағ олмуш.

Дәјишиб өз көһнә јолуну дүнја,
Атәшә су дејир, күлә кол дејир.
Евими гәсб едиб оғру,
бу дүнја.
Тутулан оғруја сүбүт истәјир.

Бу «һағг диваны»нда су одла биркән;
Көр оғру јанында доғру нә чәкмиш.
Зор һағгын белинә миниб чапыркән,
Көрүнән күнәшә, ахан сел-суја,
Алышан ода да сүбүт кәрәкмиш.

Өзкәниш евинә «мәнимдир» — демәк,
Инди көз көрәси фәрәсәт олмуш,
Бизим һәгигәти ешитмир фәләк,
Ермәни јаланы һәгигәт олмуш.

Архалы көпәкләр гурд басан заман,
Гузунун куманы Аллаһа галмыш.
Оғрунун даш дәлән гышгырығындан
Бичарә доғрунун бағры јарылмыш.

Күчүн вар — һағгысан! Кәл, дөз бу дәрдә,
Һағгын дүзлүјүнә зор күлүр инди.
«Кәлди бич эјамы...» мәсәфәләр дә
Чәки дашы илә өлчүлүр инди.
Зорун габағында һамы мүнтәзир, —
Һағг диләнчи кими гапылар кәзир.

Де, бизә нә верди түркәсајалыг!
Әввәл нә идиксә, јенә ојуг биз.
Һағга бел бағламағ јетмәзми артыг!
Буну бирдәфәлик ганмалыјыг биз.

Һағсыза дөндәрди бу күн һағг бизи;
Зора нә ганун вар, нә һағг, нә јасағ,
Вахт өз ганымызда богачағ бизи, —
Бу «бич эјамына» ујунлашмасағ.

8 ноябр, 1993

МУХАЛИФ

Дүшмән пәнчәсиндә гәһр олур Вәтән
Бири дә ғышгырыр: «Мухалифәм мән».
Кимә мухалифсән, ај Вәтән оғлу,
Бу Вәтән һәм сәнин, һәм дә мәнимдир.
Ана јурдумуза көз дикән јары,
Мәкәр тәкчә мәним өз дүшмәнимдир?

Биздән чәрәсини умуркән Вәтән,
Кимә мухалифсән, нәјә мухалиф?
Бу күн јумруг кимн бирләшмәлијкән
Мән сәнә, сән мәнә, о, баһгасына
Нијә олмалыыг, нијә мухалиф?

Ахы тәкләнишишк биз дөрд чәһәтдә,
Дүшмәни күл едән ол мәнә достдур.
Торпагы гәсб олан бир мәмләкәтдә
Дөвләтә мухалиф, дүшмәнә достдур.

Мәнә дүшмәнсәнсә бу су, бу иғлим,
Бу торпаг, бу Вәтән, сәнин дүшмәнин!
Мәнә дүшмәнсәнсә, еј мухалифим,
Мәнә дүшмән олан достундур сәнин.

Бу күн бу күрсүдә әкәр мәнәмсә,
Сабаһ, ја бири күн јәгин ки, сәнсэн.
Бу күн сәнин үчүн мән дүшмәнәмсә,
Торпагы күрсүјә гурбан верәнсэн.

Вәзифә пәминә сатылды торпаг,
Дејәк ки, јетишдин арзуна сән дә.
Чатдын игтидара... Бу машын, бу бағ,
Бунуңла битәчәк мүбаризән дә?

Күрсүбазлар илә долду сол-сағын.
Дүнән мухалифдин, һакимсән бу күн.
Торпаг сатылыбса һансы торпағын
Үстүндә дурачаг вәзифә күрсүн?

Нижн, 1993

ДАЈАН, ГАЧМА, ДАЈАН!

Сән һара гачырсан ај Вәтән оғлу?
Гачдығын о торпаг сәнин дејилми?
Сәнә пәј верилән о ата јурду,
О чешмә, о булаг сәнин дејилми?

Гачырсан, гачдығын о јурд-јуваны,
Јохса ермәнијә бағышлајырсан?
Јохму дамарында әчдадын ғаны,
Өзүнү Вәтәнсиз сән нә сәјырсан?
Өзүн де, ғылынчсыз бир ғын олармы?
Өзүн де, киши дә гачғын олармы?

Кимә ғалды бир вахт ғанад ачдығын
О јашыл чәмәнләр, дибсиз дәрәләр?
Сәни ғарғамазмы гојуб гачдығын
Мәсчидләр, азансыз о миһарәләр?

Сән гачдын, «чанымы гуртарым» — дејә,
Сән гачдын гејрәтдән гејрәтсизлијә.
Чаныны гуртардын...

Бәс јад әлиндән
Јурдуну, јуваны ким гуртарачаг?
Көр нәјә чевирилдин өз әмәлиндән
Сәнин бир адын вар: јурдундан гачаг!

Даим өнә гачмаг һагғын јолујду.
Архаја гачышда һагдан гачагсан.
Бабан, атан сәнә јурд-јува гојду,
Бәс сән өвладына нә гојачагсан?

Дајан, гачма, дајан, һара гачырсан,
Атыб доғулдуғун о торпағлары?
Арханча ғышгырды сән гачан заман
Бабаның, дәдәнин јетим мазары.

Имдада чағырды бу фәрјад сәни,
Мәкәр ешитмәдин сән бу нәләни?
Һавасы, сујујла һансы күн үчүн
Әрсәјә чатдырмыш бу Вәтән сәни?

4 ноябр, 1993

ГАЛХ АЈАҒА

Вәтән оғлу, маја тутмуш сәнин ғанын
Бу торпагдан, бу Вәтәндән.

Галх ајаға.

Имдад умур Вәтән, сәндән.
Синәмизлә од-алову биз јармасағ
Итирилән торпағлары ғайтармасағ
Вәтән бизи бағышламаз,
Торпағ бизи бағышламаз.

Синәмизи дағ-дағ едән кинимиздән
Јаделлијә пай вермәсәк
Биз барыта дөндәрмәсәк
Дағлар бөјдә дәрдимизи
Натәванын, Үзәјирин өлмәз руһу
Данлар бизи!

Биз чохунун көзләринә
Тарих бөјү ох олмушуг.
Кимн кимн јашамағы бачармасағ
Көлә кимн јашамаға һағгымыз јох!

Дүшдүјүмүз мүсибәтә,
Бу әзаба, бу зилләтә
Јохса коруг, јохса карығ?
Бу торпағын ғабағында
Биз һәләлик кунәһкарығ.
Бу кунәһла бағышламаз Вәтән бизи.
Күлләлијәк

Бу милләти хәчил едән сәбримизи.
Галх ајаға!

Өз һағгындыр зәфәр сәнин.

Чарчысы ол, гәләбәнин!

Галх ајаға!

Ғалдыр дөјүш достларыны «Вур!» — сәсиңә.

Галх ајаға.

Диз гатламағ јарашармы

Билкә ханын нәвәсинә?

Сән керијә адладығча

Дүшмәнин ғабағында

Дизләрини гатладығча

Кичилрсән,

о, бөјүјүр,

галх ајаға!

Ајағыны үрәклә вур бу торпаға.
Сән галхдығча бөјүјәчәк,

Дүшмәнинсә кичиләчәк.

Дүшмән дөнүб инди сәни
ғабағында дағ биләчәк.

Түлкүләрин ғабағындан гачмағыны

Ахы сәнә бағышламаз гурд бабамыз.

Галх ајаға!

Ханкәндиңә җатмалыдыр

Бизим зәфәр арабамыз.

Вәтән оғлу,

Маја тутмуш сәнин ғанын

Бу торпагдан, Бу Вәтәндән.

Галх ајаға,

Имдад умур Вәтән сәндән.

27 ноябр, 1998

ИКИ ГЭБАҺӘТ

Достум Тофиг Бағырлыя

Инкар едә билмәйиб өз ичимдә мән, мәни
Данышардым бир заман
Ән үчә күрсүләрден үрәјимдән кечәни.
Мин төһмәт ешидәрдим о вахт җахынларымдан:
— Тәрс гурулуб әзәлдән бу дүнјанын кәрдиши
Сәнми дүзәлдәчкәсэн бу тәрс јөнү, тәрс иши?
Ешитдим бу сөзләри чохларындан мин кәрә.
Мәһәл гоҗмаздым о вахт, мән белә төһмәтләрә.
Заман кечди,

өтүшдү

бу минвалла илләрим.

Тәрәзидә чәкилдә мин хејирим, бир шәрим.
Мәним бәјаз хејрими гара шәрә јоздулар
Һәр сөзүмү, кәлмәми мин бир јерә јоздулар.
Көрдүм. мәним гәлбимдән чыхан атәш, јанан од
Даш үрәкләр бир јана, үзү дә гарсытмајыр
Дагдаш ағыр дәрдиниз кимсәни сарсытмајыр.
Көрдүм, јалан бүрчәдир
Һәнгигәтсә күнчәдир.
Көрдүм. јалан гудузмуш.
Көрдүм, һәнгигәтләрим мүфтәдән дә учузмуш.
Сусдум...

Боғдум ичимдә вичданымын сәсәни
Көзләримн гападым мән көрмәк истәмәдим
Јалан кәфәнтијинә һаггын бүкүлмәсини.
Сусдум...

Көрдүм. инди дә «нијә сусурсан?» — дејә
Башладылар килејә.
Јағды мәним башыма инди дә башга төһмәт.
Данышмағым гәбаһәт,

Сусмағым да гәбаһәт?

Даһа үрәјимдәки үсјаны сусдурмушам.
Инди мән вичданымла һәјатын арасында
Мә'лүл-мүшкүл дурмушам.
Чәкилмишәм гыныма
Гардаш, мәни гынама!
Бу һәјат јалан гусур, вичданымса һәнгигәт.
Амма мән нејләјим ки,

Данышмағым гәбаһәт, сусмағым да гәбаһәт!

Инди дүзү будур ки, горхурам,

горхурам мән

Јалан десәм танрыдан, доғру десәм бәндәдән.

22 ноябр, 1993

Сәнин «Багдадуруна» мән ойнаја билмирәм.
 Бу һаваја, бу рәгсә валлаһ уја билмирәм.
 Фәләјин кәрдишинә мәнним өзкә сорум вар
 Мәнним өз үрәјимдә башга «Багдадурум» — вар.
 Чөлдә күлләр, чичәкләр чох да ки пардагланыб
 Чөлдән мәнним ичимә кен гапылар багланыб.
 Амма ичимдән чөлә гапы тајбатај олмуш
 Сәсләр, рәнкләр, чаларлар, ичимдә лај-лај олмуш.
 Һәр баханын көзүлә мәнним ичим сезилмир.
 Ичимин һавасыны чөлүм дәјишә билмир.
 Гол ачыб ойнајырам ичимдәки һаваја,
 Сән чөлүндән бахырсан ахы мән бинәваја.
 Чөлүн кечмәкешләри гадаг вуруб дилимә,
 Ичимин көзләридә мән бахырам чөлүмә.
 Чөлүмүн көзләриңсә нанкор кими, кор кими,
 Көрә билмир ичими.
 Ичимдә гар јағырса дүнјаны гар көрүрәм.
 Көнлүмдә баһардырса чөлү баһар көрүрәм.

Мән ичимдә батмышам, «ниңә батдын?» —
 соран јох,

Мәни чыхартмаг үчүн ичимә баш буран јох.
 Сыраланыб ичимдә нечә-нечә даг, дәрә.
 Ја раббин, ичимдәки рәнкләрә бах, рәнкләрә,
 Әлван-әлван дүгүлар гәлбимдә нахышланыр.
 Һеј бахырам.
 көрмүрәм,

Гара һарда гуртары, бәјаз һардан башланыр.
 Каһ олур, боз көрүрәм бәмбәјаз күндүзләри.
 Өз ичимә кордурса өз ичимин көзләри
 Мән гынаја билмәрәм мәни көрә билмәјән,
 Чаһил көнүлсүзләри.

29 ноябр, 1993

ГӘМ ИЧИНДӘ СЕВИНЧ

I

Атам чај ичирди,

О бирдән-бирә

Гопуб күрсүдән, јыхылды јерә.
 Пәнчәрәләри, гапыны ачдым.
 Тез гоншу һәкимин үстүнә гачдым.
 Һәким чешмәјини көзүнә тахды,
 Сәбирлә, диггәтлә атама бахды.
 Башыны јелләтди,

«Үмид јох!» деди.

«Үмид јох!» — О буну нә сојуг деди?..

— Ај һәким, доланым, дөнүм башына,
 Ахы, бирдән-бирә нә олду буна?

— Бејнинә ган сызыб, сағалмаз, — деди,
 Бәлкә сабаһа да һеч галмаз, — деди.

О кетди.

Башыма учулду дүнја, —

Бир анын ичиндә һеч олду дүнја.

Көзүмүн өнүндә атам өлүрдү,

Она дар кәлирди санки чарпајы.

Атам бу дүнјада ахы нә көрдү.

Гајгыдан савајы, гәмдән савајы?

Өмрүнү, күнүнү о, мәнә верди,

Мәннимчүн јашады,

Чатды сон нәфәс.

Атам ағач әкди, мејвә јетирди,

Барындан јемәмиш һара кедир бәс?

Чәкдији әзаблар, гәмләр јандырыб,

Зәррәчә кәлмәзди онун ејнинә.

Мәни һәјат үчүн ганадландырыб

Өлүм ганадыны тахды чининә.

Әзабла, зүлүмлә чан верир ата,

Бөгүг хырылтылар кәсир сәсини.

Оғулса алачсыз, эли гојнунда,
Көзләјир атанын сон нәфәсини...

Аја, улдузларә јердән тор атан,
Инсан бејниндәки тәзада бир бах.
Она бирчә дамчы ган сызан заман
Чансыз даша дөнүб һеч олур анчаг.

Көјләрин сиррини дәрк едир, јенә
Идракы өнүндә бир ан өјилмир.
Бу бојда кайнат сыгышан бејнә
Нијә бирчә гәтрә ган сыга билмир?
Зәррәдән көјләрә пәнчәрә ачдыг,
Јери өјрәнмәмин көјләрә гачдыг.
Инсан, зәкасыјла учалды илкин.
Билдикчә билијә аз дедик анчаг.
Көјләри дәрк едән бир парча бејнии
Өзүнү дәрк едә билмәдик анчаг.

Һансы дүшүнчәдән, һансы гајғыдан
Бејниңә сычрады о бир дамчы ган?
Дүнјанын өзүндән ағыр дәрдини
Мәкәр чәкмәк үчүн доғулур инсан?
Онун ган тәзјиги һәддини ашды,
Һәминшә фикри дә һисси дә кәркин.
Фәләклә әлләшиб чох давалашды
Тәзјиги алтында мин дүшүнчәнин.

Даша сычрасајды о бир гәтрә ган,
Дашы јејәрди...
Даныша билсәјди, гоча дүнјадан
Нәләр данышарды, нәләр дејәрди.

Бирдән кечән или хатырладым мән,
Онда да јыхылды атам гәфләтән.
«Тәчили јардым»дан һәкимләр кәлди,
Мәчлис дүзәлди.
«Оксикен балышы» вердиләр она.
Билмирәм, бу тәдбир гоншу һәкимин
Бәс нечин кәлмәди, нечин ағылына?

Дүз гоншу һәкимин үстүнә гачдым.
Ғапыны ачдым.
Јеримдә дойдум.

Кәлмәјимә дә,
Пениман олдум.
Әјләшиб оғлујла һәким үзбәүз,
Сәбирлә, тәмкинлә шаһмат ојнајыр.
Өлүмлә ојнајыб, о, кечә-күндүз
Јохса өлүмү дә бир ојун сајыр?
Нечин өзкәсинин дәрдиңә инсан
Јад олур?

Бу гансыз сојуглуг нәдир?
О евдә бир нәфәр көчүр дүнјадан,
Бу евдә бир күлфәт өз кејфиндәдир...
Көзүнү шаһматдан чәкмәјиб һәким,

Астача динди:
— Һә, оғул, нечәдир?..

Јохса... кечинди?
— Јох һәким, кечән ил...

Бәли... о заман
Оксикен балышы...

— Оғул, онлардан...
Кечиб атанынки... гуртарыб даһа,
Чыхмаз сабаһа.

Дејә о, филлин габаға чәкди.
Елә бил дүнјаны тәрпәдәчәкди...

Оғлуна «Шаһ» — деди,
Јаман тутулдум.

Оғлу мат олмады, мән лап мат олдум.
Дедим үрәјимдә,

Нә гәдәр варам,
Мән бу инсафсызы данышдырмарам».

Атам чан всирди,
Атам өлүрдү.

Чәлдә јаваш-јаваш дан сөкүлүрдү.
Үфүгдән бојланыб доғулаңда күн,
Ғаралды, күнәши батды бир өмүрүн...

2

Дәфн мәрәсими...
Бөјүк пәдһәм.
Евдән гәбристана
Баш алыб кедир.
Тохдаја билмирәм
Јох, бачармырам,
Долан көзләримнә

Яш алыб кедир.
Мәрһума һөрмәтлә һамы бирбәбир,
Онун табутуна кирмәк истәјир.
Нөвбәләр дәјишир,

Дәјиширәм мән.
Апармалыјам
Сон мәнзиләчән.

Достлар јакынлашыр,
— Бәсдир, јорулдун.
— Атам мәни јормаз, мән јордум ону.
Һәјатын чөврүјлә дојурдум ону.
Дүзү дөнмәсәм дә өз дедијимдән
Табутун алтында бүзүшмүшәм мән.
Јумаға дөнмүшәм.
Ағырмыш атам.
Дүзү төвшүјүрәм,

Тәңкијиб нәфәс.

Онун табутуну чәкә билмирәм,
О мәним гајғымы нечә чәкиб бәс?
Сағымда, солумда кедән адамлар
Данышыр астадан,
Ешидирәм мән.
Һәрәнин мин сөзү, мин сөһбәти вар.
Чохлары матәмдә көрүшүр һәрдән:

БИРИНЧИ СӨҺБӘТ

— Бу һәфтә тојудур бизим оғланым,
Инди дән дејирәм, Әли, сән чанын,
Тојун тојбәјиси оласан кәрәк.
Бу ахшам бизә кәл, мәсләһәтләшәк.
— Јахшы, гој олсун.
Тәки, тој олсун.

ИКИНЧИ СӨҺБӘТ

— Јенә дејинирди далынча Орхан,
Дил дә верән чохдур залым оғлуна.
— Ејби јох, ејби јох, кәләр бир заман
Мән дә кимлијими билдирәм она.

ҮЧҮНЧҮ СӨҺБӘТ

— Салам!
— Салам, гардаш! Шәһәрдәсән сән?

Чохдандыр көрмүрәм.

— Валлаһи, ишдән
Көз ачмаг олмайыр... Вахт өтүр белә,
Беш ајдыр кетмирәм неч анамкилә.
Јада да дүшмәјир гоһум, дост, таныш,
Сәһәр олмамыш
Бир дә көрүрсән ки, күн ахшам олду,
Өмүр тамам олду, вахт тамам олду.

ДӨРДҮНЧҮ СӨҺБӘТ

— Тәзә вәзифәниз мүбарәк, табрик.
— Бала, нә мүбарәк, биз кичилмишик.
Әввәлки вәзифәм һара, бу һара?
— Инди јахын олун сиз адамлара.

БЕШИНЧИ СӨҺБӘТ

— Биртәһәр дәјирсән көзүмә чохдан
Хәстә дејилсән ки?
— Хәстәјәм јаман.
Мәни дилдән салыб даһа бу үрәк
Мүдафиәм гуртарсын, динчәлим кәрәк.

Чалышыр, чарпышыр лап сон анда да —
Әл чәкмәк истәмир неч кәс арзудан.
Бирини торпаға апаранда да
Сабаһкы дејүшү дүшүнүр инсан.

Мәндә дә, сәндә дә бу һәрислик вар,
Дайми вурушда инсан јүксәлир.
Һәр күн шәһитдијим бу данышыглар
Мәнә бу мөгәмда гәрибә кәлир.

Кедир гәбристана, кедир издиһам,
Табутун алтында лап јорулмушам.
Јолун сол әлиһә бахынча бирдән,
Дәјди көзләримә севкилим мәним.
Әввәл инанмадым, инанмадым мән.
Долашды ајағым, әсди бәдәним.
Көр нә һалда көрүр мәни севкилим,
Јахшы, нејләјим?
Јаман күлмәлидир көркәмм инди.
Бәс достлар, танышлар һара кизләнди,
Кәлиб алајдылар табуту мөндән.

Бири дэ көзүмэ дэјмэјир нэдэн?
Наһаг, чох наһаг,
Елә дедијимдэн дөнмөдим бајаг.
Сағыма бојландым, солума бахдым.
Көзүмэ дэјөнө јалварачагдым.

Гоншумуз һәкими көрдүм сағымда,
Бахдым үзүнө
Мән јазыг-јазыг.

Гәлбимн охуду гаш-габағымда.

Кирди табута
Мәним јеримә.
Бир һава кәлди,
Тәзә бир һава
Һиссләримә...
Дәриндән дәрин
Бир нәфәс алдым.

Әјнимн, башымы саһмана салдым,
Ширин хәјалларын кирдим гојнуна.
Көзүмүн учујла бахырдым она.

Март, 1966.

АҒЛАР КҮЛӘЈӘН

1. ҮСҖАН

«Һуммәт, а вәтәндашлар!
Ғејрәт, а вәтәндашлар!»

САБИР

Баһар зәр гәләмила
Нахыш вурур торпаға.
Ғышдакы мәшәггәти
Унутдурур торпаға.
Шамаһыла Сабирин
Балача бағчасында
Әјләһиб ики јолдаш,
Ики дост, ики гардаш.

Сәһһәт, Сабир... ики гәлб
Сәсләһһир, бир-биринә.
Көкләнән симләр кими.
Бир нәғмәһин ешгинә
Бир динән симләр кими.
С ә һ һ ә т

Бәли, падишаһымыз
Тәзә бир фәрман вериб.
О, өлүјә азадлыг,
Диријә зиндан вериб.

С а б и р

Ағыз јуммагдыр анчаг!
Бу да тәзә фырылдаг!..
Чешмәләр тәһнәһинә
Бирчә удум азадлыг,
Һарда, һарда ғалмысан,
Мәним сүјүм азадлыг,
Мәним одум азадлыг?!
Сәнһиз күлә биләрми
Үзүмүзә сәадәт?

С ә һ һ ә т

Нејләјәк, бир удум да
Удумдур... һечә лә'һәт!..

С а б и р

Мин арзу бәсләјирәм,
Мән ахы һәр нәфәсдә.

Ганадым вар, көјүм јох,
Нечә учум гафәсдә?..

Азадлыг — сәһәримдир;
Күндүзүм, ахшамымдыр.
Ешгымдир, илһамымдыр.
О, дәннзим, јелкәним,
Әсл һаггымдыр мәним!
Нечә үмман јарадар
Аһымдан көјә галхан
Јалһыз бирчә булудум?!
Нийә мәнә һаггымы
Версинләр удум-удум?
Хәјалым азад олсун,
Дүшүнчәм азад олсун.
Үрәјимин сөзүнү
Мән јазмаг истәјирәм,
Гој гәләм азад олсун.
Мән көрмәк истәјирәм,
Көзләрим азад олсун.
Данышмаг истәјирәм
Сөзләрим азад олсун.
Гышгырмаг истәјирәм
Гој диллим азад олсун,
Додағым азад олсун.
Ешитмәк истәјирәм
Гулағым азад олсун.
Әсарәт зәнчирини
Мән гырмаг истәјирәм,
Голларым азад олсун.
Кәзиб бүтүн дүнјаны
Арзуму гулағлара,
Бағырмаг истәјирәм,
Јолларым азад олсун!
Истәјирәм азадлыг,
Мәни јердән көтүрән
Мөһкәм бир ганад олсун.
Истәмирәм азадлыг
Гуруча бир ад олсун!
Әләмләр бәстәсијәм,
Мин арзункун сәсијәм,
Мәнә дәрман нејләсин
Мән арзу хәстәсијәм.

Ичиб-ичиб дојунча
Азадлыг чешмәсиндән;
Сөндүрәјдим одуму.
Чешмәләр тәшнәсинә,
Өзүн сөјлә, нејләјәр
Сујун бирчә удуму?..

Сәһһәт

Мәкәр көрмәмисәни
Дамчы нечә даш дәлир?

Са бир

Дәлир, чох јаваш дәлир.

Сәһһәт

Дәгигәләр, саатлар
Ахыр дөнүб ил олур.
Дама-дама көл олур.
«Молла Нәсрәддин» бах,
Ону заман јаратды.
Мирзә Чәлил дамчыдан
Ахы үмман јаратды.
Инди о бөјүк әдиб
Сәни чағырыр, сәни, —
Дејә Сәһһәт чибиндәң
Чыхартды мәчмуәни.
Заманын әсәбләри
Инди чәкилиб тарым.
Охуду илк сәфәни:
— «Сизи дејиб кәлмишәм,
Мүсәлман гардашларым...»

Сабир јата билмәди
О кечәни сүбһәдәк.
Ачылды арзулары
Көзүндә чичәк-чичәк.
Нәдир һәлә билмирәм
Мән о кечәнин ады;
Бирчә буну билирәм
О кечә... аһ... о кечә
«Тәк сәһәри доғмады»;

Догду көү, јери дә.
Догду бизэ тээдән
Мирзэ Элэкбәри дә.
Дан јери агаранда
О галхыб јатагындан
Ачды пәнчәрәсини.
Динләмәјэ башлады
Бағчада «hop-hop» дејән
Шәнәбубун сәсини.
Бу сәһәрә, бу сәсә
О нијә сәчдә гылды?
Ачдыгы о пәнчәрә
Бағчаја ачылмады,
Ше'римизә ачылды.

Гәләм нәлә гопартды,
Кағызә дәјән кимн.
Бу сәс кағыз үстүнә
Дағ басды, од чиләди.
Бу сәс әсрләр боју
Јатан бабамы белә
Јухудан силкәләди.
«Јох, мән чығырмалыјам,
Јох, мән бағырмалыјам!
Кемәјимә, дадыма
Көју чағырмалыјам!
Мән бүтүн гајдалары
Ганунлары, сәдләри
Дағдыб ғырмалыјам!
Һансы ганунда вар ки,
Өз сәрвәтин, өз варын
Өзүнә гәним олсун?
Дүнәнин јетим олсун,
Бу күвүн јетим олсун.

Һансы ганунда вар ки,
Өз елвндән оласан,
Өз дилиндән оласан;
Һәдәф дә сән оласан,
Күллә дә сән оласан?..

Һансы ганунда вар ки,
Бир халгын ана дили
Дилим-дилим кәсилә.

Од ичиндә јанасан
Сәнә јасаг едәләр,
«Јандым» демәји белә?..

Халгларын чәркәсиндә
Мән дә варам дејирәм.
Мән дүнјадан өзүмә
Едәләт истәјирәм,
Һәгигәт истәјирәм,
Сәдагәт истәјирәм.
Мән «һүммәт истәјирәм,
Мән гејрәт истәјирәм...»
Мин илдир сирдашымыз
Өләм олду, гәм олду.
Нијә, нијә бәс бизнм
Гејрәтимиз кәм олду?!

Јарым бу тајда галды,
Јарым о тајда галды.
Гојум бурда чалынды,
Јарым о тајда галды.
Даһа бу әзаблара
Чанымда бир табым јох,
Мән тәпәдән дырнаға
Суалам... Чавабым јох...
Билмирәм өз әлимдән
Мән һара, һара гачым?
Бир әлим ганлым олду,
Бир әлимсә һарајчым!

Бизи хәлбирә гојуб,
Совурдулар һаваја!
Биз тоз олуб әләндик.
Мин илдир, анамыздан
Сүд јеринә гәм әмдик.

Инләдиккә, азалмыр
Дәрләримиз даһа да
Үрәкдә кез-кез олур.
Бу һагдыр, ағладыгча
Киши гејрәтсиз олур.

Биздән сонра ојанан
Ала билди һаггыны,

Биз хэлэ аглайрыг,
Тарихин тэхэринэ
Һеј үмид баглайрыг.

Јох, мэн багырмалыјам,
Јох, мэн чагырмалыјам!..»

2. ҮРЭК ВЭ ЧӨРЭК

*«Артдыгча хагсызлыг олур ел
мүтэһамжил,
Һэр зүлмэ дөзөн чанлары нејлардыч,
илаһи?»*

САБИР

«Зэррэдэ күлэ бах!..» Ширван дедикчэ
Ислам алэмнэ лаг етди Сабир.
Тијанда сабуну даг елэдикчэ,
Фикриндэ заманы даг етди Сабир.

Гаранлыг дахмада кечэ сүбһэчэн,
О, ишыг наминэ јазды, јаратды.
Сабирин гээблн күлүшлэриндэн
Вэтэн көјлэриндэ жүнөш дан атды.

Бүтүн суалларын чавабларыны
Тапды илһамында, тэбиндэ Сабир.
Бөјүк бир өлкөннн дәрдини јазды,
Сабун тијанынын дибиндэ Сабир.

Дүнјаја сығмајан фикирлэрини
Заман, бир тијана бағламадымы?
О деди: — Анламаг истосон мөни,
Дүшүн ләгәбими, унут адымы!

Дүзү чох дүшүндүм... Тәхәллүсүнү
Нижэ Сабир гојду Мирзэ Элэкбәр?
Бөјүк кәләчәјэ дикиб көзүнү
Демәк истәмиш ки, дөзөн әзиләр!

Демәк истәмиш ки, Вэтэн лаләдир,
Багрынын башында гарасыјам мән.
Мүсәлман нә демәк?
Тәшбәһи-Сабир,

Ислам дүнјасынын јарасыјам мән!
Демәк истәмиш ки, сәбр едән инсан,
Дүнјадан әбәдән үзүлүшүбдүр.
«Шүкүр» — дејә-дејә бәдбәхт мүсәлман
Сәбрин ләјласындан чәбрә дүшүбдүр.

Демәк истәмиш ки, заваллы Шәргин,
О сонсуз сәбринин касасыјам мән.
Чатыб хиртдәјимә даһа гәзәб, кин,
Сәбрим түкәнибдир, дашасыјам мән.

Дејирәм, анасы сүд дејил, она
Атәш ичирибдир өз дөшлэриндән.
Ахыр көз јашлары һеј јана-јана
Сабирин јаралы күлүшлэриндән.

Онун күлүшлэри сәбирдәнми? Јох!..
О, кинин, гәзәбин гәһгәһәсидир.
Онун күлүшлэри бир атәш, бир ох!
Сәбрә гылынч чәкән үсјан сәсидир!
Дәрдини халгыјла бөлүб ағлады,
О, күлүб ағлады, күлүб ағлады!

Чаһилә нә вар ки?.. Үрәкләр дәлән
Дәли гәһгәһәни бир күлүш санар.
Сабирин шәһрини охујуб күлән,
Нә вэтән анлајар, нә милләт ганар.

Бир күн фитва верди ахунд, минбәрдән:
Лә'нәтлә чәкилсин Сабирин ады.
О күнүн сәһәри гәссаб Мир Һәсән,
Шәирә бир мисғал гујруг сатмады.

Ахунд тапшырды ки, Ширванда һеч кәс,
Мирзэ Эләкбәрлә алвер етмәсин.
Ахундун әмриндән о, чыха билмәз,
Бурада бир сирли илләт вар јәгин.

Гәссаб билмәди ки, Мирзэ Эләкбәр,
Нечин дүшмән олуб мәсчидә, динә.
Гәссаб билмәди ки, гара кечәләр,
О, јазыб јарадыр ишыг наминә.

Гәссаб билмәди ки, динин, о, «әзиз»,
«Мүгәдәс» јолундан о нечин «дөнүр».

Көһнә мүштәрис бу динли «динсиз»,
Өзүнү дүшүнмүр, ону дүшүнүр.

Гәссаб билмәди ки, сел тәк чаглайыр,
Алышыб ярадыр о, ач гарына,
Гәссаб билмәди ки, о күн аглайыр,
Онун күлфәтинә — балаларына...

Гәссаб билмәди ки, дин тирјәкиндән,
Чијјәри лахталы, көзү хумардыр.
«Тәвәккүл» демәкдән, «шүкүр» демәкдән,
Ағзында дили дә чадар-чадардыр.

Чағырды елләри о, һагг јолуна,
Мәсләк јолчусуна ел «јолсуз» деди.
О, бөјүк инсаны гәссаб бир јана,
Өмүр јолдашы да баша дүшмәди.

Гәлби гәлбимиздә даим дөјүндү,
Јумулу көзләрә көз верди Сабир!
Јазды... Гаршымызда күзкүјә дөндү, —
Бизни өзүмүзә көстәрди Сабир.

Салды үрәјинә Сабир һәр шеји,
Мин илин дәрдини чәкди бир анда.
Јолунда чаныны гурбан вердији
Бәдбәхтләр дә ону анламајанда...

Сөзүлә, ше'рилә о заман-заман
Донуг шүүрләрә тохумлар әкди.
Дәмир чәкич алтда фәјјад гопаран
Дәмир парчасы тәк о, нәлә чәкди:

Гызылы дөјдүләр... һарај-һәширсиз
Јапыхыб мум кими еләчә галды.
Дәмири дөјдүләр... Гышгырыгыдан
Гулаглар тутулду, көзләр гаралды.

Гызыл деди: — Дәмир, сөјлә нәдир бу?
Мәни дә дөјдүләр ахы сәниң тәк.
Сәсимдән бир адам хәбәр түтдүмү?
Дәмирсән, әзаба дөзәсән кәрәк!

Дәмир сөјләди ки: — О зәрбәләрдән,
Аһу-нәлә чәкиб агламадым мән.

Бәдбәхт јаранмышам, мән а бәхтәвәр,
Сәни дәмир дөјдү, — өзкәси дөјдү.
Она ағладым ки, мәни дөјәнләр,
Өзкәси дејилди, өзүмүңкүјдү.

Бир күн фитва верди ахунд минбәрдән,
— Лә'нәтлә чәкилсин Сабирин ады.
О күнүн сәһәри гәссаб Мир һәсән
Шаирә бир мисгал гујруг сатмады.

Сабун биширмәкчүн она јағ кәрәк.
Бәс инди нејләсин? О чох дүшүндү.
Нејләјә биләрди? О јалғыз, о тәк,
Дүкан да бағланды, очаг да сөндү.

О гаралан очага
Баха-баха дүшүнүр.
«Јохса арзуларым да
Бу гаралан көз кими,
Очаг кими тез сөнүр?..
Јох-јох! Бу мүмкүн дејил,
Сәнән очагдыр анчаг.
Гәлбимдәки очагса,
Даһа бетәр јаначаг.

Јазырам, зәманәдән
Атәш, ол уда-уда.
Көнлүмдәки очагы
Һеч сөндүрә биләрми
Дәјјаларын сују да?

Бәс бир бөлүк күлфәтим?
Онларын һәр арзусу
Бу очага бағлыдыр.
Ахы күлфәтим үчүн,
Көнлүмдәки очагдан
Бу очаг марағлыдыр.

Бу очагда јашајыр
Евдәки лүт балалар,
Синәмдәки очагдан,
Онлара нә фәјда вар...»

Милјонлары дүшүнән
Бөјүк бир гәлб саһиб;

Көзөрөн көз өнүндө
Алышыр очаг кими...
Мил'юнлары дүшүнөн,
Мил'юнларын жолунда
Эрижиб мума дөнөн
Мил'юн-мил'юн инсанын
Азадыг жолларында
Чыраг слан, нур олан,
Мил'юнларчын догулан,
Балача бир күлфөтин
Чөрөйдир, сүзүдүр,
Мил'юнларын жолунда
Атөнү удаң, од удаң,
Күлфөтинин жолунда
Зөһөр удур, ган удур.

Мил'юнлара дэрс дејөн,
Мис-тијана баш әјир —
Бир балача күлфөти
Доландыра билмәјир.
«Јох! Јох! Бу мүмкүн дејил,
Сөнөн очагдыр анчаг.
Көплүмдәки очагса
Даһа бетәр јаначаг...»

Она јағ сатиадылар
Сабун биширмәк үчүн.
Үрәјинни јагыны
Эридрәк күнбәкүн
Шанр јазды... Ше'рлө
Наггыны анламајан
Наданлары бизләди.
Үрөкләрин мин илик
Пасыны тәмизләди.
Сабун!
Ше'р!
Ишә бах!
Тәсадүфмү бу, анчаг?
Һәр икиси тәмизлик!..
Сән бу тәсадүфдәки
Аһәнкә бах, мәғзи көр,
Сабун заһир үчүнсә,
Ше'р батин үчүндүр...

Сабундан әл чәкмәли!
«Бәс мәи нечә доланым?»
Дејә о, фикрә далыр...
Әмәлләр, арзуларла
Јашајанда учалан,
Чөрөк дәрди чәккәндә
Көрүн нечә алчалыр...

3. ИМТАҢАН

«Заһидә! Кәл сојунаг бир кәрә
палтарымызы!
Чыхараг заһирә батиндәки
әфкарымызы.
Һәр кәсин ағы ғара исә утансым,
а балам!»

САБИР

О, һәгигәт наминә
Гәләм чалды... һәгигәт!
Сабун биширмәк — пешә,
Ше'р јаратмаг — сәнәт.
Сабун — чөрөк үчүндүр.
Ше'р — үрөк үчүндүр.
О, көңлүнү, ешгини

Вәтәнә, халға верди,
Чөрәји дә үрөклә
Газанмаг истәјирди.

— Нечә?
— Мүәллим олмаг!
Көрпәчә үрөкләри
Цәрвазлајыб учурмаг!
Онларын нәзәриндә
Арзулар дүнјасындан
Мин бир кашанә гурмаг!
Балалара һәр шејин
Өз јерини танытмаг!
Аһ!.. Онлара... онлара,
Өзләрини танытмаг!
Һәм бу күнү танытмаг,
Һәм дүнәни танытмаг!
Индидән, лап индидән
О көрпә балалара
Дост, дүшмәни танытмаг!

Шаирим, дүз дејирсэн.
Мән сәни анлајырам
Дүзү, мүәллимлији
Мән бүтүн пенәләрин
Ән учасы сајырам.
О, елә улдузду ки, —
Бу күн јаныр... Ишығы
Бизә сабаһ көрүнүр.
Өзү батса да анчаг
Вәтәнин көјләриндә
Мин-мин улдуза дөнүр.
О, билмир илк мәнзили,
Сон мәнзили һарадыр;
Бу күнкү әмәлијлә
О, сабаһы јарадыр.
Өмрү бир нур парчасы,
О, сабаһын чарчысы!..
Бәли, мүәллим олмаг!
Бунун үчүн нә карәк?
Она билдирдиләр ки,
Рәсми вәрәгә карәк.
Вәсигә!
— Кимдән?
— Һардан?
Дедиләр:
— Моллалардан.
Јох, јох! О уда билмәз
Бу тәһгири, бу дәрди.
О ки, ана дилиндән
Дәрс демәк истәјирди.
Истәјир ки, балалар
Бизим ана дилинин
О бүллүр чешмәсиндән
Нур ичиб фејз алалар...
Бәс бунун моллалара,
Мәсчидә нә дәхли вар?

О, јахшы билирди ки,
Дивары һәрмәк үчүн
Әввәл она тағ карәк, —
Һәр мәтләбин көзүнә
Шәриәт гатмаг карәк.
Бәли,
Мирзә Әләкбәр
Имтаһан вермәк үчүн

Бакыја кәлди бир күн:
— Дәрс демәк истәјирәм
Шәриәтдән, чәнаблар,
Имтаһан един мәни.
Дајаныб һејкәл кими
Чаһилләрин өнүндә,
Чаһилләрин дүшмәни.
Тәләјә бах, күнә бах,
Заманын һәкмүнә бах!
Заман өз лоғманыны
Пәнчәсиндә илләдир.
Әсрин нәбзи, нәбзиндә
Дөјүнән бир арифи
Чаһил имтаһан едир!

Заман — онун устады,
О, заманын һәкими.
Заманын гаршысында
Дајаныб хәстә кими...
Јағыр бир-бир суаллар:
— Чәһәннәмнин, чәннәтин
Дә, нечә гапысы вар?
Әсрин һәр чәфасына
Дөзүб дајанан инсан, —
Әсрин чәһәннәмниндә
Алышыб јанан инсан,
Сајыр «гапыларыны»
Чәннәтин, чәһәннәмнин.

Дөзүр, буна да дөзүр,
Она вәсигә карәк.
Өзү билир далыны...
Мин чәннәтә дәјишмәз
О ки, өз амалыны.
Мә'насыз суаллара
Чаваб верир
Бирбәбир.
О, бығалты күләрәк
Ијирмичә ушаға
Мүәллим олмаг үчүн
Она вәсигә карәк...
Ахунд нә биләјди ки,
Гаршысында дајанан
Милјонларын ән бөјүк

Даһи мұәллимидир.
Әсрин, ағыз долусу
Һәғиғәт маһнысыны
Өтән сары симидир...
Бөжүк мұәллим иди
О ки, вәсигәсиз дә.
О, әзилән халғынын
Үсјән дејән сәсијди.
Вәтән үчүн од тутуб
Аловланан үрәји,
Онун вәсигәсијди.
О үрәјин башында
Ғајсағланан јаралар.
Даим јанан јаралар,
Ән көзәл мейүрүјдү
Онун вәсигәсинин.

Шејх нә биләјди ки,
Она имтаһән верән,
Бу мәғмун, мискин инсан —
Ше'рилә чоҳдан чыхыб
Әсрин имтаһанынлан.
Шејх нә биләјди ки,
Милләтин гулағына
Һағг сөзү дејән будур —
Күндә мин јәл адыны
Лә'нәтлә јад етдији
«Ағлар-күләјән» — будур.

4. УМИД МӘКТӘБИ

«Лашасын шәһријари-һурријәти»
САБИР

Онунчүн һәјат — үмид,
Онунчүн заман — үмид,
Ону учалдан — амал,
Ону јашадан — үмид.
Онун үмид күнәши
Аләмә шә'лә сачды.
Дүканыны бағлајыб
«Үмид» мәктәби ачды.
Елә бил о, бунунла

Јетишди һәр мәтләбә,
Үмидини бағлады
Бу икичә синифли
Балача бир мәктәбә.
О, унутду елә бил
Дәрдини дә бүсбүтүн.
Дәрс вердији һәр ушағ
Бир үмид чырағијды,
Бу зүлмәтдә онунчүн.
«Мәним бағым, баһарым,
Фикри ишығлы оғлум,
Мәктәб заманы кәлди,
Дур јарашығлы оғлум».
Ачды ше'рләрилә
О, јукулу көзләри,
Танытды көрпәләрә —
Шанлы сабаһа кедән
Чығырлары, изләри...

Көрпәләрин көзүндә
Нун әјжамындан галан
Вәрдишләри гырды о.
Онларын үрәјиндә
Мин чырағ јандырды о.
Ганмағ өјрәтди Сабир,
Гандырдығча онлара
Јанмағ өјрәтди Сабир...

Һәр шејин өз адыны
Баша салды о, бир-бир.
Кор, донуг бахышлара
Көрмәк өјрәтди Сабир.
Нифрәт өјрәтди Сабир
«Даш гәлбли инсанлара» —
Буз тәк сојуг ганлара
Мәһәббәт өјрәтди о.
«Фатма, түкәзбанлара».
Бир истијә бәрәбәр
Ғызынмағ өјрәтди о.
Бир сојуг бәрәбәр
Үшүнмәк өјрәтди о.
Һәр кәсә өзүнү јох,
Һамыја бир мәтләби
Дүшүнмәк өјрәтди о.

О, өйрәтди нобелләр
Обасындан баш алыб
Бура ниңә кәлибдир?
Чаггал дагдан арана
Һансы иңә кәлибдир?..

О, өйрәтди ниңә биз
Јадлар үчүн бү гәдәр
Чазибәдар олмушуг.
Ниңә јады бәзәјиб,
Өзүмүз хар олмушуг?..
Балача көрпәләрә
О, өйрәтди ајыглыг.
О, өйрәтди сајыглыг.
О, өйрәтди вәтәнә,
Догма сәз сәдагәт.
О, өйрәтди дәјанәт.
О, сөјләди: «Јанһасын
Шәһријари-һүрријәт!»

О бирчә ил дәрс деди.
Бу «үмид» мәктәбиндә.
О, шәһидә бешчә ил
Бүтүн Шәргә дәрс дејиб
Өзкә мәктәб јаратды
Илһамындан, тәбиндән.
О, күлүш архасындан
Дамчылајан көз јанып! —
О—бизим шәһримизин
Ән бөјүк вәтөндашы!..

5. АМАЛ

*«Сейди-тәһн ејлә тәмәввүклә алыб
дәврү бәрим —
Бәнзәрәм бир гочаман дага ки,
дәрјада дурам».*

САБИР

Дејирләр, нашири шәһрләријчүн,
Она пул ајырды: он манат ајда.
Анчаг гәзәләнәиб нәјсә бир күн,
Бу аз мәбләги дә көндәрмир даһа.

Сонунчу үмид дә кәсилир тамам,
Дәјанһмыр о, јаныр,
Јарадыр јенә,
Чошур, әзилдикчә даһа да илһам:
Һәгигәт наһинә, дүзлүк наһинә!

Еј гәләм достларым, дүшүнәк, кәлин,
Пулмудур сәнәтин өлчүсү јалһыз?
Нечин додағымыз бүзүлүр, нечин
Әскик јазылаңда гонорарымыз?

Шәһринин, сөзүнүн мүғабилиндә,
Онун мүкафаты һүчумлар олду.
Јалан данышмады, онун дилиндә
Һәгигәт әбәди бир шүар олду.

Тәһгирдән, тәһдиддән, һәр саат, һәр күн
Онун синәсиндә нечә ох јаныб.
Сәнәт јолларында бир амал үчүн
Бизми чох јанырыг, ому чох јаныб?

Биз һара кедирик күл, чичәк, алгыш,
О һара кедибсә, мин тәһдид, һәдә.
Бизим тәк һөрмәтлә гаршыланмамыш,
Гәлбини кизләдиб ону севән дә.

Өзүнү һөрмәтә лајиг санмады,
Бөјүк гәлб хидмәтә әвәз истәмәз.
Һөрмәтлә, иззәтлә гаршыланмады,
Ән бөјүк һөрмәтә лајиг олан кәс.

О, амал јолунда мүчаһид олду,
О, нә пул таныды, нә алгыш билди.
Әзәлдән үрәјин алову, оду,
Һансы мәбләг илә гијас едилди?..

Јох, јох! Илһам ки вар, көнүл атыдыр,
Чапачаг атыны о, һарын-һарын.
Өз гәлбинин сәси мүкафатыдыр
Бир амал јолунда јараданларын.

Амал! Һәгигәтин сәсидир анчаг,
Ону бог! Синәдә дајана билмәз.
Һаггы, әдаләти ајаглајараг,
Ода да атсала, о, јана билмәз!

Илһам да амалын, мәсләкин оғлу,
Амалын вар исә илһамын да вар.
Һүнәрлә ачылар сәнәтин юлу!
Амалсыз үрәкдән илһам да гачар!

Сәнәт фәдакарлыг, сәнәт чәсарәт!
Сабыр мөһкәм дурду мәсләк атында.
Нә пул, нә мукәфат, нә шан, нә шөһрәт!
Өлчүсү амалдыр истәдадын да!..

Бир амал ешгәнә жаратдығындан,
Далғалар ичиндә о, даға дөндү.
Елә учалды ки, о бөжүк инсан,
Шәргин һәр јериндән халга көрүндү!

6. ДӘРМАН

*«Аризги гәмләр әлиндән үрәјим
шишмиш иди».*
САБИР

Сабирин «аризги гәмләр әлиндән»,
Чијәри дағланды, үрәји шишди.
О үрәк дүнјаны дәрк едән күндән,
Нә гәдәр чәфаја таб еләмишди.

Ән кичик дәрди дә азы мин кәрә,
Салды үрәјинә һәр саат, һәр күн.
Гәлбинә салдығы сонсуз дәрдләрә
Даш дөзә билмәзди, әт нечә дөзсүн?..

Тифлисн доланды, Бакија кәлди,
Өзүнү көстәрди чох һәкимләрә.
Һамысы топланды, мәчлис дүзәлди,
Јозду хәстәлији һәрә бир јерә.

Һәкимләр дүшүндү һеј дәрин-дәрин,
Давалар, дәрманлар вермәди фәјда.
Һәкимләр билмәди, дәрдли шаирин,
Дәрманы тапылмаз әчзаханада.

Һәкимләр билмәди, бир хәстәлијин
Сәбәби һәмишә ејни дејилди.
Һәкимләр билмәди, дәрдли шаирин,
Дәрманы азадлыг, логманы—елдир.

Һәкимләр, һәкимләр, сиздән әлһәзар!
Дәрманыңыз ејни, нүсхәниз ејни.
Јүз нәдир, мин нәдир, мин-мин ил јашар,
Инсана версәниз истәдијини!

Нечәниз бир јерә һеј топлашдыңыз,
Әләч тапмадыңыз бир дәрдә јалныз.
Сабыр, тәк башына арзуларындан,
Јазды, милјонларын дәрдинә дәрман!

Бақы

Јанвар, феврал, 1962

ИКИ ГОРХУ

*Мархум бастакарымыз Гэмбэр хүсэйнлигин
хатирасына*

Мэним достум иди, маһныларындан
Торпаг этри кэлэн бэстэкар Гэмбэр.
Диллэрдэ кээрдэ бизим бир заман
Гоша жаздыгымыз ширин нэгмэлэр.

Хошуна кэлэндэ жаздыгым ше'р,
Сөзүн аловуна бүрүнэрдн о.
Бир анын ичиндэ тамам дэјишэр,
Башга бир сифэтдэ көрүнэрдн о.

Ше'ри дөнө-дөнө о, охујарды,
Сөзүн нэгмэсинэ далар, ујарды.
Сонра диндирэрдн астадан тары,
Муғам нахышлары, муғам халлары
Сүзүлүб ахарды бармагларындан;
Күлчө көтүрэрди сөз дагларындан.
Аларды илһамы сөздөн, ше'рдэн,
Сәнэт мејданында чапан бэстэкар;
Муғамдан нэгмэјэ кечэрди бирдэн
Ше'рин нэгмэсини тапан бэстэкар.
Амма һәмишэ
Ала көзлэриндэ бир кэдэр варды.
Билтирдим, заманла кэлмиш дөш-дөшө,
Одур ки, һэр јердэ аз данышарды.
Өзү демәмнишди, билтирдим,
ону,

Нечэ ил габаг
Һэбс еләмишлэр.
Күнаһы нэ имиш, билмирдим, анчаг
Нэ мән сорушардым,
Нэ о дејэрди.
Сөһбөт бу мөтлөбө јахынлашанда
Сөзү дэјишидириб тээлэјэрдн.

Ачыгча көрүрдүм, кизли дэрди вар,
Адамлар ичиндэ чох заман сусар,
Хаталы сөһбөтдөн јан кечэрди о,
Јүз өлчүб, мин өлчүб,

Бир бичэрди о.
Нечэ ил зинданда эзаб чэкэли
Доланды һәмишэ о, сөксэкэли.
Мэкэр јалныз ому?
Хејр, һамымыз.
Галды көзүмүздэ бүтүн камымыз.

Горху гајда олду, адича гајда,
Горхудан дон бичди эјнинэ иллэр.
Бу мөмлөкөт бојда һэбсхананда
Дустаг олмадыгмы һамымыз мэкэр?

Күлмэди бир дэфэ үзүнэ иллэр,
Кичик бир дахмада јашады Гэмбэр.
Ичиндэ дэфн етди дэрди-сэрини,
О билди, јох имиш јазыја позу.
Тар үстэ јаратды нэгмэлэрини,
Нэ ројалы варды, нэ пианосу.
Элчатмаз зирвэјэ данм чан атды,
Учалыг ешгинэ јазды, јаратды.
Амма нејлэјэсэн, бөјөмөдилэр,
«Гэмбэр тар үстүндэ јазыр» — дедилэр.
Куја саз авазы, куја тар сәси,
Улу дэдэлэрин улу нэгмәси
Ујушмур заманын өз аһәнкинә,
Әсримиз сығышмаз саз аһәнкинә.
Руһумуз говууду мусигимиздән,
Ујдуг узун иллэр чаз аһәнкинә.

Бир соран олмады, ај гардаш, нэдән
Аһы, баш јеринэ ајаг тәрпәдән,
Бизи сәмалардан јерә ендирән
Өзкә гапысында вејилләндирән
Дајаз рок-ен-роллар көјә учалсын,
Үзејир мәктәби јетимми галсын?
Һара чәкирсиниз мусигимизи,
Наданмы сандыңыз бу гәдәр бизи?
Амма о сатгыилар чатды шәрәфә,
Гэмбәр бир дэфэ
Мәнә килејләнди күзаранындан,
Үрәјим сыхылды..
Сорушдум ондан:
— Бәс сәни нэ үстә һәбс етмишдилэр?
Бирдән барыт кими ачылды Гэмбәр:

— Билмирсэн? Дүнјаны лә'нәтләмишдим.
«Елләр атасына»* дүшмән демишдим.

Бу бәјдә өлкәни салды нә күнә,
О гәддар, о залым, мүдһниш зүлмүнә.
Бир дәфә демәди, һәвәсди, бәсди,
Дүшүнән кәсләрин башыны кәсди.

О, нәсә анды,
Бирдән дајанды...
Анладым ону, —
Мән баша дүшдүм
Нијә бирдән-бирә тутулдуғуну.
О дөзә билмәди, бирдән данышды,
Сонра дедијинә пешманламышды.

О сусуб динмәмиш, сусаркән һәлә
Онун әсиријди гәлбинин сөзү.
Дөзмәди, партлады,
өз әсирина
Дөнүб әсир олду инди о, өзү.

Горхуја дүшмүшдү дедикләриндән,
О, бирдән дајанды, о бирдән сусду.
Јәгин ки, чәкинди, о горхду мәндән,
Дүшүндү: «Бу шаир бәлкә чәсусду».

Сәнә таныш дејил бу һал, сј чаван,
Горхардыг доғмача гардашымыздан.
Дәдәсини сатан аз олмамышды.
Јалныз јашлылара бу һал тәчышды.
Рүтбә сата-сата, јер сата-сата,
Чохлары һөрмәт дә газанды бөл-бөл.
О вахт шүбһәлијди оғулдан ата,
Кәлиндән гајнана, атадан оғул.
О вахт сусардылар хејирдә, шәрдә.
Идракы, вичданы әзәрди шүбһә.
О заман сөләрдә, идарәләрдә
Гара кабус кими кәзәрди шүбһә.
Јаман јејин иди шүбһәнин аты,

Һамымыз гул идик, о, бәјди анчаг.
Биринин биринә мүнәсибәти
Шүбһәјди,
шүбһәјди,
шүбһәјди анчаг!

Одур ки, горхардыг бир-биримиздән,
Горху сачыларды көзләримиздән.

Дүзлүјү, мәрдлији дөшләди горху,
Бир әсәр галмады вүғарымыздан.
Елә чанымыза ишләди горху,
Ахды ган јеринә дамарымыздан.

Сәһрада көјәрән бир гангал тәки
Бизим ичимиздә көк атды горху.
Јаланла һәгигәт арасындакы
Һалал сәрһәдләри дағытды горху.

Боғуб һәгигәти: јалан өјүндү,
Әсл мә'насыны итирди сөз дә.
Јалан үзүмүздә күлүшә дөндү,
Һәгигәт ағлады үрәјимиздә.

Јаланын һөкмүнә дүз әјилинчә
Әјри пәрвазланды, әјри дағ ашды.
Һәгигәт үрәкдән дилә кәлинчә
Јолда јетмиш дәфә мајаллаг ашды.

Јәгин ки, дүшүндүн бу дәм, сј чаван,
Бәс ганун, бәс гајда јохмуш о заман?
Чоллад нә истәсә едә биләрмиш,
Она һансы ганун, бу һөкмү вермиш?

Нечә чаваб верим сәнә мән инди?
Инсан һәр зүлмә, валлаһ, дөзиди.
Ганундан горхмаздыг о илләрдә биз,
Адамдан горхардыг, адамдан, јалныз.

Мүтләг — һаким иди о вахт бирчә баш,
Онун ирадәси һәр ишјди, анчаг
Адамлар гануна дејил, а гардаш,
Ганун бир адама табәјди анчаг.

— Бағышла, гызышдым, — сөјләди
бирдән, —

* О заман Сталинә «елләр атасы» дејәрдиләр.

Өзүмү, сөзүмү билмирәм һәрден.
Бир жазыглыг дүрдүм онун сөсіндө.
Гәмбәр дә һагылды өз шүбһәсиндә.

Онун шүбһәсини дагыдым — дејә
Дедији сөзләри дәстәкләдим мән:
— О гәним кәсалиб, — дедим, — өлкәјә,
Чавидләр* сүрүлүб өз Вәтәниндән.

Даһа данышмады, динмәди Гәмбәр.
Аңладым, дедији о доғру сөзләр,
Даһи кими асылыб чијинләриндән,
О, жазыг, горхурду, горхурду мөндән.

II.

Гәмбәркилдән дөнүнчә фикир мәни
апарды,
Горху, тәләш ичимдә бир фыртына
гопарды.

Јада дүшдү о сөһбәт —
О килеј, о шикајет
Бирдән-бирә тутулдум,
Елә бил ифләһ олдум.
Иттиһамчы кезүјлә мәнә баһан
диварлар

Көрдүм, кәлир үстүмә,
Дуруб мәним гәсдимә
Әли ғанлы о чәллад.
Сөјдүм өзүм-өзүмү,
Дедим, ај еви бәрбад,
Нијә дәмәл бағладың

ағрымајан башына?

Нијә сојуғ су гатдын сән истичә ашына?
Ахы, о нә сөз иди чыхды сәнин дилиндән?
Чәлладын үнванына Гәмбәрин о сөзләри
Гәсдән демәднјини нә биһирсән ахы сән?
Мии-мин кунәһсызлары дүнән сучлу көрдүләр.
Нечә мин кунәһсызы Вәтәниндән сүрдүләр.
Өлкәнин башчысыны дүшмән адландыраны
Азад едәрләрми һеч?

Бәс, бурда мәнтиг һаны?
Инанмырам мән буна —
Онун лә нәтләринин сәмиһи олдуғуна.
Күзәрәндән, замандан гәсдән сөһбәт салырмыш,
О, мөндән сөз алырмыш.
Мән мајмағ да сөјләдим, үрәјимдән кечәни.
Гыврылдым јатағымда, јатмадым о кечәни.
Јумшағ јорған-дөшәкдән мин-мин тикан
батырды

Бәдәнимә елә бил.
Бу, ади тикан дејил,
Горху тиканларыдыр бәдәними дағлајан.
Мәним кәләчәјимдир үрәјимдә бу кечә
Матәм гуруб ағлајан.
Дедим, һардан билирәм,
Бәлкә елә бу кечә тутачағлар мәни дә?
Үч ај әввәл кечәјкән мәкәр тутмадылармы
Исмиханы, Азәри, бизим Күлһүсәјни дә? *
Мән онлардан артығам? Јох, мән дә онлар кими
Сахламадым дилими.
Дағ башында сүзүрдүм, бирдән чамура дүшдүм.
Дилимдән тора дүшдүм.
Јох-јох! Бу ола билмәз.
Гәмбәр мәни алчалдыб өзү учала билмәз.
О, өзүнү бу гәдәр јерә ендирәрми һеч?
Сәнәткар сәнәткары күдаза верәрми һеч?
Тфу! Бу нә сөз иди мән данышдым?

Дүнјадан
хәбәрсиз, нашы кими?

Мәкәр, отуз једдидә күдаза вермәдими
Гәләм јолдашларыны

өз гәләм јолдашлары?

Һәлә ла'нәт охлары,
Һәлә тә'нә дашлары

Атылмајыб онлара —

Өзкәсинин јеринә

Сәнәт зирвәләринә

галхыб учаланлара?

Инди дә бах, бу Гәмбәр...

О, мәкәр

Гәләм јолдашларыны кәләчәк шөһрәтнә
Гурбан вериб учалан,

* Һүсәјн Чавид нәзәрлә тутулур. 1937-чи илдә ону вә онун кими
чоғларыны Сибирә сүркүн етмишдиләр.

* 1947-чи илдә һәбс едилән университет тәләбәләри.

Сатгынлыгдан өч алан
кэслэрдөн артыгдымы?

Намэрдлэрлэ дөүшөн
Юхса галиб чыхдымы?
Инсан чиј суд эмбдир,
Хејри дэ вар, шэри дэ;

Мэн ки, бундан халыјам;
Бу икили инсала нијэ инанмалыјам?

Мэн бу дүшүнчэлэрдэ белэчэ говруларкэн —
Бошалыркэн, долуркэн
Гапымызын өнүгдэ бир машын дурду, аллах,
Кимсэ дүшүб машындан үнваны сорду, аллах.
Ев башыма доланды,
Дүнја бир ан ичиндэ
Камераја чеврилиб, нечэ балачаланды.
Сојуг тэр баеды мэни.
Дедим, дар ағачындан өз диллм асды мэни.

Мотор сәси сиңтдим,
Машынын гапылары өртүлдү тараг-тараг.
Машын курулдајараг
Кетди...

шүкур аллаһа!
Бу хатадан совушсам, чармыха чэксэлэр дэ
Ағзымы килдирәм, данышмарам бир даһа.

III.

Кечди үрөјимдэн бу дәм аһ, нэлэр:
...Мэни апармаға нэ вахт кэлсэлэр,
Јэгин архивнэ баш вурачаглар,
Јазымы, позуму ахтарачаглар.

Дүшүндүм, нөјим вар, гарадан, ағдан!
Бахдым өз ичимэ бир ан јад кими —
Кечэнин јарысы галыб јатагдан,
Төкдүм табагыма ше'рлэримни.

Көрдүм ки, илаһи, чапа кетмөјөн
Нэ гэдэр ше'рим вар, јазы-позум вар.
Башға бир көз илэ охујанда мэн
Көрдүм, һэр сәгирдэ нечэ сөзүм вар.

Дүшүндүм, бунлары јазыркэн көрән,
Һансы дүјгуларла јашамышам мэн?
Үрөк сыхыларкэн, көјдэ вэ јердэ
Нечэ ганадланыб хәјалым мэним!
Ашыб һүдудлары бу ше'рлэрдэ
Һәгигәт ахтаран амалым мэним.

Ахы, ким јаратды бу сәрһәдлэри?
Ким салды гәлибэ фикри, хәјалы?
Идрак чыгырына дүшәндән бәри
Чөрчивә танымыр инсан камалы.

Јазмаја билмәздим јэгин бунлары,
Көнлүмү сарсыдан бурулганлары.
Јазыја көчүрүб динчәлмишәм мэн.
Нејләјим, бу кәлиб мэним әлимдән.

Чапа вермәдijим ше'рлэримэ
Мүфәттиш көзүјлэ бахыб титрәдим.
— Бунлар әлэ кечсә, мэним дәримэ
Валлаһ, саман тәпәр о чөллад, — дедим.
Алышыб јандығым илләрдән бәри
Дүјүб дүшүндүјүм бу ше'рлэри
Инди өз әлимлэ јандырыммы мэн?
Онда дөнмәрәмми һәгигәтимдән?

Сөјлэ, һәгигәтин нэ имиш сәнин?
Кимдир һәгигәтә бахан, ај јазыг?
Сән инди чалыш ки, о ган ичәнин
Әлиһә кечмәсин јахан, ај јазыг.
— Онда јандырыммы? — Әлачым нәдир,
Ахы, һөјатына ким бикәнәдир?
Ким истәр дүнјада бир күн көрмәмиш
Арзулар наминә өмүр сүрмәмиш
Зинданлар күнчүндэ јаныб говрула,
Узаг сүркүнләрдэ өмүр гәһр ола?

Вердим гәрарымы!

Аман, әламан!
Дүнјадан һәгигәт, әдаләт уман
Ше'рләримдән
Тонгал чатмалыјам, тонгал чатмалы!
Фикримни, инсәмин, дүјгуларымы
Өмүрүм, күнүмә мүфә сатмалы!

...Яныр һагсызлыға гаршы жүксәлән,
Әгидәм, мәсләким, хејирим-шәрим;
Яныр рәзаләтлә дөш-дөшә кәлән
Горхмаз сәтирләрим, киши сөзләрим.

Яныр килејләрим, шикајәтләрим,
Яныр, зәманәјә үсјаным јаныр.
Яныр арзуларым, хош нијјәтләрим,
Дүшүнчәм, хәјалым, вичданым јаныр.

Яныр бу дүнјада ајаг изләрим,
Яныр арзуларын ғышғырыглары.
Яныр о һәгиги, доғру сөзләрим,
Яныр үрәјимин һычғырыглары.
Яныр һәдәфини дүзкүн бәлләјән
Ачыг мәһәббәтим, ачыг нифрәтим.
Яныр охучуја һәгигәт дејән
Ријасыз, бојасыз сөзүм, сөһбәтим.
Дүнјада дүнјаја килејим јаныр,
Јанан ше'рләре үрәјим јаныр.

Яныр, јанғысыјла мәни јандырыр,
Гәлбимдән сүзүлүб ахан һәр ше'рим.
Бир анлыг зүлмәти ишыгландырыр
Јанан дүјгуларым, дүшүнчәләрим.
Көрдүм өз-өзүмү бу ишыгда мән,
Көрдүм ајрылмышам өз фитрәтимдән.
Көрдүм, сығынмышам дөзүмә, јарәб,
Гәним кәсилмишәм өзүмә, јарәб.

Горхмадым, јандырдым бир гатил кими
Мән өз керчәјими, һәгигәтими.
Чүнки әминдим,
Һәгигәт јанса да мөһв ола билмәз,
Сап кими узанар, ғырыла билмәз.
Инанырам мән,
Һәмни о һәгигәт вахт кәләчәкдир,
Башга бирисинин дилилә һөкмән
Дејиләчәкдир.
Јанан ше'рләрин од-аловундан
Бәдәним үшүдү, үрәјим әсди.
Бир нечә ше'римә ғымадым, анчаг
Дедим, кифајәтди,
Дедим, та... бәсди.

Бир нечә ше'римә ғымадым о күн,
Саралмыш вәрәгләр дурур бу күн дә.
Һәмни ше'рләри кәләчәк үчүн
Кизләтдим анамын протезиндә*.

Ағыр гәм жүкүдүр бунлар бир өмрүн,
Ачылсын, төкүлсүн дејирәм бу күн
Дујан үрәкләрин кизли сирләри.
Еј чаван охучум,

бу ше'рләри
Кизләдиб мән бу күн чатдырдым сәнә,
Инди дә верирәм музакирәнә.
Истәрәм билсән, үрәкләримиз
Сусмады...
Көлкәдә јатан олмадыг.
О вахтлар гәһрәман олмасаг да биз
Һај-күјә алданан надан олмадыг!

ДАМЧЫ-ДАМЧЫ

Булаг олдум, чағладым,
Сусуз галан чөлләрин.
Һалына ган ағладым.
Чәмәнләре чиләндим,
Ахдыгча нәғмәләндим.
Тез јолуму кәсдиләр,
Ағзыма даш басдылар.
Елә күман етдиләр,
Каһ мыха, каһ да нала
Дөјән амалсызмышам.
Амма әсли будур ки,
Кур аха билмәсәм дә
Дамчы-дамчы сызмышам.

Дәниз дејил, көл олдум,
Ахыб чухура долдум.
Өз дәрдимлә долудум,
Дибими ојдум, ојдум,
Јер алтында дашлары,
Ғајалары дөшләдим,
Ениңә бачармадым,
Дәриниңә ишләдим.

* Анамын бир ајағы протез иди.

Далга пычылтысында
Дибдә јатан дашларын,
Мәтләбинә варан јох.
Ен көрүнүр һәр көзә,
Дәрниләји көрән јох.
Дедиләр дајазмышам.
Бир чухурдан баш алыб,
Өз јолуму азмышам.

Мән јолуму аздам,
Мәнә «Аз!» — дејәндәрин
Фикрини азырмышам.
Онун өз мәрамыны
Ғәсдинә јөздүрмушам.
Ғаным Ғоргуд Ғаныдыр,
Мән әввәлки дамарам.
Дамчы-дамчы дамарам,
Дамчыны сахламарам.
Дамчы дамар, көл олар,
Чығыр дөнүб јол олар.
Бир јаныглы сазам мән,
Ғәлә чагламазам мән.
Аста-аста динмишәм,
Арзума көкләнмишәм.
Сәсләри бу көк үстдә
Сәсләдән авазмышам.

Дөрд Ғәјнаглы әләмәм,
Кағыз үстә гәләмәм,
Нифрәтими демәјә
Имканым олмајанда
Мән севкими јазмышам.

СОҒАН

Соған Ғабығына бахды, дүшүндү.
Башыны булады,
О, мәнә дендү.
Деди: — Сәрт олачаг ғыш, бу ил јаман
Дедим: — Нәдән билдин?
Деди: — Ғабыгдан.
Ғалындыр,
демәли,

Сәрт кечәчәк ғыш.
Тәбиәт әзәлдән мүдрик јаранмыш.
О ки, нәғәсидир Ғаданын, јөнүн,
Дағы јаратмамыш она јол сечир.
Соғаны сојугдан Ғорумаг үчүн
Онун палтарыны о, Ғалын бичир.
Әһсән бу палтара, дона, тәбиәт,
Сән бу сәхавәтдә нәсән, нәсәнмиш!
Еј ана тәбиәт,
ана тәбиәт,

Билмирдин,
нечә дә рәһимлисәнмиш!
Ачы соған кими, бәс, ахы, мән дә
Өвладынам сәһин,
баланам сәһин.
Мән дә үшүјүрәм, мәнә кәләндә
Рәһмин һарда Ғалды, ај анам, сәһин?
Әләм човғунунда, Ғәм туфанында
Сојугдан әсирәм, ахы, мән јетим.
Соғана ғымадын, сәһин јанында
Бир соған Ғәдәр дә јохмуш ғымәтим?
Нәдир бу фикрләр, бу үзүнтүләр?
Үрәји бир вердин, әзабы мин-мин.
Ноларды, мәнә дә дөзүмүм Ғәдәр
Изтираб верәјдин, әзаб верәјдин.

ЈОХ

Өмрүм башдан-баша аһу-наләдир,
Чох да ки, дилимин аһу-зары јох.
Һәр ил баһар кәлир чөлә, чәмәнә,
Нә олсун, көндүмүн өз баһары јох.

Дүшүндүм, дүнјаны, дүшүндүм дәрин,
Өнүндә ачизәм мән бу сирләрин.
Көндүмдә бәсләнән чавахирләрин
Колхоз базарында хиридары јох:

Дар кәлир көнлүмә һәр шеј бүсбүтүн,
Дүнја да кичилир јохса күнбәкүн?
Јаралы көнлүмүн, јазыг көнлүмүн
Нә көјдә, нә јердә бир Ғәрары јох.

Алчалдым јерә дә, галхдым көјә дә,
Башымын үстүндә көрдүм мин һәдә.
Динмәјә гојмурлар,
дүшүнмәјә дә
Ахы, мән јазыгын ихтијары јох.

IV

Сән вахтын, заманын һөкмүнә бир бах,
Замандыр һәр фикрә јөн верән, анчаг.
Инсан заман илә кәлир дөш-дөшә,
Инсаны јетирән вахтдыр һәмиша.
Заман вар, хәјалы чәкир зирвәјә,
Заман вар, мәнв едир ешти, нијјәти.
Заман вар, инсаны галдырыр көјә,
Заман вар, өлдүрүр инсанијјәти.

Заман вар, көксүнә күл тахыр јерин,
Заман вар, дүшүнән, дујан кәсләрин.
Ағзына даш басыр, гәлби сусдурур;
Заман вар, учурур, заман вар, гурур.
Заман вар, јалана һәгигәт дејир,
Заман вар, танры тәк һагга баш әјир.

Бир дә көрүрсән ки, дүнәнки дағлар
Төпәјә әл ачыб диләнир бу күн.
Јаланлар, керчәкләр, һаглар, һаһаглар
Вахтын әләјиндә әләннир бу күн.

Дүнән дүзлүјүндән үзә чыхмајан,
Өзүнү заманда күнаһкар сајан.
Мәним үзүгара бу ше'рләрим,
Бу күн үз ағлыгым, һагг сөзүм олду,
Үзә чыхмағы да бир лүзум олду.

V

Бүтүн дөврләрдә мүстәбид, гәддар
Ағылдан, камалдан, фикирдән горхар.
Чүнки о билир ки, фикир, дүшүнчә
Нә һүдуд таныјар, нә сәрһәд биләр.
Одур ки, мүстәбид һәр шејдән өнчә
Фикрә, дүшүнчәјә ғәним кәсиләр.

Фикир адамлары онун ғәними!
О јахшы билир ки, фикир күн кимч
Јаныб гаранлыға бирдән нур чиләр,
Бојалы сөзләрдә үстү өртүлән,
Ағларкән күлән,
Һәгигәтләри
Көрмәјән көзә дә кәстәрә биләр.

Мүстәбид билир ки, камалын, фикрин,
Көзә көрүнмәјән ғанадлары вар.
Идракын јолуну кәсмәк чох чәтин,
Иглимдән-иглимә о учар, учар.
Фикир сыға билмәз һүдуда, һәддә,
О, зора баш әјмәз, күчә әјилмәз.
Фикир азад олан бир мәмләкәтдә
Зүлм өз атыны сәјирдә билмәз.

Сөнмәди гәлбинин гәзәби, оду,
Мүстәбид ғылынчы гојмады ғына.
Азадыг адына мејдан охуду,
Фикрин, дүшүнчәнин азадыгына.
Сусдуг... бәхтимизә аси дејилдик,
Бәли, дәрд будур ки, биз елә билдик
Беләдир гајда.
Биздән бәхтәвәри јохдур дүнјада.

Маһны да охуду: «Бәхтәвәрик биз,
Күл кими ачылыб диләкләримиз».
«Ел азаддыр,
Тел азаддыр.
Азад вәтәндә
Дил азаддыр».
Һансы дәрдимизи демишдик ки, биз,
Үстәлик, азаддыр — дедик дилимиз!
Галды китабларда керчәјин ады,
Нә өзү көрүндү, нә ајаг изи,
Јалан данышмагдан үз ғызармады,
Алғышдан ғызартдыг әлләримизи.

Бәдбәхтлик көлүндә биз үзә-үзә,
Инаандыг бәхтәвәр олдуғумуза.
О гансыз чәллада бунлар кәрәкди,
Онун јаланлары ахды һәр јерә.
Јалһыз сәрһәдләри дејил, о чәкди
Дәмир пәрделәри дүшүнчәләрә.

Пәрдәдән о јаны көрә билмәдик,
Донду дүшүнчәмиз, донду фикримиз.
Дәмир пәрдәләри јара билмәдик,
Чеврилдик фикирсиз мүгәвваја биз.
Чәлладын әлиндә әләтә дөндүк,
О нечә дүшүндү, елә дүшүндүк.

Мүстәбид зүлмүнү доғрултмағ үчүн,
Еһкамлар јаратды, бүтләр јаратды.
«Елләрин атасы» олуб о. бир күн
Өзүнү милләтә чох баһа сатды.

Апарды далынча шүарлар бизи,
Күтләшди бејнимиз, һиссимиз тамам.
Алды әлимиздән дүшүнчәмизи
Зүлмүн, истибададын маскасы — еһкам!

Мүстәбид дәјишди тарихимизи,
Биз каһ мидијалы, каһ филан олду.
Силинди тарихдән керчәјин изи,
Билмәдик биз һансы атадан олду.

Јадлар саһиб чыхды сәрвәтимизә,
Саһиб чыхмадылар бизә бәс нәдән?
Јетим еви олду бу дүнја бизә,
Ата ахтарырыг инди өзкөдән.

Де, һара сығынар, һара, еј заман,
Бу бойда тәһгирә халғын дөзмәси —
Дәдә Горгуд кими дөдәси олан
Милләтин өзүшә дөдә кәзмәси.

Көр нә күнә салды мүстәбид бизи,
Ај аһам, һардасан, агла бу дәрдә.
Елә долашдырыб тарихимизи,
Башыны итириб тарихчиләр дә.

Башымыз үстүндә һәмишә јумруг,
Һалал адымызы демәјә горхдуг.
Дамға да вурулду һәлә бу ада,
Дандыг горхумуздан өз бабамызы.
Кифајәт дејилмиш бу да чәллада,
Дәјишди мин иллик әлифбамызы.
Јенә сојумады чәлладын кини,
О елә дүшүндү, елә билди ки,

Латына кечмәклә биз јениләшдик.
О, буна дөзмәди... он ил кечмәмиш
Чәлладын әмрилә Кирилә* кечдик.

Беләчә гаралды мәнлијин шамы,
Буланды дилимин бүллүр чешмәси.
Бир дејән олмады, әлифбадамы
Гочамаһ милләтин јениләшмәси?!
Әкәр беләдирсә, әдаләт һаны?
Нижә дәјишмәдин өз әлифбаны?

Сәнин садиг гулун, — мәним сојдашым,
О, јерли рәһбәрим, чаһил күтбашым,
Сусду, данышмады, јумду ағзыны.
Чүнки о көрмәди, көрә билмәзди
Сәнин мәғсәдинин әсл мәғзини.

Сән ганыб, дүшүнүб кечдин бу гәсдә,
О күн дүпәнимдән интиғам алдын.
Мәнин мин-мин иллик тарихим үстдә
«Шалако»** ојнадын, мөндән кам алдын.

Бир гәним кәсидлин мәнә о ки, вар,
Мин иллик руһумун тутдун јасыны.
Он илдә нечә јол дәјишмәк олар,
Бир халғын миниллик әлифбасыны?

Е'тираф олмады?
Олду: Бир нәфәр;
Она һәр тәрәфдән көз бәрәлтдиләр.
— Рәһбәр дејән сөзә нә музакирә?
Она чанымызы гурбан верәрик.
Әлифба нәдир ки, лазым кәләрсә,
Ана дилимизи дәјишдирәрик.

Нижә дәјишмәсин ахы, бу сатғын —
Ата дили варкән, ана дилини!
Беләси турп әкди башында халғын,
Сатды Вәтәнини, сатды елини.
Буһу дејән оғул, һәмин о анда

* Кирил — рус әлифбасы.

** Ш а л а к о — күрчү ојун һавасы; Сталинин бизә еләдији зүлмә
ытарәдир.

Рәһбәр атасындан рутбә диләнди;
 Бир һәфтә кечәмәиш, о, рутбәләнди.
 Бәс е'тираз едән? Онун талеји?
 Атды һәр шеји.
 Бир мүддәт Бакыдан көчүнү чәкди,
 Јохса, Мүшфиг кими сүрүләчәкди.
 Әлифба дәјишди,
 Буна өјүндүк.
 Билмәдик, ришәсиз будага дөндүк.
 Габагы көрмәдик өз јашымыздан,
 Нәсилләр арасы ғырылды бағлар;
 Говулуб синлинди јаддашымыздан
 Гурулан чадырлар, јанан очағлар.
 Вәтәндән говулду ана дилимиз,
 «Ана дили»—дедик кәлмә, јад дилә.
 Әрәбчә данышдыг өлүләрлә биз,
 Русча ғырылдатдыг дириләр илә.
 Өз ана дилимиз «лаллыгымыздан»,
 Өлүјә күфр олду, диријә нөгсан.
 Һаны Бану Чичәк? Һаны Газан хан?
 Биз ки, руһу әсир, Һаны әсирдик.
 Горғуд Һаны ахды дамарымыздан,
 Өзүмүз Горғуда дүшмән кәсирдик.
 Доғудан Батыја, ат чапан бабам,
 Мәним оғуз бабам, мәним хан бабам.
 Тәзә китабларда мәнә јад олду,
 Сој соја ғарышды, көк унудулду.
 Өләнә билмәдик, ғалдыг әләкдә,
 Көр, нечә көкүндән лахлады милләт.
 Јапых дахмаларда, кәлдә-кәсәкдә,
 Јенә дә милләти сахлады милләт.

VI

Вараг-вараг чевирдим дүшүнчәми, фикрим:
 «Сәһәр ачылан кими
 Кедәчәјәм јанына.
 Анд вериб вичданына
 Дејәчәјәм, амандыр,
 Дүнән дедикләримиз башдан-баша јаландыр.
 Бир диш билсин, бир додаг.
 Сәни дәстәкләмәкчүн елә дедим мән анчаг.
 Әслиндә чох севирәм мән о даһи рәһбәри.
 Одр бизә бәхш едән бу бәхтәвәр күнләри.

О бизим бу дүнјада тәк куман јеримиздир,
 Дүшүнән бејнимиздир, көрән көзләримиздир.
 «Мән ғәләт еләдим»—дејә сәһәрә кими
 Өз-өзүмә дејиндим.
 Сәһәр ачылан кими ғалхыб дәрһал кејиндим.
 Бирдән ғапы дејүлдү...
 Бизә ким кәлә биләр сәһәрин бу чағында?
 Ајнанын ғабағында
 Көрдүм, әсир бәдәним.
 Ғапыны ачмаға да һеч тағәтим јох мәним.
 «Јәгин, о сатмыш мәни,
 елә дүнән кечәдән.
 Апармаға кәлирләр, һара ғачым инди мән?»
 Ғапы бир дә дејүлдү.
 Бир дә, бир дә дејүлдү.
 Кәлән кимсә, көрүнүр, мәгсәдинә чатмамыш
 Бурдан кедән дејилди....
 — Кимсән?
 — Мәнәм, а гардаш.
 Бу Гәмбәрин сәсијди.
 Бу да мәнә бәс иди.
 Јәгин шаһидтәк кәлиб үзүмә дурмағ үчүн.
 Мәни сусдурмағ үчүн.
 Әсә-әсә әлләрим, мән ғапыны ачынча
 О, үстүмә атылыб бојнуму гучағлады,
 Һөнкүр-Һөнкүр ағлады.
 Бојланды мә'лул-мә'лул
 О бир сола, бир саға.
 Дүнәнки сөһбәтини башлады тез-тәләсик
 Ајры сәмтә јозмаға:
 — Зарафатла демишдим дүнән мән о сөзләри;
 Әслиндә чох севирәм, мән о даһи рәһбәри.
 О, бизим бу дүнјада тәк куман јеримиздир.
 Дүшүнән бејнимиздир, көрән көзләримиздир.
 Баша дүшдүм мән ону.
 Сусдум... Бу јозумларын ағ јалан олдуғуну
 Анлајыркән, Һаныркән.
 Бир күн сонра о әә мән сөзүмүзү даныркән
 Ријакара дөндәрди вахт һәм ону, һәм мәни, —
 О да јата билмәјиб, демә бүтүн кечәни.

Август, 1988

КИТАБЫН ИЧИНДЭКИЛЭР

ВӨТӨН ВАР

Вөтөндaш	3
Вөтөн вap	4
Шөхи	5
Мөнө нэ вap?	6
Анa дил	10
Вөтөндөн Вөтөнө	11
«Өмүр бизэ верилимip»	12
Биз вөтөнчүн догулдуг	13
Севдим билдим ки	14
Истанбул	15
Черөк—сөздөг	17
Черөк — Вөтөн	19
Камаң нaлэ чөкиp	21
Гөйрөт	22
Нагыл—Һөят	24
Шөһид мөзарларь	26
Чаваб	29
Бөсдир	31
Мөним анaм	32
Төйжаралар	34
Гөйрөтми, агьлымы?	36
Атa журду	37
Дагда шөдaлэ кими	39
Еһтијат	41

ИНСАН—ЗАМАН

Вахт	42
Тaмaһ — лөјaгөт	44
Мөнө суал верин	45
Өлүм һaггында дүшүнчөлөр	46
Баши дaшында саат	47
Јахшы ки, билмирик	49
Лөззөти—агрьсы	50
Анaм килеј	51
Икилик	52
Охучу мөктубу	54
Насиһә өзүн оа	57
Кимдир мөним дүшөмөни?	59
Көк	60
Сөндүрмө	61
Һөйрөт	63
Атa вө огул	64
Көлкөлөр	65
Дүнјанын сөрһөдн	66
Әкс-сәдa	67
Мусафир	68
Анa вө балалар	69
Нәсә чатмыр	72
Төйжарәдән јерә баханда	72

Антенна	73
Һеч олмаса	76
Умидә һөкәл гојун	77
Амин	78
Ахы дүнја фирланыр	79
Өзүмдән наразыјам	80
Горху	81
Көрпө күлүшү	82
Бир үрөкдә дөрд фәсил	83
Некролог	84
Көзәллик өнүндө	85
Тәклик	86
Өзүдүр	88
Учмаг истәјирәм	89
Јашамаг үчүн	90
Олүм ја өлүм	91
«Бу әхлаг тарласы»	93
Сифырлар өнүндә дуряун	93
«Дүнја бир ишвәкар»	94
Аллаһын баласы бу ачиз инсан	94
Јашлан килејлијәм	95
Вахтында	96
Екран гараланда	97
«Чаванлыгыда»	99
Мөктәб јоллары	100
Илк чыгыр	101
Һөят, сөн нө ширинсөн	102
Јашыдларым	104
Өзүмлә сөһбөт	109
Охшарлыг	110
«Керчәјн өјрөдир»	111

ГОШМАЛАР, КӨРАҢЛЫЛАР, ГӘЗӘЛЛӘР

Јухары	112
Вәј һaлына	113
Кечәләр	114
Бир төрөфдә	115
Јаваш-јаваш	116
Күн батмаг үчүн	117
Таң олур	118
«Гөйрөт јохса»	119
«Адыны һәр јердә»	120
«Ган баһасы, чан баһасы»	121
Елчнјәм	122
Көһнә дәрлдә мөн	123
Аман һөј	124
Чашыб мөним кими	125
Кен дүшө	126
Һара кедир?	127
Дөјләмн?	128
Дүнјанып	129
«Долдур үрөјини»	130
Өз ичиндәдир	131
Бөһанәдир	132
Олурмуш	133
.....	223

«Мөннм гисмәтимдир».....	134
Оламмаз	135
Күрсү галыр... ..	136
«Горху келжәсиндә»	137
Амалы јох	138
Инсан көйдә ај кимидир	139
Нә фәрги вар?	140
Биз һагтын оғлујуг	141
Милли марш	142
Вәтән олмаз	143
Вәтән	144
«Бу гәдәр салды мәни»... ..	145

1993

Азадлыг	146
Сөз алағы	148
Зүлмәт әријәрсә	150
Етигад—Инам	151
Дүнән—бу күн	152
Бу узун кечәм	154
«Мәннимизи» бирләшдирәк	155
Јохушдан чухура	156
Ичинмдән кечән јол	157
Бахмыр	158
Дидәркин	159
Сөз—әмәл	160
Бу севки	161
Бу, мәнәмми?	162
Чајы кечәндә	163
Замандан кәнар	164
Гәзәл	165
Кизлиндир	166
Сөз	167
«Тәзә јоллар ачды»	168
О, өзү кәлмәз	169
Кәлди бич әјямы	170
Мүхалиф	172
Дајан, гачма, дајан	173
Галх ајаға	174
Ики гәбаһәт	176
Ичим-чөлүм	178

ПОЕМАЛАР

Гәм ичиндә севкич	179
Ағлар күләјән	185
Ики горху	204

Alg-207983